Atena i Pelazgi

ISBN: 978-9926-480-12-7
9789926480127

Salmedin Mesihović

Prof. dr. Salmedin Mesihović
Atena i Pelazgi

Izdavač:
O.D. "FONT" - Sarajevo
E-mail: font@post.com

Urednik:
Tarik Jažić
Dizajn naslovne strane:
Nadir Jažić (*fotografija preuzeta od George M. Groutas: https://flickr.com/photos/22083482@N03/39739996911)*
DTP:
Nadir Jažić

Elektronsko izdanje

Sarajevo, 2021. godine

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

94(38)

MESIHOVIĆ, Salmedin
Atena i Pelazgi [Elektronski izvor] / Salmedin Mesihović. - El. knjiga. - Sarajevo : Font, 2021

Način pristupa (URL): https://unsa-ba.academia.edu/. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 16.08.2021. - Bibliografija i druge bilješke uz tekst

ISBN 978-9926-480-12-7

COBISS.BH-ID 45071366

Salmedin Mesihović

Atena i Pelazgi

O.D. "FONT"

Sarajevo, 2021. godine

Predgovor

Antička epoha, sa svojim drevnim civilizacijama (istočnog Mediterana, Levanta i srednjeg Istoka) i helensko – rimskom klasičnom civilizacijom još uvijek može ponuditi snažnu inspiraciju i potrebnu motivaciju za upuštanje u istraživačke, znanstvene, umjetničke, popularističke i svake druge poduhvate i projekte. Ova višemilenijumska epoha nudi obilje neotkrivenog, mnogo toga neobjašnjenog, dosta toga nerazjašnjenog i znatno toga neodgonetnutog, misterioznog, nejasnog, nepovezanog, neshvatljivog. Za to je gradnja historijskog narativa koji se dotiće ove epohe i teška, ali ujedno i zanimljiva i atraktivna. Kada se pristupa toj gradnji, neminovno je i korištenje više metodoloških postavki historiografije, arheologije, historije umjetnosti, mitografije, arheogenetike, i to ponajbolje u međusobnom spletu interdisciplinarnosti.

Za sve izrečeno dovoljno dokaza može ponuditi i tematika ove knjige. Međusobni odnos etnonima Pelazga prema jonskoj subetničkoj skupini helenskog etničkog kontinuuma i Atenjanima u smislu njihove narodnosne i političke zajednice je jedno od neistražih povijesnih područja. Odgonetanje zagonetki koje proizlaze iz ovoga predmeta istraživanja nesumnjivo može značajno utjecati na postavljanje novih paradigmi u historijskim narativima koji se tiću etnogenetskih i politijogenetskih procesa koji su vodili ka nastanku helensko – rimske klasične civilizacije.

U starogrčkoj mitologiji i tradiciji, klasično – civilizacijskim literarnim vrelima i u filološko – lingvističkim tragovima nailazi se na etnonim Pelazgi (Πελασγοί, *Pelasgoi*), pridjev „pelaški" (Πελασγικός) sa kojim se uobičajeno označavao etnički kompleks koji je na južnom Balkanu i egejskom prostoru prethodio grčkom (helenskom) etničkom i lingvističkom kompleksu i kontinuumu i koji je bio vremenom u taj helenski kontinuum i apsorbiran i asimiliran.[1] Međutim, izvorna građa o Pelazgima nije baš najjasnija, iz razloga jer se ne raspolaže ni sa jednim detaljnim i konciznim narativom o njima. Podatci su nerijetko fragmentarni, kontradiktorni, usputni, a nekada sam „pelaški" naziv izgleda kao generički izraz koji se primjenjuje na skoro sve ili većinu zajednicu koje su prebivale na Balkanu, dijelu Italije i egejskom prostoru (uključujući i maloazijsku obalu) prije formiranja grčkog etnolingvističkog kontinuuma, ilirskog etnolingvističkog kontinuuma, tračkog etnolingvističkog kontinuuma, pa i italskih indoeuropskih kompleksa. „Pelaško" ime se generički koristilo i u egejskoj i starohelenskoj mitologiji i tradiciji kao osobno ime personaliteta/osobnosti koje su često imale drevno bivstovanje, prvo porijeklo ili eponimno označavanje.

[1] O Pelazgima v. Myres, 1907; Munro, 1934; Van Windekens, 1952; Isto, 1960; Snyder, 1966; Christopoulos – Bastias, 1974; Cadogan, 1986; Finkelberg, 2006; Beekes, 2014.

Radi tih karakteristika drevnosti, „pelaški“ pojam se koristio i kao neka vrsta etnonima i antroponima kojim bi se na najlakši način popunjavale praznine u određivanju porijekla određenih zajednica ili procesima njihovih etnogeneza. Spominjanje pelaškog imena ili epiteta u dostupnim literarnim vrelima se koristilo za pojedine zajednice koje su prebivale na prostorima južnog Balkana, egejskog prostora (uključujući otoke i maloazijsku obalu) i Italije, i to u jednom širokom rasponu od najranijih perioda koje je pamtilo kolektivno sjećanje klasične grčko – rimske civilizacije, pa preko legendarnih i mitskih sjećanja na brončano doba pa sve do historijskih posvjedočenih perioda. Pelazgi se kod pojedinih klasično – civilizacijskih autora definiraju ili kao PredHeleni koji su govorili „barbarskim“ jezikom PraHeleni koji su bez obzira na jezičnu ili etničku skupnost ipak učestvovali u procesu nastajanja helenskog kontiuuma ili kao protoHeleni u smislu nekih arhaičnih Grka, a sve zavisno od informacija sa kojima je bi taj autor raspolagao ili od njegovog cilja/agende kojom se vodi u izradi svoga historiografskog ili nekog drugog tipa literarnog narativa. „Pelaški“ fenomen je imao i namjensko utilitarno korištenje u historijskim epohama helenske i rimske civilizacije, i to u svrhu ideologije autohtonizma, eponizma ili legimitiziranja pozicija određenih narodnosnih i političkih cjelina na određenom području u smislu teorije „krvi i tla“.

Zbog tih nejasnoća (posebice onih u prostornom i vremenskom smislu) i namjenskih dotjerivanja koje proizlaze iz dostupnih literarnih i lingvističko – filoloških vrela, nije nimalo jednostavno ni odrediti koji bi se do danas pronađeni ostatci materijalne kulture (neolitičkog, eneolitičkog, brončanodobnog, pa i željeznodobnog datiranja) mogli pripisati produkciji pelaških zajednica. Slično je i sa epigrafskom građom, jer nije pouzdano još uvijek u kakvoj su bili korelaciji pelaški jezički kontinuumi sa onim neindoeuropskim minojsko – eteokretskim i etrurskim te sa indoeuropskim grčkim i italskim (uključujući i latinski jezik). Ni arheogenetika za sada još uvijek nije bila u mogučnosti da precizira koje su to Y-DNA mtDNA haplogrupe bile češće prisutne u zajednice koje se u literarnim vrelima nazivaju pelaškim.

Zato nije nimalo jednostavan zadatak dokučiti šta se to stvarno sadržavalo po pojmom „Pelazgi“, i koliko su njegova sadržina/sadržine bile promjenljive zavisno od koordinatnog sustava historijskog konteksta (okolnosti, prostor, vrijeme). I kako bi se došlo do bar nekih naznaka povijesnosti Pelazga i „pelaškog“ potrebno je izvršiti sveobuhvatnu analizu raspoloživih izvora (literarnih vrela, literarno – lingvističkih ostataka, arheološke građe, epigrafike, arheogenetike) i onda na osnovi izvedenih zaključaka nastojati konstruirati određenu sintezu.

Na pelaško ime, bilo u formi etnonima ili osobnog imena, se nailazi u velikom broju dostupnih literarnih vrela. Međutim, te informacije o „pelaškom“ nemaju zadovoljavajuće kvalitativno značenje. Riječ je uglavnom o mitografskim narativima, fragmentarnim i pabirčenim podatcima, pa i dramskim djelima. O „pelaškom fenomenu“, jednostavno

rečeno, u dostupnim literarnim vrelima još uvijek nedostaje neki jasniji, precizniji i cjelovitiji narativ, posebice historiografskog ili zemljopisnog karaktera. Uz sve navedene nedostatke, „peleško ime“ se kod pojedinih pisaca iz klasično – historijske epohe koristilo i kao vrlo podesno za ispunjavanje etnografskih, zemljopisnih i eponimskih praznina kada bi željeli bilo da mitografsko – tradicijski, historiografski, geografski opisuju ili umjetnički dočaravaju drevna vremena, razdoblja postanaka ili da „dokazuju“ svoje ili nečije (romantizirane ili autohtonističke) ideje i agende o ranim etnogenetskim procesima. Pored toga, i korištenje pelaškog nazivlja za osobna imena u starogrčkoj mitologiji, posebice u eponimskim kontekstima i kada treba imenovati vladare koji vrlo, vrlo drevni je bila česta pojava. Sve to kao posljedicu ima i određenu i konfuziju i različitosti u shvatanju onoga što pojedini autori iz klasično – historijske epohe podrazumijevaju kada govore o pelaškom, ali i značajnu difuziju pelaškog antroponima, etnonima i geografskog pridjeva u prostornom smislu (zahvatajući prostrane kopnene, primorske i otočne oblasti od Male Azije do Italije), u kronološkom smislu (od kasnoga neolitika do skoro pojave Rimske Republike na jugoistoku Europe) i u okolnostima pojavljivanja u dostupnim zapisima (npr. u slučaju odnosa pelaškog i jonskog, odnosno atenskog, pelaškog i tirenskog, pelaškog i egejsko – otočnog).

I upravo svega izrečenog o ovom etnonimu jasno je koliko je teško raditi na odgonetanju zagonetki koje su pred nas postavile i informacije u literarnim vrelima koje su govorile o odnosu Pelazga i pelaškog prema Jonjanima, Atenjanima, Atici. Atena, njen polis, društvo i način života, atenski vrijednosni i moralni sustavi i općenito općekulturni razvitak su bili vrlo bitan segment i pokretač povijesnog i civilizacijskog progresa. Bez atenskog povijesnog determinističkog tkanja sigurno ne bi bilo klasične helensko – rimske civilizacije, pa samim tim i svoga kasnijeg historijskog razvitka koji se još uvijek naslanja na te snažne klasičističke temelje. Zato je istraživanje nastanka atenske narodnosne i političke zajednice vrijedan i potreban poduhvat. A u tome je neizostavno osvrtanje i na „pelaški fenomen“ koji pojedini antički pisci direktno povezuju sa atenskim, odnosno jonskim postancima.

Sadržaj

Herodot i Pelazgi

Herodot[2] u podacima I, 56 – 58 svojih „Historija“ predstavlja jednu zanimljivu etnogenetsku teoriju koja se odnosi na Jonjane, i njihovu atensku/atičku[3] narodnosnu skupinu. U ovoj teoriji su Pelazgi nezaobilazan, temeljni i suštinski element narativa. Ovi podaci su za sada najbolji dostupni informacijski slijed sa kojim bi trebalo započeti istraživanje pitanja odnosa pelaškog i atenskog.

τούτοισι ἐλθοῦσι τοῖσι ἔπεσι ὁ Κροῖσος πολλόν τι μάλιστα πάντων ἥσθη, ἐλπίζων ἡμίονον οὐδαμὰ ἀντ᾽ ἀνδρὸς βασιλεύσειν Μήδων, οὐδ᾽ ὦν αὐτὸς οὐδὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ παύσεσθαι κοτὲ τῆς ἀρχῆς. μετὰ δὲ ταῦτα ἐφρόντιζε ἱστορέων τοὺς ἂν Ἑλλήνων δυνατωτάτους ἐόντας προσκτήσαιτο φίλους, ἱστορέων δὲ εὕρισκε Λακεδαιμονίους καὶ Ἀθηναίους προέχοντας τοὺς μὲν τοῦ Δωρικοῦ γένεος τοὺς δὲ τοῦ Ἰωνικοῦ. ταῦτα γὰρ ἦν τὰ προκεκριμένα, ἐόντα τὸ ἀρχαῖον τὸ μὲν Πελασγικὸν τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος. καὶ τὸ μὲν οὐδαμῇ κω ἐξεχώρησε, τὸ δὲ πολυπλάνητον κάρτα. ἐπὶ μὲν γὰρ Δευκαλίωνος βασιλέος οἴκεε γῆν τὴν Φθιῶτιν, ἐπὶ δὲ Δώρου τοῦ Ἕλληνος τὴν ὑπὸ τὴν Ὄσσαν τε καὶ τὸν Ὄλυμπον χώρην, καλεομένην δὲ Ἱστιαιῶτιν: ἐκ δὲ τῆς Ἱστιαιώτιδος ὡς ἐξανέστη ὑπὸ Καδμείων, οἴκεε ἐν Πίνδῳ Μακεδνὸν καλεόμενον: ἐνθεῦτεν δὲ αὖτις ἐς τὴν Δρυοπίδα μετέβη καὶ ἐκ τῆς Δρυοπίδος οὕτω ἐς Πελοπόννησον ἐλθὸν Δωρικὸν ἐκλήθη. ἥντινα δὲ γλῶσσαν ἵεσαν οἱ Πελασγοί, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως εἰπεῖν. εἰ δὲ χρεόν ἐστι τεκμαιρόμενον λέγειν τοῖσι νῦν ἔτι ἐοῦσι Πελασγῶν τῶν ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κρηστῶνα πόλιν οἰκεόντων, οἳ ὅμουροι κοτὲ ἦσαν τοῖσι νῦν Δωριεῦσι καλεομένοισι (οἴκεον δὲ τηνικαῦτα γῆν τὴν νῦν Θεσσαλιῶτιν καλεομένην, καὶ τῶν Πλακίην τε καὶ Σκυλάκην Πελασγῶν οἰκησάντων ἐν Ἑλλησπόντῳ, οἳ σύνοικοι ἐγένοντο Ἀθηναίοισι, καὶ ὅσα ἄλλα Πελασγικὰ ἐόντα πολίσματα τὸ οὔνομα μετέβαλε: εἰ τούτοισι τεκμαιρόμενον δεῖ λέγειν, ἦσαν οἱ Πελασγοὶ βάρβαρον γλῶσσαν ἱέντες. εἰ τοίνυν ἦν καὶ πᾶν τοιοῦτο τὸ Πελασγικόν, τὸ Ἀττικὸν ἔθνος ἐὸν Πελασγικὸν ἅμα τῇ μεταβολῇ τῇ ἐς Ἕλληνας καὶ τὴν γλῶσσαν μετέμαθε. καὶ γὰρ δὴ οὔτε οἱ Κρηστωνιῆται οὐδαμοῖσι τῶν νῦν σφέας περιοικεόντων εἰσὶ ὁμόγλωσσοι οὔτε οἱ Πλακιηνοί, σφίσι δὲ ὁμόγλωσσοι: δηλοῦσί τε ὅτι τὸν ἠνείκαντο γλώσσης χαρακτῆρα μεταβαίνοντες ἐς ταῦτα τὰ χωρία, τοῦτον ἔχουσι ἐν φυλακῇ. τὸ δὲ Ἑλληνικὸν γλώσσῃ μὲν ἐπείτε ἐγένετο αἰεί κοτε τῇ αὐτῇ διαχρᾶται, ὡς ἐμοὶ καταφαίνεται εἶναι: ἀποσχισθὲν μέντοι ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ ἐόν ἀσθενές, ἀπό σμικροῦ τεο τὴν ἀρχὴν ὁρμώμενον αὔξηται ἐς πλῆθος τῶν ἐθνέων, Πελασγῶν μάλιστα προσκεχωρηκότων αὐτῷ καὶ ἄλλων ἐθνέων βαρβάρων συχνῶν. πρόσθε δὲ ὦν ἔμοιγε δοκέει οὐδὲ τὸ Πελασγικὸν ἔθνος, ἐὸν βάρβαρον, οὐδαμὰ μεγάλως αὐξηθῆναι.

---

[2] Ἡρόδοτος, historičar iz Halikarnasa, živio od cc. 484 do cc 425. god. p. n. e.

[3] O antičkoj i klasično-civilizacijskoj Ateni i Atici v. sumarne i odlične preglede u *Strab. Geo.* IX, 1; *Paus.* I; Smith W., 1854:255-308; 321 – 335; PWRE, 1896, II. 2, *col.* 1941 – 2020; 2184 – 2237.

(„Ovim riječima, kad su stigle, Krez[4] se najviše obradovao, više nego svim dotada, jer je mislio da nikada mazga neće vladati u Mediji[5] umjesto čovjeka, i da neće zbog toga ni on ni oni poslije njega prestati da vladaju. Posle toga se raspitivao koji su najmoćniji među Helenima, da bi ih pridobio za prijatelje. Raspitujući se, doznao je da su Lakedemonjani i Atinjani ispred svih. Lakedemonjani su dorskog porijekla, a Atenjani jonskog[6]. Oba ova naroda isticala su se iznad svih ostalih helenskih naroda. Atenjani su vodili poreklo od Pelazga, a Lakedemonjani su helenskog porijekla. Atenjani nisu nikud izlazili iz zemlje, dok su Lakedemonjani jako poznati po svojim lutanjima i putovanjima. Za vreme kralja Deukaliona[7] stanovali su u zemlji Ftijotidi[8], a za vrijeme Dora[9], sina Helenova[10], u zemlji ispod Ose[11] i Olimpa, zvanoj Histijeotidi. Kad su ih Kadmejci[12] protjerali, nastanili su se u oblasti Pinda pod imenom Makedonci. Odatle su, opet, prešli u Driopidu[13], a iz Driopide dođu tako na Peloponez i dobiju ime Dorci. Kojim su jezikom Pelazgi govorili, nisam u stanju tačno da kažem. Ako je pravilno da, zaključujemo po onim Pelazgima koji i sada postoje i stanuju iznad Tirsena u Krestonu[14], a koji su nekad bili susjedi sadašnjih Doraca (a stanovali su u to doba u zemlji koja se sada zove Tesaliotida), ili po Pelazgima koji su

---

[4] Κροῖσος, kralj Lidije od 560. do 547. ili 546. god. p. n. e.

[5] Kralj Krez je od Delfskog proročišta, na upit da li će njegova vladavina biti duga, dobio odgovor da će vlast izgubiti kada mazga sjedne na prijestolje međanskih kraljeva. *Herod*. I, 55. Medija je sjeverni dio Irana.

[6] Jonjani (Ἴωνες), jedna od četiri glavne subetničke skupine na koje su se dijelili antički Heleni. Ostale tri su bili Dorci, Eolci, Ahajci (Mikenjani, Arkađani, Kiprioti). U najužem smislu detektiranja ovaj naziv se odnosio na stanovnike maloazijske Jonije. U nešto širem kontekstu pod Jonjanima su se podrazumijevali i drugi govornici jonskog narječja (na egejskim otocima, u velikom broju jonskih apoikija širom propontidske, crnomorske i mediteranske obale). U najširem kontekstu pod Jonjanima bi se podrazumijevali svi govornici istočnogrčke jezičke grupe, uključujući i atički dijalekt.

[7] Δευκαλίων je mitska ličnost, sin Prometeja, koja se u nekim mitovi usko povezuje i sa „pričom o potopu“ u grčkoj mitologiji. Postoje i drugi mitovi i tradicije o Deukalionu u kojima se ne spominje potop. Ono što je zajedničko Deukalionu jeste da se njegovo mitsko bivstvovanje datira u najranija razdoblja.

[8] *Phthia* (Φθίη) je bila oblast u Tesaliji.

[9] Δῶρος, mitološki eponim Doraca.

[10] Ἕλλην, mitološki eponim Helena. Pored Dora, imao je i sinove Eola (Αἴολος, mitološki eponim Eolanja/Eolaca) i Ksuta (Ξοῦθος), i kćerku Ksenopatru (Ξενοπάτρα). Ksut je imao sinove Jona (Ἴων, mitološki eponim Jonjana) i Ahaja (Ἀχαιός, eponim Ahajaca).

[11] Ὄσσα, planina u Tesaliji, južno od planine Olimp.

[12] Kadmejci su narod koji je naseljavao područje koje se kasnije zvalo Beotija. Po mitologiji to su potomci Levantinaca koji su se sa Kadmom naselili u ovu zemlju i izmiješali sa starosjediocima.

[13] Δρυοπίς, oblast u središnjoj Heladi, između planina Oeta i Parnas, koja je kasnije nazvana Dorida.

[14] Κρήστων; Κρηστώνη; Κρηστώνα. Krestonija (Κρηστωνία) je bila drevna regija na području današnje Egejske Makedonije, sjeverno od Migdonije. Njen glavni grad je bio Kreston čija precizna lokacija još uvijek nije poznata. Ova oblast je apsorbirana tek kasnije u okvire makedonskog kraljevstva, kada bi i ti preostali Pelazgi bili konačno helenizirani.

zajedno sa Atenjanima osnovali Plakiju[15] i Skilaku[16] na Helespontu i po mnogim drugim pelaškim gradovima, koji su kasnije promenili svoje ime, iako se time možemo poslužiti kao dokazom, — Pelazgi su govorili barbarskim jezikom.[17] Ako se zaista tako desilo s Pelazgima, onda je atički narod kao pelaški, pretapajući se u Helene, zaboravio svoj stari i naučio helenski jezik. I zaista, ni Krestonci ni Plakejci ne govore istim jezikom kojim govore narodi koji sada stanuju oko njih, a to dokazuje da oni još uvek govore kao nekada kad su se u te zemlje naseljavali. A Heleni, kako mi se čini, oduvek su govorili istim jezikom. Dok je bio odvojen od Pelazga, ovaj narod je ispočetka bio slab, ali od nekada malog postao je velik i silan narod, pošto je pretopio u sebe u prvom redu Pelazge i mnoge druge varvarske narode. Čini mi se, nasuprot tome, da se pelaški narod baš zbog toga nije nikad brojno povećao što je uvek ostao barbarski narod.“).

Citirani informacijski slijed o odnosu pelaškog i atenskog navodi sljedeće:

1. Lakedemonjani i Atenjani su različitog porijekla.
2. Lakedemonjani su dorskog, a Atenjani jonskog porijekla.
3. Atenjani su vodili porijeklo od Pelazga i starosjedilački, autohtoni su, za razliku od Lakedemonjana, tj. Doraca koji su veoma poznati po svojim lutanjima i seobama.
4. Herodot pretpostavlja, na osnovi govora Pelazga u Krestonu, Plakiji i Skilaku, da su Pelazgi govorili barbarskim jezikom.
5. Izvorni atički narod je bio pelaški, pa se asimilirao u Helene, pa zaboravio svoj stari i naučio helenski jezik.
6. Pelazgi su se uglavnom asimilirali u Helene, doprinoseći tako povećanju brojnosti i snage helenskog etničkog i jezičkog kontinuuma.
7. Uslijed asimilacije, Pelazgi su kao posebni i prepoznatljivi etnički i jezički element do vremena Herodota svedeni na male i izolirane enklave, uglavnom na sjeveru.
8. Spominje se indirektno i određena tirsensko – pelaška veza u Krestonu.

Herodot na još nekoliko mjesta isto govori o odnosu Pelazga i pelaškog sa jonskim, atičkim i atenskim.

II, 50 - 52 : σχεδὸν δὲ καὶ πάντων τὰ οὐνόματα τῶν θεῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐλήλυθε ἐς τὴν Ἑλλάδα. διότι μὲν γὰρ ἐκ τῶν βαρβάρων ἥκει, πυνθανόμενος οὕτω εὑρίσκω ἐόν: δοκέω δ᾽ ὦν μάλιστα ἀπ᾽ Αἰγύπτου ἀπῖχθαι. ὅτι γὰρ δὴ μὴ Ποσειδέωνος καὶ Διοσκούρων, ὡς καὶ

[15] Πλακίη ili Πλάκη, u drevnoj Miziji, na obali Propontide (Mramornog mora), u podnožju Planinskog lanca Mizijskog ili Bitinijskog Olimpusa (Uludağ) istočno od Kizika. Uvjetno se locira blizu Kurşunlu.

[16] Σκυλάκη, u drevnoj Miziji, na obali Propontide (Mramornog mora), istočno od Kizika. Uvjetno se locira blizu Yeni Köy.

[17] Termin „barbarski“ ovdje je vjerojatno korišten u smislu toga obuhvata onih koji nisu pripadali helenskom jezičnom kontinuumu, a ne u kontekstu nekih civilizacijskih i kulturoloških odlika.

πρότερόν μοι ταῦτα εἴρηται, καὶ Ἥρης καὶ Ἱστίης καὶ Θέμιος καὶ Χαρίτων καὶ Νηρηίδων, τῶν ἄλλων θεῶν Αἰγυπτίοισι αἰεί κοτε τὰ οὐνόματα ἐστὶ ἐν τῇ χώρῃ. λέγω δὲ τὰ λέγουσι αὐτοὶ Αἰγύπτιοι. τῶν δὲ οὔ φασι θεῶν γινώσκειν τὰ οὐνόματα, οὗτοι δέ μοι δοκέουσι ὑπὸ Πελασγῶν ὀνομασθῆναι, πλὴν Ποσειδέωνος: τοῦτον δὲ τὸν θεὸν παρὰ Λιβύων ἐπύθοντο: οὐδαμοὶ γὰρ ἀπ᾽ ἀρχῆς Ποσειδέωνος οὔνομα ἔκτηνται εἰ μὴ Λίβυες καὶ τιμῶσι τὸν θεὸν τοῦτον αἰεί. νομίζουσι δ᾽ ὦν Αἰγύπτιοι οὐδ᾽ ἥρωσι οὐδέν. ταῦτα μέν νυν καὶ ἄλλα πρὸς τούτοισι, τὰ ἐγὼ φράσω, Ἕλληνες ἀπ᾽ Αἰγυπτίων νενομίκασι: τοῦ δὲ Ἑρμέω τὰ ἀγάλματα ὀρθὰ ἔχειν τὰ αἰδοῖα ποιεῦντες οὐκ ἀπ᾽ Αἰγυπτίων μεμαθήκασι, ἀλλ᾽ ἀπὸ Πελασγῶν πρῶτοι μὲν Ἑλλήνων ἁπάντων Ἀθηναῖοι παραλαβόντες, παρὰ δὲ τούτων ὧλλοι. Ἀθηναίοισι γὰρ ἤδη τηνικαῦτα ἐς Ἕλληνας τελέουσι Πελασγοὶ σύνοικοι ἐγένοντο ἐν τῇ χώρῃ, ὅθεν περ καὶ Ἕλληνες ἤρξαντο νομισθῆναι. ὅστις δὲ τὰ Καβείρων ὄργια μεμύηται, τὰ Σαμοθρήικες ἐπιτελέουσι παραλαβόντες παρὰ Πελασγῶν, οὗτος ὡνὴρ οἶδε τὸ λέγω: τὴν γὰρ Σαμοθρηίκην οἴκεον πρότερον Πελασγοὶ οὗτοι οἵ περ Ἀθηναίοισι σύνοικοι ἐγένοντο, καὶ παρὰ τούτων Σαμοθρήικες τὰ ὄργια παραλαμβάνουσι. ὀρθὰ ὦν ἔχειν τὰ αἰδοῖα τἀγάλματα τοῦ Ἑρμέω Ἀθηναῖοι πρῶτοι Ἑλλήνων μαθόντες παρὰ Πελασγῶν ἐποιήσαντο: οἱ δὲ Πελασγοὶ ἱρόν τινα λόγον περὶ αὐτοῦ ἔλεξαν, τὰ ἐν τοῖσι ἐν Σαμοθρηίκῃ μυστηρίοισι δεδήλωται. ἔθυον δὲ πάντα πρότερον οἱ Πελασγοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι, ὡς ἐγὼ ἐν Δωδώνῃ οἶδα ἀκούσας, ἐπωνυμίην δὲ οὐδ᾽ οὔνομα ἐποιεῦντο οὐδενὶ αὐτῶν: οὐ γὰρ ἀκηκόεσάν κω. θεοὺς δὲ προσωνόμασαν σφέας ἀπὸ τοῦ τοιούτου, ὅτι κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα καὶ πάσας νομὰς εἶχον. ἔπειτα δὲ χρόνου πολλοῦ διεξελθόντος ἐπύθοντο ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀπικόμενα τὰ οὐνόματα τῶν θεῶν τῶν ἄλλων, Διονύσου δὲ ὕστερον πολλῷ ἐπύθοντο. καὶ μετὰ χρόνον ἐχρηστηριάζοντο περὶ τῶν οὐνομάτων ἐν Δωδώνῃ: τὸ γὰρ δὴ μαντήιον τοῦτο νενόμισται ἀρχαιότατον τῶν ἐν Ἕλλησι χρηστηρίων εἶναι, καὶ ἦν τὸν χρόνον τοῦτον μοῦνον. ἐπεὶ ὦν ἐχρηστηριάζοντο ἐν τῇ Δωδώνῃ οἱ Πελασγοὶ εἰ ἀνέλωνται τὰ οὐνόματα τὰ ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἥκοντα, ἀνεῖλε τὸ μαντήιον χρᾶσθαι. ἀπὸ μὲν δὴ τούτου τοῦ χρόνου ἔθυον τοῖσι οὐνόμασι τῶν θεῶν χρεώμενοι: παρὰ δὲ Πελασγῶν Ἕλληνες ἐξεδέξαντο ὕστερον.

(„I zaista, imena skoro svih bogova došla su u Heladu iz Egipta. A da su ona zaista došla iz tuđine, u to sam se u svojim istraživanjima uvjerio, i smatram da su ona dolazila baš iz Egipta, jer, kao što sam i ranije napomenuo, osim Posejdona[18], Dioskura[19], Here[20], Hestije[21], Temide[22], Harita[23] i Nereida[24], imena svih ostalih božanstava postojala su oduvek u Egiptu.

[18] Ποσειδῶν, božanstvo i vladar mora.

[19] Blizanci Kastor (Κάστωρ) i Polideuk (Πολυδεύκης), braća Helene, su bili kasnije poštovani kao Διόσκουροι.

[20] Ἥρα, Ἥρη, vrhovna boginja u Olimpskom panteonu.

[21] Ἑστία, boginja ognjišta, doma, porodice.

[22] Θέμις, boginja pravednosti.

[23] Χάριτες, boginje ljupkosti i ljepote, ljudskog šarma i plodnosti.

[24] Νηρηΐδες, morske nimfe.

Govorim samo ono što pričaju sami Egipćani. A imena ostalih bogova, za koja oni kažu da su im nepoznata, ja mislim da su Heleni primili od Pelazga, osim Posejdona, za koga su doznali od Libijaca[25]. Ime Posejdona javlja se, naime, najprije kod Libijaca, i oni su ovo božanstvo oduvijek poštovali. Egipćani uopšte ne obožavaju heroje. Ovo pak i još mnoge druge stvari, o kojima ću još govoriti, primili su Heleni od Egipćana. Ali kad prave kipove Hermesa[26] sa ukočenim muškim udom, to nisu naučili od Egipćana, nego od Pelazga, i prije svih prihvatili su to Atenjani, a od ovih i ostali. Pelazgi su se, naime, naselili u Atici među Atenjane, koji su se tada već smatrali za Helene, a i sami Pelazgi su se od tada počeli da smatraju za Helene. Ko poznaje vjerske obrede posvećene Kabirima, koje obavljaju Samotračani[27], a koje su ovi opet primili od Pelazga, taj će me razumijeti. Na Samotraci su, naime, stanovali još ranije ovi Pelazgi, koji su se kasnije naselili među Atenjane, i od njih su i Samotračani primili ovaj vjerski obred. Atenjani su, dakle, bili prvi među Helenima koji su izrađivali Hermesove kipove sa uzdignutim muškim udom, a to su naučili od Pelazga. Kod Pelazga je, međutim, postojala jedna sveta priča o tome (ona se pojavljuje i u misterijama na Samotraci. Pelazgi su ranije prinosili žrtve i molili se bogovima, što sam u Dodoni[28] čuo i video, a da pri tome nisu pominjali po imenu ni po nadimku nijednoga od njih; oni, naime, nisu uopće ni čuli za njihova imena. Oni su se kod njih nazivali bogovima zbog toga što su sve tako lijepo uredili i dali svakom ono što mu pripada. Tek mnogo kasnije primili su iz Egipta različita imena za bogove, a još mnogo kasnije i ime Dionisa[29]. Kasnije su se obratili proročištu u Dodoni i pitali ga o imenima bogova (ovo proročište bilo je, naime, najstarije i u to vrijeme jedino u celoj Heladi). Na njihovo pitanje da li da prime imena koja su poreklom iz tuđine, odgovorilo im je proročište da prime, i otada ih za vreme prinošenja žrtava dozivaju po imenu. Ovaj običaj su kasnije i Heleni primili od Pelazga.“).

---

[25] U antičkom svijetu izraz Libija (Λιβύη, *Libya*) se koristio u širem kontekstu i to za sav sjevernoafrički prostor, izuzev Egipta, i koji je bio naseljene berberskim narodima, plemenima i zajednicama. I ime Etiopija (Αιθιοπία, *Aethiopia*) se koristilo u širem, općem značenju za prostore Crne Afrike.

[26] Ἑρμῆς, božanstvo trgovine i božanski glasnik.

[27] U kontekstu izlaganja Samotračani koje Herodot spominje je već doseljeno helensko ili helenizirano stanovništvo otoka u V. st. p. n. e.

[28] Dorski : Δωδώνα, jonski i atički Δωδώνη) jedno od najstarijih svetilište na prostoru današnje Grčke. Nalazi se u pokrajini Epir. U historijskim periodima antičke Helade bilo je posvećeno Zeusu. Po značenju bilo je drugo po važnosti u klasičnom helenskom svijetu, odmah iza Delfa. U literarnim vrelima se dovodi u vezu sa Pelazgima (*Hom. Iliad.* XVI, 233 - 235; *Hesiod, Fragm.* 14; *Aesch. Supp.* 250 – 260; *Herod.* II, 55 – 57; *Strab. Geo.* V, 2, 4; VII, 7, 9 – 10; IX, 2, 3 – 4).

[29] Διώνυσος, božanstvo plodnosti, veselja, vegetacije, vina.

Citirani informacijski slijed o odnosu pelaškog i atenskog navodi sljedeće:

1. Atenjani su prvi među Helenima počeli da izrađuju kipove Hermesa sa penisom u erekciji, a što su naučili od Pelazga.
2. Pelazgi su se naselili u Atici među Atenjanima koji su se već smatrali za Helene, a onda su se i sami ti Pelazgi od tada helenizirali.
3. Na otoku Samotraci su ranije stanovali ovi Pelazgi, a koji su bili i tvorci čuvenih vjerskih obreda posvećenih Kabirima („Samotračke misterije“), i koji su se kasnije naselili među Atenjane.

VI, 136 – 140 : παρίοισι μὲν δὴ ταῦτα ἡ Πυθίη ἔχρησε: Ἀθηναῖοι δὲ ἐκ Πάρου Μιλτιάδεα ἀπονοστήσαντα ἔσχον ἐν στόμασι οἵ τε ἄλλοι καὶ μάλιστα Ξάνθιππος ὁ Ἀρίφρονος, ὃς θανάτου ὑπαγαγὼν ὑπὸ τὸν δῆμον Μιλτιάδεα ἐδίωκε τῆς Ἀθηναίων ἀπάτης εἵνεκεν. Μιλτιάδης δὲ αὐτὸς μὲν παρεὼν οὐκ ἀπελογέετο: ἦν γὰρ ἀδύνατος ὥστε σηπομένου τοῦ μηροῦ: προκειμένου δὲ αὐτοῦ ἐν κλίνῃ ὑπεραπελογέοντο οἱ φίλοι, τῆς μάχης τε τῆς ἐν Μαραθῶνι γενομένης πολλὰ ἐπιμεμνημένοι καὶ τὴν Λήμνου αἵρεσιν, ὡς ἑλὼν Λῆμνόν τε καὶ τισάμενος τοὺς Πελασγοὺς παρέδωκε Ἀθηναίοισι. προσγενομένου δὲ τοῦ δήμου αὐτῷ κατὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ θανάτου, ζημιώσαντος δὲ κατὰ τὴν ἀδικίην πεντήκοντα ταλάντοισι, Μιλτιάδης μὲν μετὰ ταῦτα σφακελίσαντός τε τοῦ μηροῦ καὶ σαπέντος τελευτᾷ, τὰ δὲ πεντήκοντα τάλαντα ἐξέτισε ὁ παῖς αὐτοῦ Κίμων. Λῆμνον δὲ Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος ὧδε ἔσχε. Πελασγοὶ ἐπείτε ἐκ τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Ἀθηναίων ἐξεβλήθησαν, εἴτε ὦν δὴ δικαίως εἴτε ἀδίκως: τοῦτο γὰρ οὐκ ἔχω φράσαι, πλὴν τὰ λεγόμενα, ὅτι Ἑκαταῖος μὲν ὁ Ἡγησάνδρου ἔφησε ἐν τοῖσι λόγοισι λέγων ἀδίκως: ἐπείτε γὰρ ἰδεῖν τοὺς Ἀθηναίους τὴν χώρην, τὴν σφίσι αὐτοῖσι ὑπὸ τὸν Ὑμησσὸν ἐοῦσαν ἔδοσαν Πελασγοῖσι οἰκῆσαι μισθὸν τοῦ τείχεος τοῦ περὶ τὴν ἀκρόπολιν κοτὲ ἐληλαμένου, ταύτην ὡς ἰδεῖν τοὺς Ἀθηναίους ἐξεργασμένην εὖ, τὴν πρότερον εἶναι κακήν τε καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίην, λαβεῖν φθόνον τε καὶ ἵμερον τῆς γῆς, καὶ οὕτω ἐξελαύνειν αὐτοὺς οὐδεμίαν ἄλλην πρόφασιν προϊσχομένους τοὺς Ἀθηναίους. ὡς δὲ αὐτοὶ Ἀθηναῖοι λέγουσι, δικαίως ἐξελάσαι. κατοικημένους γὰρ τοὺς Πελασγοὺς ὑπὸ τῷ Ὑμησσῷ, ἐνθεῦτεν ὁρμωμένους ἀδικέειν τάδε. φοιτᾶν γὰρ αἰεὶ τὰς σφετέρας θυγατέρας τε καὶ τοὺς παῖδας ἐπ᾽ ὕδωρ ἐπὶ τὴν Ἐννεάκρουνον: οὐ γὰρ εἶναι τοῦτον τὸν χρόνον σφίσι κω οὐδὲ τοῖσι ἄλλοισι Ἕλλησι οἰκέτας: ὅκως δὲ ἔλθοιεν αὗται, τοὺς Πελασγοὺς ὑπὸ ὕβριός τε καὶ ὀλιγωρίης βιᾶσθαι σφέας. καὶ ταῦτα μέντοι σφι οὐκ ἀποχρᾶν ποιέειν, ἀλλὰ τέλος καὶ ἐπιβουλεύοντας ἐπιχείρησιν φανῆναι ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ. ἑωυτοὺς δὲ γενέσθαι τοσούτῳ ἐκείνων ἄνδρας ἀμείνονας, ὅσῳ, παρεὸν ἑωυτοῖσι ἀποκτεῖναι τοὺς Πελασγούς, ἐπεί σφεας ἔλαβον ἐπιβουλεύοντας, οὐκ ἐθελῆσαι, ἀλλά σφι προειπεῖν ἐκ τῆς γῆς ἐξιέναι. τοὺς δὲ οὕτω δὴ ἐκχωρήσαντας ἄλλα τε σχεῖν χωρία καὶ δὴ καὶ Λῆμνον. ἐκεῖνα μὲν δὴ Ἑκαταῖος ἔλεξε, ταῦτα δὲ Ἀθηναῖοι λέγουσι. οἱ δὲ Πελασγοὶ οὗτοι Λῆμνον τότε νεμόμενοι καὶ βουλόμενοι τοὺς Ἀθηναίους τιμωρήσασθαι, εὖ τε ἐξεπιστάμενοι τὰς Ἀθηναίων ὁρτάς, πεντηκοντέρους κτησάμενοι ἐλόχησαν Ἀρτέμιδι ἐν Βραυρῶνι ἀγούσας ὁρτὴν τὰς τῶν Ἀθηναίων γυναῖκας, ἐνθεῦτεν δὲ ἁρπάσαντες τουτέων πολλὰς οἴχοντο

ἀποπλέοντες, καί σφεας ἐς Λῆμνον ἀγαγόντες παλλακὰς εἶχον. ὡς δὲ τέκνων αὗται αἱ γυναῖκες ὑπεπλήσθησαν, γλῶσσάν τε τὴν Ἀττικὴν καὶ τρόπους τοὺς Ἀθηναίων ἐδίδασκον τοὺς παῖδας. οἳ δὲ οὔτε συμμίσγεσθαι τοῖσι ἐκ τῶν Πελασγίδων γυναικῶν παισὶ ἤθελον, εἴ τε τύπτοιτό τις αὐτῶν τινός, ἐβοήθεόν τε πάντες καὶ ἐτιμώρεον ἀλλήλοισι: καὶ δὴ καὶ ἄρχειν τε τῶν παίδων οἱ παῖδες ἐδικαίευν καὶ πολλῷ ἐπεκράτεον. μαθόντες δὲ ταῦτα οἱ Πελασγοὶ ἑωυτοῖσι λόγους ἐδίδοσαν: καί σφι βουλευομένοισι δεινόν τι ἐσέδυνε, εἰ δὴ διαγινώσκοιεν σφίσι τε βοηθέειν οἱ παῖδες πρὸς τῶν κουριδιέων γυναικῶν τοὺς παῖδας καὶ τούτων αὐτίκα ἄρχειν πειρῴατο, τί δὴ ἀνδρωθέντες δῆθεν ποιήσουσι. ἐνθαῦτα ἔδοξέ σφι κτείνειν τοὺς παῖδας τοὺς ἐκ τῶν Ἀττικέων γυναικῶν. ποιεῦσι δὴ ταῦτα, προσαπολλύουσι δὲ σφέων καὶ τὰς μητέρας. ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ προτέρου τούτων, τὸ ἐργάσαντο αἱ γυναῖκες τοὺς ἅμα Θόαντι ἄνδρας σφετέρους ἀποκτείνασαι, νενόμισται ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα τὰ σχέτλια ἔργα πάντα Λήμνια καλέεσθαι. ἀποκτείνασι δὲ τοῖσι Πελασγοῖσι τοὺς σφετέρους παῖδάς τε καὶ γυναῖκας οὔτε γῆ καρπὸν ἔφερε οὔτε γυναῖκές τε καὶ ποῖμναι ὁμοίως ἔτικτον καὶ πρὸ τ ῦ. πιεζόμενοι δὲ λιμῷ καὶ ἀπαιδίῃ ἐς Δελφοὺς ἔπεμπον λύσιν τινὰ αἰτησόμενοι τῶν παρεόντ ων κακῶν. ἡ δὲ Πυθίη σφέας ἐκέλευε Ἀθηναίοισι δίκας διδόναι ταύτας τὰς ἂν αὐτοὶ Ἀθηναῖ οι δικάσωσι. ἦλθόν τε δὴ ἐς τὰς Ἀθήνας οἱ Πελασγοὶ καὶ δίκας ἐπαγγέλλοντο βουλόμενοι δι δόναι παντὸς τοῦ ἀδικήματος. Ἀθηναῖοι δὲ ἐν τῷ πρυτανηίῳ κλίνην στρώσαντες ὡς εἶχον κ άλλιστα καὶ τράπεζαν ἐπιπλέην ἀγαθῶν πάντων παραθέντες, ἐκέλευον τοὺς Πελασγοὺς τὴν χώρην σφίσι παραδιδόναι οὕτω ἔχουσαν. οἱ δὲ Πελασγοὶ ὑπολαβόντες εἶπαν ‘ἐπεὰν βορέῃ ἀνέμῳ αὐτημερὸν ἐξανύσῃ νηῦς ἐκ τῆς ὑμετέρης ἐς τὴν ἡμετέρην, τότε παραδώσομεν,’ ἐπισ τάμενοι τοῦτο εἶναι ἀδύνατον γενέσθαι. ἡ γὰρ Ἀττικὴ πρὸς νότον κεῖται πολλὸν τῆς Λήμνου. τότε μὲν τοιαῦτα: ἔτεσι δὲ κάρτα πολλοῖσι ὕστερον τούτων, ὡς ἡ Χερσόνησος ἡ ἐπ᾽ Ἑλλησπόντῳ ἐγένετο ὑπὸ Ἀθηναίοισι, Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος ἐτησιέων ἀνέμων κατεστηκότων νηὶ κατανύσας ἐξ Ἐλαιοῦντος τοῦ ἐν Χερσονήσῳ ἐς Λῆμνον προηγόρευε ἐξιέναι ἐκ τῆς νήσου τοῖσι Πελασγοῖσι, ἀναμιμνήσκων σφέας τὸ χρηστήριον, τὸ οὐδαμὰ ἤλπισαν σφίσι οἱ Πελασγοὶ ἐπιτελέεσθαι. Ἡφαιστιέες μέν νυν ἐπείθοντο, Μυριναῖοι δὲ οὐ συγγινωσκόμενοι εἶναι τὴν Χερσόνησον Ἀττικὴν ἐπολιορκέοντο, ἐς ὃ καὶ οὗτοι παρέστησαν. οὕτω δὴ τὴν Λῆμνον ἔσχον Ἀθηναῖοί τε καὶ Μιλτιάδης.

(„Atenjani su na sva usta grdili Miltijada[30] kad se vratio sa Para[31], a naročito Ksantip[32], Arifronov sin, koji ga je čak optužio narodnom sudu i zahtevao da ga osude na smrt zbog veleizdaje.[33] Miltijad nije mogao lično da se brani (jer je bolovao od noge), već je morao da ostane u postelji, pa su ga branili njegovi prijatelji. Oni su podsjetili na Maratonsku bitku i na osvajanje Lemnosa, jer je on kaznio Pelazge, osvojio Lemnos i predao ga Atenjanima.

[30] Μιλτιάδης, (cco 550–489. god. p. n. e.) čuveni atenski državnik i vojskovođa, pobjednik u Maratonskoj bitci.

[31] Riječ je o egejskom otoku Parosu.

[32] Ξάνθιππος, atenski političar sa početka V. st. p. n. e.

[33] Nije bila nikakva izdaja u pitanju, nego se na Miltijada bijes sručio jer je poduzeo pohod na otok Paros koji se završio neuspjehom. Otac znamenitog atenskog državnika Perikla.

I narod donese odluku da se oslobađa smrtne kazne, ali ga proglasi krivim i osudi da plati kaznu od pedeset talenata. Miltijad odmah poslije toga umre, pošto je došlo do trovanja i upale kosti. A kaznu od pedeset talenata platio je njegov sin Kimon[34]. A Lemnos je Miltijad, sin Kimonov[35], zauzeo na ovaj način. Atenjani su bili protjerali Pelazge iz Atike. Da li su tom prilikom pravedno postupili ili nepravedno, to ne mogu da kažem; navodim samo ono što su drugi rekli. Hekatej[36], sin Hegesandrov u svojoj istoriji, na primer, kaže da su nepravedno postupili. Kad su, naime, Atenjani vidjeli da je zemlja koja se nalazi pod Himetom[37] — a koja je Pelazgima bila data kao nagrada što su sagradili zidine oko tvrđave — lijepo obrađena, a ranije je bila rđava i nije ništa vrijedila, obuzme ih zavist i zažele da se dočepaju te zemlje, te zbog toga protjeraju Pelazge bez ikakva drugog razloga. A Atenjani sami, na primjer, kažu da su pravedno postupili kad su ih protjerali. Pelazgi, naime, koji su stanovali pod Himetom, odlazili su u okolinu i vršili ovakva nasilja. Pošto u to vrijeme ni oni ni drugi Heleni nisu imali robova, odlazile su njihove kćeri po vodu na Eneakrun[38]. I kad god su one dolazile, Pelazgi su ih uvek napadali i vršili nasilje nad njima. I nije im bilo dosta što su to činili, nego su čak pripremali pobunu protiv Atenjana, pa su tom prilikom uhvaćeni na djelu. Atenjani su pokazali da su bolji od njih time što, iako su imali prava da pobiju Pelazge, pošto su ih uhvatili da pripremaju zaveru, nisu htjeli to učiniti, nego su im samo naredili da se isele iz zemlje. Tako su se Pelazgi odselili i nastanili se u drugim predjelima i na Lemnos. To je rekao Hekatej, a Atenjani pričaju ovo. Pelazgi, koji su u to vrijeme stanovali na Lemnosu, riješe da se osvete Atenjanima. Pošto su im bile dobro poznate svečanosti u Ateni, oni nabave lađe sa pedeset vesala, pa, kad su atenske žene proslavljale svetkovinu u čast Artemide u Braurontu[39], oni im postave zasjede, pa ih mnoge zarobe, otplove sa njima na Lemnos i uzmu ih za svoje inoče. Kad su ove žene rodile mnogo djece, vaspitavale su svoje dječake po atenskim običajima i na atenskom, tj. helenskom jeziku. I ovi nisu htjeli da se miješaju sa sinovima pelaških žena, pa su, kad bi neki od njih dobio batina od onih, svi skočili da mu pomognu i da ga brane. Ovi su dječaci čak smatrali da imaju prava da zapovijedaju onim dječacima, i bili su mnogo jači od njih. Kad su Pelazgi to primijetili, porazgovore se o tome, pa sa užasom pomisle na to do čega će to dovesti: kad ovi dječaci već sad znaju da se organizuju protiv njihovih zakonitih sinova, i kad već sad pokušavaju da im zapovijedaju, šta će tek raditi kad odrastu! I oni tada odluče da poubijaju sinove Atenjanki. To su i učinili, a zatim poubijaju i majke. Po ovom i

[34] Κίμων (cc 510. – 450. god. p. n. e.), atenski državnik i vojskovođa.

[35] Κίμων Κοάλεμος, čuveni pobjednik na Olimpijskim igrama u disciplini trke kočija.

[36] Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος (cc 550 BC – cc 476 BC), je bio rani grčki historičar i geograf.

[37] Υμηττός, niži planinski lanac u blizini Atene.

[38] Izvori pitke vode jugoistočno od atenske Agore.

[39] Βραυρών, atičko naselje na istočnoj obali.

ranijem zločinu, koji su izvršile žene što su za vreme Toanta[40] pobile svoje muževe, zovu se svi grozni zločini u celoj Heladi lemnijski zločini. Kad su Pelazgi poubijali svoje sinove, nije im zemlja više htjela da rađa, niti su rađale žene, niti se stoka množila kao ranije. Prisiljeni glađu, i zbog toga što im se djeca nisu rađala, pošalju oni izaslanike u Delfe da pitaju kako da se oslobode tih nevolja. Pitija im naredi da plate Atenjanima kaznu kakvu im oni odrede. I Pelazgi, zaista, dođu u Atenu, te izjave da su voljni da plate odštetu za sve učinjene nepravde. A Atenjani prostru u vijećnici najljepše jastuke i iznesu na sto najbolja jela, te zatraže od Pelazga da im predadu svoju zemlju u isto takvom stanju. Pelazgi im ovako odgovore: "Kad za vrijeme bure stignete na brodu iz vaše zemlje u našu, onda ćemo vam je predati." Znali su, naime, da je to nemoguće, jer se Atena nalazi daleko na jugu od Lemnosa. I tada je na tome i ostalo. Ali kasnije, poslije mnogo godina, kad je Hersonez[41] na Helespontu potpao pod atensku vlast, dođe Miltijad, Kimonov sin, za vreme duvanja severnih vetrova, iz Eleunta[42] na Hersonezu brodom na Lemnos i naredi Pelazgima da napuste ostrvo, podsjetivši ih na proročanstvo za koje su Pelazgi mislili da se neće ispuniti. I Hefestijci[43] ga poslušaju, a Mirinjani[44] nisu htjeli da se slože s tim i da priznaju da je Hersonez Atika, pa su bili opsjednuti, dok se i oni nisu predali. Eto, tako je Lemnos pao u ruke Miltijadu i Atenjanima.[45]“).

Citirani informacijski slijed o odnosu pelaškog i atenskog navodi sljedeće :

1. Zbog toga što su sagradili zidine oko Akropolja, Pelazgi su za nagradu dobili zemlju pod gorjem Himetom.
2. Pelazgi su sa toga zemljišta protjerani od Atenjana.
3. Postoje dvije verzije zašto su Pelazgi protjerani iz Atike: a) Jer su dobro obrađivali dobijenu zemlju, pa su ih Atenjani iz zavisti i željeći da se dočepaju protjerali. b) Pelazgi koji su prebivali pod Himetom su vršili nasilja i pripremali pobunu protiv Atenjana, ali su uhvaćeni u zavjeri i onda su protjerani.
4. Ovi protjerani Pelazgi naselili su se u drugim predjelima i na otoku Lemnosu.
5. Na osnovi samo atenskog predanja, Herodot prenosi da su ovi Pelazgi sa Lemnosa napali iz osvete Atiku i ugrabili u roblje mnoge atičke žene. Ove žene su im bile naložnice i sa njima su Lemnoski Pelazgi imali sinove. Ove sinove i njihove majke su Pelazgi kasnije dali poubijati, radi čega ih je zadesilo prokletstvo neplodnosti.

[40] Θόας, mitski kralj Lemnosa kada su žene sa Lemnosa odlučile da pobiju sve muškarce na otoku.

[41] Poluotok Galipolje.

[42] Ἐλεοῦς , grad i polis na jugu poluotoka Hersoneza/Galipolja.

[43] Ἡφαιστίας, grad na sjevernoj obali Lemnosa.

[44] Μύρινα, grad na zapadnoj obali Lemnosa.

[45] 510. god. p. n. e.

Da bi se oslobodili prokletstva neplodnosti morali su da plate Atenjanima kaznu kakvu im oni odrede.

6. Atenjani su zatražili od Lemnoskih Pelazga da im predaju svoju zemlju.
7. Atenjani i Pelazgi ne govore isti jezik, jer ovi prvi govore helenskim jezikom.
8. Miltijad je predvodio ekspediciju na Lemnos i naredio je Pelazgima da napuste otok, podsjetivši ih na proročanstvo.
9. Stanovnici Hefestije su se potčinili Miltijadu bez borbe, dok su se stanovnici Mirine predali tek nakon opsade.
10. Najveći dio informacija u ovom Herodotovom podatku, posebice onih koje potiču iz atenskih izvora i Atenjana, su nesumnjivo propagandni narativ kojim se nastojalo, preko spajanja neke maglovite tradicije o Pelazgima u Atici i moguće izmišljene priče o proročanstvu upućene lemnoskim Pelazgima, legitimizirati osvajanje pelaškog Lemnosa i njegovu dalju atensku okupaciju.

VII, 94 – 95[46] : Ἴωνες δὲ ἑκατὸν νέας παρείχοντο ἐσκευασμένοι ὡς Ἕλληνες. Ἴωνες δὲ ὅσον μὲν χρόνον ἐν Πελοποννήσῳ οἴκεον τὴν νῦν καλεομένην Ἀχαιίην, καὶ πρὶν ἢ Δαναόν τε καὶ Ξοῦθον ἀπικέσθαι ἐς Πελοπόννησον, ὡς Ἕλληνες λέγουσι, ἐκαλέοντο Πελασγοὶ Αἰγιαλέες, ἐπὶ δὲ Ἴωνος τοῦ Ξούθου Ἴωνες. νησιῶται δὲ ἑπτακαίδεκα παρείχοντο νέας, ὡπλισμένοι ὡς Ἕλληνες, καὶ τοῦτο Πελασγικὸν ἔθνος; ὕστερον δὲ Ἰωνικὸν ἐκλήθη κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ οἱ δυωδεκαπόλιες Ἴωνες οἱ ἀπ᾽ Ἀθηνέων. Αἰολέες δὲ ἑξήκοντα νέας παρείχοντο, ἐσκευασμένοι τε ὡς Ἕλληνες καὶ τὸ πάλαι καλεόμενοι Πελασγοί, ὡς Ἑλλήνων λόγος. Ἑλλησπόντιοι δὲ πλὴν Ἀβυδηνῶν（Ἀβυδηνοῖσι γὰρ προσετέτακτο ἐκ βασιλέος κατὰ χώρην μένουσι φύλακας εἶναι τῶν γεφυρέων）οἱ δὲ λοιποὶ οἱ ἐκ τοῦ Πόντου στρατευόμενοι παρείχοντο μὲν ἑκατὸν νέας, ἐσκευασμένοι δὲ ἦσαν ὡς Ἕλληνες. οὗτοι δὲ Ἰώνων καὶ Δωριέων ἄποικοι.
(„Jonjani[47] su došli sa sto brodova, a bili su opremljeni isto kao i Heleni. Dok su Jonjani stanovali na Peloponezu, u pokrajini koja se sad zove Aheja[48], i to prije dolaska Danaja i Ksuta na Peloponez, zvali su se, po pričanju samih Helena, Egijalijski Pelazgi, a ime Jonjani dobili su po Ksutovu sinu Jonu. Stanovnici otoka[49] doveli su sedamnaest brodova i bili su naoružani kao i Heleni. I to je pelaški narod, a kasnije su dobili ime Jonjani iz

[46] Ovi podatci se nalaze u kontekstu opisa sastava iranske flote koja je pratila padišaha Kserksa i njegovu vojsku u pohodu na Heladu 480. god. p. n. e. *Herod*. VII, 89 – 99.

[47] Misli se na stanovnike helenskih polisa u pokrajini Joniji na zapadu Male Azije.

[48] Na sjeveru Peloponeza.

[49] Misli se na egejske otoke koji su se nalazili pod vrhovnom vlašću iransko – persijske dinastije Ahemenida, a nisu se nalazili u okviru maloazijske Jonije.

istih razloga iz kojih i Jonjani, stanovnici dvanaest polisa[50] koji su bili poreklom iz Atene. Eolci[51] su poslali šezdeset brodova i bili su naoružani isto kao i Heleni, a, po pričanju Helena, i oni su se nekada zvali Pelazgi. Svi ostali Helespončani[52], izuzev stanovnika Abidosa[53] (jer je stanovnicima Abidosa, kralj[54] bio naredio da ostanu u svojoj zemlji i čuvaju most), svi, dakle, koji su učestvovali u ratu dali su sto brodova i bili su opremljeni isto kao i Heleni. Oni su pak jonski i dorski kolonisti.“).

Citirani informacijski slijed o odnosu pelaškog i atenskog navodi sljedeće :

1. Jonjani su ranije, i to prije dolaska Danaja i Ksuta na Peloponez, prebivali u peloponeskoj pokrajini Ahaji i zvali su se Egijalijski Pelazgi.
2. Ime Jonjani su dobili po Jonu.
3. Maloazijski Jonjani su porijeklom iz Atene.
4. Stanovnici egejskih otoka su pelaški narod, koji je isto dobio ime Jonjani. Moguće je da Herodot u ove otoke ubraja i Lemnos i Imbros.
5. Eolci su se isto nekada zvali Pelazgi.

VIII, 44 : οὗτοι μέν νυν Πελοποννησίων ἐστρατεύοντο, οἱ δὲ ἐκ τῆς ἔξω ἠπείρου, Ἀθηναῖοι μὲν πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους παρεχόμενοι νέας ὀγδώκοντα καὶ ἑκατόν, μοῦνοι: ἐν Σαλαμῖνι γὰρ οὐ συνεναυμάχησαν Πλαταιέες Ἀθηναίοισι διὰ τοιόνδε τι πρῆγμα: ἀπαλλασσομένων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου, ὡς ἐγίνοντο κατὰ Χαλκίδα, οἱ Πλαταιέες ἀποβάντες ἐς τὴν περαίην τῆς Βοιωτίης χώρης πρὸς ἐκκομιδὴν ἐτράποντο τῶν οἰκετέων. οὗτοι μέν νυν τούτους σώζοντες ἐλείφθησαν. Ἀθηναῖοι δὲ ἐπὶ μὲν Πελασγῶν ἐχόντων τὴν νῦν Ἑλλάδα καλεομένην ἦσαν Πελασγοί, ὀνομαζόμενοι Κραναοί, ἐπὶ δὲ Κέκροπος βασιλέος ἐκλήθησαν Κεκροπίδαι, ἐκδεξαμένου δὲ Ἐρεχθέος τὴν ἀρχὴν Ἀθηναῖοι μετωνομάσθησαν, Ἴωνος δὲ τοῦ Ξούθου στρατάρχεω γενομένου Ἀθηναίοισι ἐκλήθησαν ἀπὸ τούτου Ἴωνες.
(„Ovi su, dakle, bili došli sa Peloponeza, a sa kopna iznad Istma ovi: sami Atenjani dali su sto osamdeset lađa, upravo koliko svi ostali zajedno. Kod Salamine, naime, Platejci se nisu borili na atenskim brodovima, i to zbog toga što su se Platejci, kad su se Heleni povlačili od Artemisija i stigli kod Halkide, iskrcali i prešli na drugu obalu Beotije da sklone svoje ukućane na sigurno mesto. I spasavajući ove, desi im se da su izostali. U vrijeme kad su Pelazgi stanovali u zemlji koja se sad zove Helada i Atenjani su bili Pelazgi i zvali su se

[50] 12 jonskih polisa u Maloj Aziji (Jonski savez, liga, koine; Ἴωνες, κοινὸν Ἰώνων, κοινὴ σύνοδος Ἰώνων): Milet, Mius, Prijena, Efez, Kolofon, Lebedos, Teos, Eritreja, Klazomena, Fokeja, Samos, Hios. U sastavu ovog saveza je bila i Smirna, originalno eolski polis.

[51] Misli se na stanovnike helenskih polisa u pokrajini Eolidi na zapadu Male Azije.

[52] Helenske apoikije na području Helesponta.

[53] Ἄβυδος, grad i polis na maloazijskoj strani Helesponta, nasuprot Galipolja.

[54] Misli se na padišaha Kserksa (Ξέρξης vl. Od 486. do 465. god. p. n. e.) iz Ahemenidske dinastije.

tada Kranajci[55], a za vreme vlade kralja Kekropa[56] zvali su se Kekropide. Kad je zatim preuzeo vlast Erehtej[57], Atenjani su promijenili svoje ime i, po vojskovođi Jonu, sinu Ksutovu, koji je predvodio Atenjane, dobili su ime Jonjani.“).

Citirani informacijski slijed o odnosu pelaškog i atenskog navodi sljedeće:

1. U vrijeme kada su Pelazgi stanovali u zemlji koja se u Herodotovo doba zvala Helada, i Atenjani su bili Pelazgi.
2. Pretci Atenjana su se nazivali po svojim kraljevima i vođama: Kranejci, Kekropidi, Jonjani.

Najstariji do danas poznati podatci o Pelazgima, a koji bi se mogli dovesti u neke historiografske i zemljopisne kontekste nalaze se u Herodotovom djelu „Historije“. Herodotovo djelo ujedno pruža i najviše informacija o Pelazgima u odnosu na sva ostala dostupna literarna vrela (I, 56 – 58; 146; II, 50 – 52; 55 – 57; V, 26; VI, 136 – 140; VII, 94 – 95; VIII, 44). Herodotove informacije o Pelazgima i pelaškom su raznolike sadržine i karaktera. Herodot tako navodi teoriju o pelaškom porijeklu Atenjana, govori o pelaškim zajednicama koje još uvijek postoje i govore svojim jezikom u njegovo vrijeme, o helenizaciji Pelazga, o arkadskim Pelazgima, o tome kako su Heleni od Pelazga primali imena nekih od svojih bogova, kako su se Pelazgi asimilirali među Atenjane, o pelaškom porijeklu samotračkog obreda posvećenog Kabirima, o pelaškoj religiji i njenom utjecaju na razvoj helenskog olimpskog politeizma, o tome kako se Helada ranije zvala Pelazgijom, o Pelazgima sa otoka Lemnos i Imbros, o odnosu Pelazga i Atenjana, o Jonjanima i Eolcima koji su se ranije zvali Pelazgima.

Herodot nije konzistentan kada govori o Pelazgima i pelaškom, što bi se moglo objasniti time što je on čuo, saznao i pročitao čitav niz različitih podataka, tradicija i teorija o Pelazgima kao etnonimu i Pelazgu kao eponimu. On je ujedno bio nesumnjivo i po utjecajima njemu različitih podataka, mitologija, tradicija i teorija o Pelazgima, ali i nekim njemu suvremenim tendencijama i utjecanjima, koje su nerijetko bile i konstrukti političkih agendi (npr. autohtonističke teorije u koje su se Pelazgi sa svojom drevnosti savršeno uklapali) u tadašnjem helenskom kontinuumu ili legitimizirajuće propagande (npr. u slučaju predanja o navodno himetskim, tj. lemnoskim Pelazgima koje je služilo kao opravdanje za osvajanje Lemnosa i atensko naseljavanje na njemu).

Pored mitologije i tradicije, Herodot je kao izvore za Pelazge koristio i ono što je čuo, vidio, doznao, ispitivanjem saznao i što je pročitao iz zapisa (npr. u arhivama), natpisa i djela

[55] Κραναός, mitski kralj Atene.

[56] Κέκροψ, mitski kralj Atene.

[57] Ἐρεχθεύς, mitski kralj Atene.

ranijih ili njemu suvremenih logografa (npr. Hekateja Miletskog i Atide). Pošto Herodot nije kritički historičar, on je sve te informacije (dobijene iz mnoštva izvora sa različitih strana i od različitih ljudi) jednostavno ubacivao u svoje djelo, bez nastojanja da eventualne kontradikcije pokušava razjasniti ili dovede u nekakvu logičku i povijesnu korelaciju. Pa se tako u njegovom djelu nailazi i na autohtonističku, pelašku teoriju o porijeklu Atenjana, ali kasnije i na podatke u kojima se razlikuju (himetski, odnosno lemnoski) Pelazgi i Atenjani.

Ipak, Herodotove informacije o Pelazgima imaju i značajnu vrijednost, jer on navodi da i u njegovo vrijeme (sredina V. stoljeća p. n. e.) postoje još uvijek zajednice koje su prepoznatljive, diferencirane i nominirane kao Pelazgi. Istine radi, one su malobrojne i zbijene na izoliranim perifernim zonama, ali ipak postoje kao neki relikti jedne drugačije etničke i lingvističke slike južnog Balkana i egejskog akvatorija koja je postojala u dalekoj drevnosti. Time se dokazuje povijesna činjenica da pelaško ime nije bilo samo neki puki konstrukt egejske i starohelenske mitološke svijesti kojom bi se objašnjavali neka etnogenetska drevna prošlost prostora od rijeke Po do obala zapadne Male Azije. Zahvaljujući Herodotu, tako znamo da Pelazgi još uvijek postoje krajem VI. st. p. n. e. (Lemnos i Imbros)[58] i u vremenima Grčko – persijskih ratova i u vremenu Peloponeskog rata (Kreston, Plakija, Skilak). Konačna helenizacija i tih posljednjih otoka etničkih prepoznatljivih i jezičkih diferenciranih Pelazga se sigurno desila u V. st. p. n. e. ili nekom postHerodotovskom vremenu. Vrijedne su i informacije koje Herodot daje o religijskim manifestacijama i osobenostima Pelazga, a koje su se i ticale i kasnijeg helenskog civilizacijskog kontinuuma.

[58] Herodot (V, 26) navodi da su u vrijeme kada je iransko – ahemenidski vojskovođa Otan (Ὀτάνης) 512. ili 511. god. p. n. e. zauzeo otoke Lemnos i Imbros, oni bili naseljeni Pelazgima: οὗτος ὢν ὁ Ὀτάνης ὁ ἐγκατιζόμενος ἐς τοῦτον τὸν θρόνον, τότε διάδοχος γενόμενος Μεγαβάζῳ τῆς στρατηγίης, Βυζαντίους τε εἷλε καὶ Καλχηδονίους, εἷλε δὲ Ἄντανδρον τὴν ἐν τῇ Τρῳάδι γῇ, εἷλε δὲ Λαμπώνιον, λαβὼν δὲ παρὰ Λεσβίων νέας εἷλε Λῆμνόν τε καὶ Ἴμβρον, ἀμφοτέρας ἔτι τότε ὑπὸ Πελασγῶν οἰκεομένας.
(„I ovaj Otan, koji je sedeo na toj stolici, nasledi tada Megabaza na položaju vrhovnog komandanta trupa i pokori Bizant i Kalhedoniju, a posle toga Antandar u Troadi i Lamponeju, i, kad je dobio brodove sa Lezbosa, zauzme Lemnos i Imbros, oba otoka naseljena još i u to vreme Pelazgima.“).
Megabaz (Μεγαβάζος) je bio visoki dužnosnik, pokrajinski upravitelj i vojskovođa Ahemenidskog carstva i prvi rođak padišaha Darija (Δαρεῖος; vl. 522. – 486. god. p. n. e.). Χαλκηδών, grad i polis na maloazijskoj strani Bosfora, prekoputa Bizanta. Ἄντανδρος, grad u maloazijskoj Troadi. Λαμπώνεια ili Λαμπώνιον, eolski grad i polis na južnoj obali Troade.

Pelazgi, Jonjani, Atenjani

Svi citirani podatci Herodota o odnosu pelaškog prema jonsko – atičkom (atenskom) nesumnjivo mogu izazvati određenu zbunjenost u nastojanjima gradnje i izrade kakve takve historijske strukture o tom vrlo bitnom odnosu za razumijevanje pelaškog fenomena. Pa tako npr. po jednoj priči Atenjani su vodili porijeklo od Pelazga, po drugoj su se Pelazgi naselili među Atenjane,[59] koji su se već smatrali Helenima.[60] Ono što bi se jedino moglo iz Herodotovoih podataka izvesti kao sigurna povijesna činjenica jeste da su Pelazgi prebivali u Atici.

Zbog takvog nepreciznog, nedodovoljno pojašnjenog i nabacanog karaktera Herodotovih informacija moguće je donositi različite i raznovrsne zaključke. Tako je npr. jedna od mogućnosti razumijevanja ovih Herodotovih narativa o odnosu pelaškog i jonsko – atičkog je da su Atičani poglavito bili helenizirani Pelazgi, među koje se kasnije, kada su se oni već helenizirali, naselile neke nove pelaške skupine. Druga mogućnost je da je pelaško porijeklo jonskih Atičana ustvari bila politička, autohtonistička doktrina Atenske države i društva, posebice izražena od sredine V. st. p. n. e. kako bi se izrazila identitetska suprotnost prema "onome drugom", u konkretnom slučaju prema Dorcima, čiji je glavni reprezent u to vrijeme bila Lakedemonska država (pod vrhovništvom Spartanaca/Spartijata), inače glavni konkurent Atenjana u borbi za hegemoniju u helenskom svijetu. Zato su i Dorci (u onom dijelu Herodotovog teksta gdje se govori da su Jonski Atičani pelaškog, starodjedilačkog, autohtonističkog porijekla i da se nisu selili) opisani kao lutalice koji su se naknadno naselili na Peloponez čijim većim dijelom je u V. st. p. n. e. dominirao Peloponeski savez sa spartanskom hegemonijom.

---

[59] U tom slučaju, naknadno doseljeni Pelazgi u Atiku bi bili oni pravi Pelazgi.

[60] O Herodotovom prikazu odnosa Pelazga/pelaškog sa Atenskim i Jonskim v. Myres, 1907:199 : „*In Attica*, Herodotus describes the aboriginal population as a Pelasgian tribe, the Κραναοί. Here we have a fresh feature: a Pelasgian *genus* subdivided into species with tribal names. There is no Homeric authority either for Pelasgians or for Cranaans in Attica, nor for any of the regions which follow, further south; so that here we are free to regard Herodotus as summarizing contemporary theory, and perhaps even improving on it. These Cranaan Pelasgians of Attica went through, not one, but several metamorphoses, before they won their way to Hellenism as ' Ionians,' in the time of Ion, son of Xuthus; but they had made their first step as early as the days of Cecrops. Further proof that the Pelasgians of Attica were Hellenic already at the time of the Ionic migration is given when (in recounting the origin of the Ionians of Asia Minor, whom Herodotus believed to have come immediately, though not ultimately, from Attica) the only Pelasgian admixture which he mentions, in that very mongrel crew, takes the form, not of Attic but of Ἀρκάδες Πελασγοὶ. The *quondam* Pelasgians of Attica were therefore no longer Pelasgic when the Ionic colonies were to be founded. The passages about Pelasgians in Attica, however, present difficulties of their own which entitle them to separate discussion later on (§ 12). For the moment it is sufficient to have discovered (1) that 'Pelasgian' for Herodotus is a *genus* including tribal *species*; (2) that the process of Hellenization was in some cases capable of analysis, and approximately datable; (3) that the crucial event in this process was for Herodotus, as for Hellanicus and for Thucydides, the arrival in the country of some genuine ' son of Hellen".

Kada se ima u vidu samo Herodotova priča (sa pozivanjem na Hekateja Miletskog i atenska predanja) o Pelazgima koji su bili naseljeni na zemlji koja se nalazi pod Himetom u Atici i koji su došli i u sukob sa Atenjanima (navodno radi čega su ovi Himetski Pelazgi odselili iz Atike i nastanili se u drugim predjelima i na otoku Lemnosu) jasna je etnička i jezična razlika Atenjana i Pelazga, i dok ovi bili pod Himetom, a i kasnije kada su se odselili na Lemnos. Atenjani tada već pripadaju grčkom etničkom i jezičkom kontinuumu. Moguće je da je ovo predanje, posebice u onom dijelu u kojem se govori o grijehu koji su lemnoski, ranije navodno himetski, Pelazgi počinili jer su prvo oteli veći broj Atenjanki, a zatim ih kasnije pobili zajedno sa potomstvom koje su sa njima dobili, ustvari služilo kao legitimiziranje Miltijadovog i atenskog osvajanja otoka Lemnosa i osnivanja atenskih kleruhija na njemu.[61] Samim tim bi ovo predanje možda moguće bilo tek puka izmišljotina.

Posebna priča su Herodotove informacije o tome da su se Jonjani u davna vremena zvali Egijalijski Pelazgi i da su prebivali u kasnijoj peloponeskoj pokrajini Ahaji, i da su se Eolci nekada zvali Pelazgi. Herodot o pelaško – jonskoj vezi daje i neki kronološki niz pa tako kaže: „U vrijeme kad su Pelazgi stanovali u zemlji koja se sad zove Helada i Atenjani su bili Pelazgi i zvali su se tada Kranejci, a za vreme vlade kralja Kekropa zvali su se Kekropide. Kad je zatim preuzeo vlast Erehtej, Atenjani su promijenili svoje ime i, po vojskovođi Jonu, sinu Ksutovu, koji je predvodio Atenjane, dobili su ime Jonjani“. Iz ovih rečenica se jasno vidi slikoviti prikaz kroz jedan mitološko – tradicijski vid (predstavljen kao kolektivno sjećanje) gradnje konstrukcije teze o autohtonosti Atenjana, pa je onda i sasvim logično da su i Jonjani Pelazgi. Naravno, moguće je da se po pelaškim imenom željela uobičajeno odraziti neka drevnost, pa su onda i Jonjani i Eolci proglašeni heleniziranim Pelazgima, kako bi se tvrdilo da su oni stariji sloj stanovništva u odnosu

[61] O ovome v. Myres, 1907:202 - 203: „According to Herodotus therefore—and I do not claim at present any earlier authority for this version,—once upon a time there were Pelasgians in Attica, in the same sense as there were Pelasgians everywhere in Greece in pre-Hellenic days. Just as these Attic Pelasgians were beginning to ' count as Hellenes,' in the days of Ion son of Xuthus, Attica was invaded by quite a different sort of Pelasgians, of the Hellespontine variety who survived at Placie, Scylace, Lemnos, Imbros, and Samothrace. His repeated phrase οἵ σύνοικοι ἐγένοντο Ἀθηναίοισι can hardly mean anything else than that this Hellespontine type of Pelasgians is the source of the invaders of Attica ; though no doubt, as in the case of Lemnos, Pelasgians ejected from Attica retreated in a direction where there were settlements of their own countrymen. As we have fifth century authority for the contemporary existence of Ion son of Xuthus and of Theseus, and as Theseus was himself an Argonaut, we can assign the invasion of Attica by Hellespontine Pelasgians to the generation of the Argonauts approximately; and as their expulsion from Attica occurred not earlier than the first generation after the Trojan War (*i e.* the third of the Argonautic occupation of Lemnos) and not later than the-second, we can give to it a duration of about three generations, and an approximate date within the fifty years which preceded the Dorian invasion. Within these fifty years falls the laid on Brauron, a second attempt of Hellespontine Pelasgians to get a footing in Attica; but whether of fresh Pelasgians from Hellespont, or of ex-Attic Pelasgians from Lemnos, remains in doubt. Within these two postTrojan generations fall also the Pelasgian occupation of Placie and Scylace (in a neighbourhood which, for the Catalogue, is not Pelasgian) and probably also the settlements in Imbros, Samothrace, and the like : for Imbros also has no Pelasgians in Homer, though it had already, as we have seen, a Sintian population, which to fifth century eyes must have seemed to be of mainland origin.“

na Dorce. Isto tako, moguće je da su Jonjani i Eolci stvarni bili prvi sloj protohelenskih naseljenika na području Pelasgije i da su se onda oni izmiješali sa Pelazgima ili da su Jonjani i Eolci ustvari sami bili produkt simbioze prvog sloja protohelenskih naseljenika sa ranijim stanovništvom Pelasgije koje su asimilirali i helenizirali. I u ovom posljednjem slučaju bi se ta etnička simbioza sačuvala u kolektivnom sjećanju kao „pelaško porijeklo“ Jonjana i Eolaca.

U vrijeme kada je Herodot pisao svoje djelo, Pelazgi žive u Krestonu[62] (Κρήστων; Κρηστώνη; Κρηστώνα). Po Herodotu, ovi krestonski Pelazgi su nekada bili susjedi Doraca i da su u to doba prebivali u zemlji koja se u Herodotovo vrijeme zove Tesaliotida. Zanimljiva je i Herodotova opaska da Pelazgi iz Krestona žive „iznad Tirsena“ (ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κρηστῶνα πόλιν οἰκεόντων). Pored Krestona, u Herodotovo vrijeme prepoznatljivi Pelazgi su živjeli i u Plakiji[63] i Skilaku[64] koji su bili situirani na Helespontu. Po njemu su ove helespontske gradove osnovali Pelazgi zajedno sa Atenjanima. Herodot spominje i mnoge druge pelaške gradove, koji su kasnije promijenili ime. Međutim, iz načina njegovog izlaganja ne može se shvatiti smisao da li to znači da su pored Krestona, Plakija i Skilaka, postojali u njegovog vrijeme još neki gradovi i zajednice koje su bile prepoznatljivo pelaške i koje su govorile pelaškim jezikom, ili je riječ o gradovima i zajednicama koje su nekada bile pelaške i koje su i promijenile i svoja nazivlja. Herodot spominje i arkađanske Pelazge[65], te Pelazge na Samotraci[66] i naravno Pelazge i svetilište u

[62] Krestonija (Κρηστωνία) je bila drevna regija na području današnje Egejske Makedonije, sjeverno od Migdonije. Njen glavni grad je bio Kreston čija precizna lokacija još uvijek nije poznata. Ova oblast je apsorbirana tek kasnije u okvire makedonskog kraljevstva, kada bi i ti preostali Pelazgi bili konačno helenizirani.

[63] Πλακίη ili Πλάκη, u drevnoj Miziji, na obali Propontide (Mramornog mora), u podnožju Planinskog lanca Mizijskog ili Bitinijskog Olimpusa (Uludağ) istočno od Kizika. Uvjetno se locira blizu Kurşunlu.

[64] Σκυλάκη, u drevnoj Miziji, na obali Propontide (Mramornog mora), istočno od Kizika. Uvjetno se locira blizu Yeni Köy.

[65] *Herod*. I, 146: τούτων δὴ εἵνεκα καὶ οἱ Ἴωνες δυώδεκα πόλιας ἐποιήσαντο: ἐπεὶ ὥς γέ τι μᾶλλον οὗτοι Ἴωνες εἰσὶ τῶν ἄλλων Ἰώνων ἢ κάλλιόν τι γεγόνασι, μωρίη πολλὴ λέγειν: τῶν Ἄβαντες μὲν ἐξ Εὐβοίες εἰσὶ οὐκ ἐλαχίστη μοῖρα, τοῖσι Ἰωνίης μέτα οὐδὲ τοῦ οὐνόματος οὐδέν, Μινύαι δὲ Ὀρχομένιοί σφι ἀναμεμίχαται καὶ Καδμεῖοι καὶ Δρύοπες καὶ Φωκέες ἀποδάσμιοι καὶ Μολοσσοὶ καὶ Ἀρκάδες Πελασγοὶ καὶ Δωριέες Ἐπιδαύριοι, ἄλλα τε ἔθνεα πολλὰ ἀναμεμίχαται: οἱ δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ πρυτανηίου τοῦ Ἀθηναίων ὁρμηθέντες καὶ νομίζοντες γενναιότατοι εἶναι Ἰώνων, οὗτοι δὲ οὐ γυναῖκας ἠγάγοντο ἐς τὴν ἀποικίην ἀλλὰ Καείρας ἔσχον, τῶν ἐφόνευσαν τοὺς γονέας. διὰ τοῦτὸν δὲ τὸν φόνον αἱ γυναῖκες αὗται νόμον θέμεναι σφίσι αὐτῇσι ὅρκους ἐπήλασαν καὶ παρέδοσαν τῇσι θυγατράσι, μή κοτε ὁμοσιτῆσαι τοῖσι ἀνδράσι μηδὲ οὐνόματι βῶσαι τὸν ἑωυτῆς ἄνδρα, τοῦδε εἵνεκα ὅτι ἐφόνευσαν σφέων τοὺς πατέρας καὶ ἄνδρας καὶ παῖδας καὶ ἔπειτα ταῦτα ποιήσαντες αὐτῇσι συνοίκεον.
(„Sada Ahajski savez ima ovih dvanaest članova, a tada je bilo toliko Jonjana. Eto zbog toga su Jonjani osnovali dvanaest samostalnih gradova, a nema smisla govoriti da su ovi Jonjani nešto više i bolje od ostalih Jonjana. Znatan dio ovih predstavljaju Abanti sa Eubeje i oni nemaju ničeg zajedničkog sa Jonjanima, čak ne nose ni zajedničko ime. Sa Jonjanima su se izmiješali i Minijci iz Orhomena, a naročito Kadmejci i Driopi, pojedini Fokiđani, pa Molosi, arkadski Pelazgi, Dorci iz Epidaura i mnogi drugi narodi. Atenjani, koji su krenuli iz atenskog Pritaneja i koji su mislili za sebe da su najčistiji Jonjani, nisu poveli žene u novu naseobinu, nego su uzeli Karanke, čije su roditelje poubijali. Zbog tog ubistva ove žene su stvorile običaj i zaklele se među sobom,

Dodoni.[67] Herodot, uostalom, kaže da se cijela Helada iz njegovog doba nekada zvala Pelasgija[68] i da su "Pelazgi stanovali u zemlji koja se sad zove Helada"[69].

---

i to predale kao zavet svojim kćerima, da nikada ne ručaju zajedno sa muževima niti da svoje muževe zovu po imenu, a to sve zbog toga što su im poubijali očeve, muževe i djecu i poslije svega toga opet ih uzeli za žene. To se dešavalo u Miletu."). Ahajski savez (Κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν) na sjeveru Peloponeza. Po Herodotu (I, 145) ovaj savez su sačinjavali sljedeći polisi : Pelena kod Sikiona, Egira, Ega u kojoj se nalazi rijeka Kratis, Bura, Helika, Egij, Ripi, Patreji, Fareji, Olen u kojoj se nalazi rijeka Pir, Dima, Triteji. Ovo je bila osnova moćnog Ahajskog saveza koji je u helenističko doba dominirao Peloponezom i južnom Heladom. U ovom podatku Herodot nastoji istaći da su Jonjani iz maloazijske Jonije ustvari velika narodnosna i etnička mješavina, sačinjena od onih pravih Jonjana koje su Ahajci protjerali sa sjevera Peloponeza, te niza drugih i helenskih i nehelenskih zajednica. Abanti (Ἄβαντες), drevna zajednica sa otoka Eubeje. Μινύες, drevna zajednica u egejskom području. Δρύοπες, drevni narod u središnjoj Grčkoj. Μολοσσοί ili Μολλοτοί, narod u Epiru. Κᾶρες, negrčka etnička zajednica na jugozapadu Male Azije.

66 Ranije citirano u *Herod.* II, 50 – 52.

67 *Herod.* II, 55 – 57.

68 *Herod.* II, 55 – 57 : ταῦτα μέν νυν τῶν ἐν Θήβῃσι ἱρέων ἤκουον, τάδε δὲ Δωδωναίων φασὶ αἱ προμάντιες: δύο πελειάδας μελαίνας ἐκ Θηβέων τῶν Αἰγυπτιέων ἀναπταμένας τὴν μὲν αὐτέων ἐς Λιβύην τὴν δὲ παρὰ σφέας ἀπικέσθαι, ἱζομένην δέ μιν ἐπὶ φηγὸν αὐδάξασθαι φωνῇ ἀνθρωπηίῃ ὡς χρεὸν εἴη μαντήιον αὐτόθι Διὸς γενέσθαι, καὶ αὐτοὺς ὑπολαβεῖν θεῖον εἶναι τὸ ἐπαγγελλόμενον αὐτοῖσι, καί σφεας ἐκ τούτου ποιῆσαι. τὴν δὲ ἐς τοὺς Λίβυας οἰχομένην πελειάδα λέγουσι Ἄμμωνος χρηστήριον κελεῦσαι τοὺς Λίβυας ποιέειν: ἔστι δὲ καὶ τοῦτο Διός. Δωδωναίων δὲ αἱ ἱρεῖαι, τῶν τῇ πρεσβυτάτῃ οὔνομα ἦν Προμένεια, τῇ δὲ μετὰ ταύτην Τιμαρέτη, τῇ δὲ νεωτάτῃ Νικάνδρη, ἔλεγον ταῦτα: συνωμολόγεον δέ σφι καὶ οἱ ἄλλοι Δωδωναῖοι οἱ περὶ τὸ ἱρόν. ἐγὼ δ᾽ ἔχω περὶ αὐτῶν γνώμην τήνδε: εἰ ἀληθέως οἱ Φοίνικες ἐξήγαγον τὰς ἱρὰς γυναῖκας καὶ τὴν μὲν αὐτέων ἐς Λιβύην τὴν δὲ ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀπέδοντο, δοκέει ἐμοί ἡ γυνὴ αὕτη τῆς νῦν Ἑλλάδος, πρότερον δὲ Πελασγίης καλευμένης τῆς αὐτῆς ταύτης, πρηθῆναι ἐς Θεσπρωτούς, ἔπειτα δουλεύουσα αὐτόθι ἱδρύσασθαι ὑπὸ φηγῷ πεφυκυίῃ ἱρὸν Διός, ὥσπερ ἦν οἰκὸς ἀμφιπολεύουσαν ἐν Θήβῃσι ἱρὸν Διός, ἔνθα ἀπίκετο, ἐνθαῦτα μνήμην αὐτοῦ ἔχειν: ἐκ δὲ τούτου χρηστήριον κατηγήσατο, ἐπείτε συνέλαβε τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν: φάναι δέ οἱ ἀδελφεὴν ἐν Λιβύῃ πεπρῆσθαι ὑπὸ τῶν αὐτῶν Φοινίκων ὑπ᾽ ὧν καὶ αὐτὴ ἐπρήθη. πελειάδες δέ μοι δοκέουσι κληθῆναι πρὸς Δωδωναίων ἐπὶ τοῦδε αἱ γυναῖκες, διότι βάρβαροι ἦσαν, ἐδόκεον δέ σφι ὁμοίως ὄρνισι φθέγγεσθαι: μετὰ δὲ χρόνον τὴν πελειάδα ἀνθρωπηίῃ φωνῇ αὐδάξασθαι λέγουσι, ἐπείτε συνετά σφι ηὔδα ἡ γυνή: ἕως δὲ ἐβαρβάριζε, ὄρνιθος τρόπον ἐδόκεέ σφι φθέγγεσθαι, ἐπεὶ τέῳ ἂν τρόπῳ πελειάς γε ἀνθρωπηίῃ φωνῇ φθέγξαιτο; μέλαιναν δὲ λέγοντες εἶναι τὴν πελειάδα σημαίνουσι ὅτι Αἰγυπτίη ἡ γυνὴ ἦν. ἡ δὲ μαντηίη ἥ τε ἐν Θήβῃσι τῇσι Αἰγυπτίῃσι καὶ ἐν Δωδώνῃ παραπλήσιαι ἀλλήλῃσι τυγχάνουσι ἐοῦσαι. ἔστι δὲ καὶ τῶν ἱρῶν ἡ μαντικὴ ἀπ᾽ Αἰγύπτου ἀπιγμένη.
(„To sam, dakle, čuo od svećenika iz Tebe. Svećenice iz Dodone, opet, ovo pričaju: iz Tebe u Egiptu odletile su dvije crne golubice. Jedna od njih odletila je u Libiju, a druga je doletila njima u Dodonu, sjela na jednu bukvu i ljudskim glasom progovorila da na onom istom mjestu treba da se osnuje Zeusovo proročište. One su to smatrale za naređenje samog božanstva i smjesta su ga načinile. Za onu pak golubicu koja je odletila u Libiju kažu da je naredila da se i u Libiji osnuje Amonovo proročište, dakle još jedno Zevsovo proročište. Najstarija među svećenicama koje su mi to pričale zvala se Promeneja, druga Timareta, a najmlađa Nikandra, a sa njima se u tome slaže i ostalo svećenstvo u Dodoni. Ja međutim o svemu tome imam ovo mišljenje: ako su zaista Feničani ugrabili svećenice iz hrama i jednu prodali u Libiju, a drugu u Heladu, to će biti sigurno da je ova prodata Tesproćanima, koji su onda stanovali u današnjoj Heladi, a koja se ranije zvala Pelasgija. Zatim je, dok je živjela onde kao robinja, načinila sebi pod jednim visokim hrastom Zevsovo svetilište, a to je bilo prirodno da ga se ona koja je služila u Zevsovu hramu kao svećenica još dobro sjećala i ovdje kuda je došla. Kad je naučila helenski jezik, ona je od tog svetilišta načinila proročište, pa je ispričala da su isti Feničani koji su nju prodali, prodali i njenu sestru u Libiju. Mislim da su stanovnici Dodone nazvali te žene golubicama zbog toga što su one bile barbarke, pa im je izgledalo da cvrkuću kao ptice. Kad im je kasnije žena progovorila jezikom koji oni razumiju, onda su rekli da im golubica govori ljudskim jezikom, a dok je govorila jezikom koji oni nisu razumili, mislili su da ona govori ptičijim jezikom. Pa kako može golub da progovori ljudskim jezikom!? A što kažu da je golubica bila crna, iz toga se može zaključiti da je ta žena bila iz Egipta. Proročišta u Dodoni i u Tebi, u Egiptu, vrlo su

Herodot (VII, 161) donosi još jedan zanimljiv podatak, i to preko usta samih Atenjana o njihovom starosjedilaštvu i autohtonosti: Γέλων μὲν δὴ ταῦτα προετείνετο, φθάσας δὲ ὁ Ἀθηναίων ἄγγελος τὸν Λακεδαιμονίων ἀμείβετό μιν τοῖσιδε. ‘ὦ βασιλεῦ Συρηκοσίων, οὐκ ἡγεμόνος δεομένη ἡ Ἑλλὰς ἀπέπεμψε ἡμέας πρὸς σέ, ἀλλὰ στρατιῆς. σὺ δὲ ὅκως μὲν στρατιὴν πέμψεις μὴ ἡγεύμενος τῆς Ἑλλάδος οὐ προφαίνεις, ὡς δὲ στρατηγήσεις αὐτῆς γλίχεαι. ὅσον μέν νυν παντὸς τοῦ Ἑλλήνων στρατοῦ ἐδέεο ἡγέεσθαι, ἐξήρκεε ἡμῖν τοῖσι Ἀθηναίοισι ἡσυχίην ἄγειν, ἐπισταμένοισι ὡς ὁ Λάκων ἱκανός τοι ἔμελλε ἔσεσθαι καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἀπολογεύμενος: ἐπείτε δὲ ἁπάσης ἀπελαυνόμενος δέεαι τῆς ναυτικῆς ἄρχειν, οὕτω ἔχει τοι: οὐδ᾽ ἢν ὁ Λάκων ἐπιῇ τοι ἄρχειν αὐτῆς, ἡμεῖς ἐπήσομεν: ἡμετέρη γὰρ ἐστὶ αὕτη γε, μὴ αὐτῶν βουλομένων Λακεδαιμονίων. τούτοισι μὲν ὦν ἡγέεσθαι βουλομένοισι οὐκ ἀντιτείνομεν, ἄλλῳ δὲ παρήσομεν οὐδενὶ ναυαρχέειν. μάτην γὰρ ἂν ὧδε πάραλον Ἑλλήνων στρατὸν πλεῖστον εἴημεν ἐκτημένοι, εἰ Συρηκοσίοισι ἐόντες Ἀθηναῖοι συγχωρήσομεν τῆς ἡγεμονίης, ἀρχαιότατον μὲν ἔθνος παρεχόμενοι, μοῦνοι δὲ ἐόντες οὐ μετανάσται Ἑλλήνων: τῶν καὶ Ὅμηρος ὁ ἐποποιὸς ἄνδρα ἄριστον ἔφησε ἐς Ἴλιον ἀπικέσθαι τάξαι τε καὶ διακοσμῆσαι στρατόν. οὕτω οὐκ ὄνειδος οὐδὲν ἡμῖν ἐστι λέγειν ταῦτα.’
(„Gelon[70] je postavio te uslove, a atenski glasnik preduhitri spartanskog glasnika i ovako mu odgovori: "Kralju Sirakužana, nisu nas Heleni poslali da te molimo da pošalješ komandanta u Heladu, nego vojsku. Ti veliš da nećeš poslati vojsku u Heladu ako ne budeš vrhovni komandant helenskih snaga, i svim silama nastojiš da komanduješ vojskom. Kad si najprije zahtijevao vrhovno zapovjedništvo nad svim vojnim snagama, mi Atenjani smatrali smo za potrebno da šutimo, jer smo mislili da će Spartanac biti dovoljan dati odgovori u ime jednih i drugih. A sada, kad si odustao da tražiš vrhovnu komandu nad svim vojnim snagama, već zahtijevaš da ti se da komanda nad flotom, evo ti odgovora na to: kad bi Spartanac i pristao da ti se da komanda nad flotom, mi ni u tom slučaju nikako ne bismo na to pristali. Ona, naime, pripada nama, u slučaju da Spartanci ne bi htjeli da je prime. A tome što su Spartanci voljni da preuzmu komandu i na moru, mi se nikako ne protivimo, ali drugom nekom ni u kom slučaju ne bismo prepustili tu komandu. Mi bismo, naime, onda uzalud bili najveća pomorska sila u Heladi kad bismo vrhovnu komandu nad flotom morali da prepustimo Sirakužanima, i to baš mi Atenjani, najstariji narod u Heladi, i jedini od svih helenskih naroda koji se nije selio iz svog zavičaja, a za

slična. Cijela vračarska vještina proročišta vodi porijeklo iz Egipta.“). Egipatski grad Waset, na obali Nila nekih 800 km od obale Sredozemnog mora, kod Helena je bio poznat kao Teba. Libijsko proročište se nalazilo u oazi Siwa (danas na teritoriji Egipta). Θεσπρωτοί su bili narod koji je naseljavao Epir.

[69] Ranije citirano u *Herod.* VIII, 44.

[70] Γέλων, moćni tiranin niza sicilsko – helenskih polisa (uključujući i Sirakuzu), vladao u prvim decenijama V. st. p. n. e. Pred samu iransko – ahemenidsku invaziju balkanske Grčke, predstavnici helenskih polisa su molili Gelona za pomoć u vojsci i floti. Njegov uvjet je bio da se on izabere za vrhovnog komandanta, što je odbijeno.

koje je i pjesnik Homer rekao da je jedan od najuglednijih Atenjana došao pod Troju da postroji i uredi vojsku. I mi se ponosimo kad to kažemo."“).

Tukidid, II, 36, citira navodni Periklov[71] govor svojim sugrađanima: ‘ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρῶτον: δίκαιον γὰρ αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ ἅμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς μνήμης δίδοσθαι. τὴν γὰρ χώραν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ οἰκοῦντες διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων μέχρι τοῦδε ἐλευθέραν δι᾽ ἀρετὴν παρέδοσαν. καὶ ἐκεῖνοί τε ἄξιοι ἐπαίνου καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ πατέρες ἡμῶν: κτησάμενοι γὰρ πρὸς οἷς ἐδέξαντο ὅσην ἔχομεν ἀρχὴν οὐκ ἀπόνως ἡμῖν τοῖς νῦν προσκατέλιπον. τὰ δὲ πλείω αὐτῆς αὐτοὶ ἡμεῖς οἵδε οἱ νῦν ἔτι ὄντες μάλιστα ἐν τῇ καθεστηκυίᾳ ἡλικίᾳ ἐπηυξήσαμεν καὶ τὴν πόλιν τοῖς πᾶσι παρεσκευάσαμεν καὶ ἐς πόλεμον καὶ ἐς εἰρήνην αὐταρκεστάτην. ὧν ἐγὼ τὰ μὲν κατὰ πολέμους ἔργα, οἷς ἕκαστα ἐκτήθη, ἢ εἴ τι αὐτοὶ ἢ οἱ πατέρες ἡμῶν βάρβαρον ἢ Ἕλληνα πολέμιον ἐπιόντα προθύμως ἠμυνάμεθα, μακρηγορεῖν ἐν εἰδόσιν οὐ βουλόμενος ἐάσω: ἀπὸ δὲ οἵας τε ἐπιτηδεύσεως ἤλθομεν ἐπ᾽ αὐτὰ καὶ μεθ᾽ οἵας πολιτείας καὶ τρόπων ἐξ οἵων μεγάλα ἐγένετο, ταῦτα δηλώσας πρῶτον εἶμι καὶ ἐπὶ τὸν τῶνδε ἔπαινον, νομίζων ἐπί τε τῷ παρόντι οὐκ ἂν ἀπρεπῆ λεχθῆναι αὐτὰ καὶ τὸν πάντα ὅμιλον καὶ ἀστῶν καὶ ξένων ξύμφορον εἶναι ἐπακοῦσαι αὐτῶν.
(„Počet ću najprije s našim pretcima, jer je pravedno i dolično kod ovakve zgode iskazivati im tu čast, da ih se sjećamo. Nastanjivali su uvijek bez promjene ovu zemlju iz koljena u koljeno sve dosada i predali je nama slobodnu svojom hrabrošću. I oni su vrijedni pohvale, i još više naši oci. Stekli su osim onoga, što su baštinili, uz velike napore moć, koliku danas imamo, i ostavili je nama, sadašnjem naraštaju. A veći dio moći proširili smo evo mi sami, koji smo još sad u najljepšoj muževnoj dobi, i opremili smo polis svim i svačim, da je posve nezavisan i za rat i za mir. Ne želim vam, jer znate, nadugo govoriti o ratnim djelima, po kojima smo sve to stekli, ako smo kad ili mi sami ili oci naši spremno odbili barbarina ili Helena, kad je kao i neprijatelj napadao, nego ću preko toga prijeći. A kakvim smo radom do toga došli i uz kakav ustav i običaje, po čemu je ta moć postala velika, to ću najprije razjasniti, a zatim ću prijeći na pohvalu ovih pokojnika, jer držim, da u sadašnjem času nije nezgodno to spomenuti i da je to saslušati od koristi čitavu mnoštvu kako građana, tako i stranaca.“).

[71] Περικλῆς, (cc 495 – 429. god. p. n. e.), najčuveniji atenski demokratski državnik i političar.

Ostala vrela

Činjenica je da se priča o pelaškom porijeklu Jonjana i Atenjana, te kako su oni starosjedioci koji nisu bili poznati po velikim migracijama savršeno uklopila u atenski autohtonistički narativ koji je sigurno dominirao u atenskoj i pučkoj i „stručnoj“ javnosti u vrijeme najveće političke, ekonomske, vojne i kulturne moći Atenske države i njenog građanstva. Taj narativ je nesumnjivo služio tadašnjim obrascima atenskog predstavljanja sebe prema drugima, ali i jačanju sopstvenog ideniteta, ponosa, unutarnje snage i samouvjerenosti.[72] O tome svjedoći čitav niz podataka na koje se nailazi u nizu dostupnih vrela. Tako pored Herodota, na informacije o pelaško – jonskim, pelaško – atenskim vezama i starodjedilaštvu Atenjana govore i Sofokle[73], Euripid, Aristofan[74], Tukidid[75], Lisija[76], Ksenofont[77], Platon[78], Isokrat[79], Strabon[80].

Sofokle u svojoj drami „Ajant“ (202 - 203) spominje „potomke rase koja potiče od Erehteida, sinove zemlje“ (γενεᾶς χθονίων ἀπ᾽ Ἐρεχθειδῶν, /ἔχομεν στοναχὰς οἱ κηδόμενοι). Euripid u svojoj drami „Jon“ (29 – 30), govori kako je Hermesu njegov božanski brat Apolon Feb rekao da ide do domorodačkog naroda slave Atene (ἐλθὼν λαὸν εἰς αὐτόχθονα / κλεινῶν Ἀθηνῶν). Nešto kasnije u istoj svojoj drami, Euripid kroz usta Jona izriče (589 - 590) da su Atenjani autohtoni i da nisu strani narod (εἶναί φασι τὰς αὐτόχθονας / κλεινὰς Ἀθήνας οὐκ ἐπείσακτον γένος). Euripid je i u drami „Erehtej“, od koje su poznati za sada samo fragmenti, spominjao autohtonost Atenjana. I Aristofan u svojoj komediji „Ose“ (1075 - 1076) govori da su Atičani plemeniti i autohtoni (Ἀττικοὶ μόνοι δικαίως ἐγγενεῖς αὐτόχθονες, / ἀνδρικώτατον γένος καὶ πλεῖστα τήνδε τὴν πόλιν).

Aristofan u svojoj komediji „Ptice“ (Ὄρνιθες), koja u svojim alegorijama, analogijama i ironijama, pa i oštrim sarkazmima ustvari predstavlja tadašnje Atenjane u odgovarajućem

---

72 O atenskoj autohtonističkoj tezi v. Rosivach, 1987; Loraux, 2000; Erskine, 2007.

73 Σοφοκλῆς (cc 497/6. – 406/5. god. p. n. e.), poznati atenski dramaturg.

74 Ἀριστοφάνης (cc 446. – cc 386. god. p. n. e.), čuveni atenski komediograf.

75 Θουκυδίδης, (cc. 460 – cc. 400. god. p. n. e.), atenski historičar Pelopenskog rata.

76 Λυσίας (cc 445. – cc 380. god. p. n. e.), čuveni govornik iz Atene.

77 Ξενοφῶν, (cc 430. – 354. p. n. e.), iz Atene, učenik Sokrata, plaćenički vojnik, filozof, erudicijski pisac i historičar.

78 Πλάτων (428/427. ili 424/423. – 348/347. god. p. n. e.), atenski i helenski filozof, učenik Sokrata i osnivač filozofske škole Akademije i platonističkog nauka.

79 Ἰσοκράτης (436. – 338. god. p. n. e.), čuveni atenski govornik.

80 Στράβων (64/63. god. p. n. e. – cc. 24. n. e.) maloazijski geograf, historičar, filozof koji je pisao na grčkom jeziku.

povijesnom momentu i procesu (znači i atensko društvo, i polis i politiku i način života, i kolektivne želje i ambicije) nudi (stihovi 1355 - 1357) i vjerojatnu analogiju Atenjana sa Pelazgima koristeći pučku etimologiju pelaškog imena koja se zasniva na sličnosti riječi pelasgos i pelargos/πελαργὸς („ptica roda“). Aristofanove rode iz komedije su vjerojatna alegorija na Atenjane i teoriju o pelaškom porijeklu. To što u svojoj komediji Aristofan indirektno spominje teoriju o pelaškom porijeklu Atenjana, navodi na pomisao da je u njegovo vrijeme ta teorija bila vrlo poznata, pa i neki mainstrem narativa o atenskim postancima. U skladu sa ovim igrama riječi, i Aristofanov ekvivalent Pelasgikonu (stihovi 832 - 835) u tome novo građenom nebeskom gradu ptica Kukunebogradu (Νεφελοκοκκυγία, νεφέλη = oblak i κόκκυξ = ptica kukavica) se naziva *Pelargikon /* Πελαργικόν.

Tukidid, I, 2 : τὴν γοῦν Ἀττικὴν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον διὰ τὸ λεπτόγεων ἀστασίαστον οὖσαν ἄνθρωποι ᾤκουν οἱ αὐτοὶ αἰεί. [καὶ παράδειγμα τόδε τοῦ λόγου οὐκ ἐλάχιστόν ἐστι διὰ τὰς μετοικίας ἐς τὰ ἄλλα μὴ ὁμοίως αὐξηθῆναι: ἐκ γὰρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος οἱ πολέμῳ ἢ στάσει ἐκπίπτοντες παρ᾽ Ἀθηναίους οἱ δυνατώτατοι ὡς βέβαιον ὂν ἀνεχώρουν, καὶ πολῖται γιγνόμενοι εὐθὺς ἀπὸ παλαιοῦ μείζω ἔτι ἐποίησαν πλήθει ἀνθρώπων τὴν πόλιν, ὥστε καὶ ἐς Ἰωνίαν ὕστερον ὡς οὐχ ἱκανῆς οὔσης τῆς Ἀττικῆς ἀποικίας ἐξέπεμψαν.
(„Atika je doista od drevnog vremena živjela bez nemira zbog siromašnosti tla i nastanjivali su je isti stanovnici. Za ovu tvrdnju je dosta jak dokaz, što se ostali polisi zbog seoba nisu jednako povećavali, jer su se iz ostale Helade najmoćniji ljudi, istjerani zbog rata ili nemira, bježali Atenjanima kao na sigurno mjesto. Postajući građanima, odmah su još od starine povećavali polis mnoštvom ljudi, tako da su oni kasnije osnovali naseobine i u Joniji, jer je Atika postala suviše mala za sve njih.“).

Lisija, II, 17: πολλὰ μὲν ὑπῆρχε τοῖς ἡμετέροις προγόνοις μιᾷ γνώμῃ χρωμένοις περὶ τοῦ δικαίου διαμάχεσθαι: ἥ τε γὰρ ἀρχὴ τοῦ βίου δικαία: οὐ γάρ, ὥσπερ οἱ πολλοί, πανταχόθεν συνειλεγμένοι καὶ ἑτέρους ἐκβαλόντες τὴν ἀλλοτρίαν ᾤκησαν, ἀλλ᾽ αὐτόχθονες ὄντες τὴν αὐτὴν ἐκέκτηντο μητέρα καὶ πατρίδα.
(“Sada je na mnogo načina bilo prirodno našim /atenskim op. S.M./ pretcima, ganuti jednom odlukom, da vode bitke za pravdu, jer je sam početak njihovog života bio pravedan. Oni /Atenjani op. S.M./ nisu bili sakupljeni, kao mnogi narodi, iz različitih dijelova, niti su se bili naselili u stranoj zemlji nakon što bi protjerali njen narod. Rođeni su iz zemlje i posjedovali su jednu te istu zemlju kao svoju majku i svoju otadžbinu.”).

Ksenofont, Spomeni Sokrata[81], III, 5, 12: λέγονται γάρ, ἔφη. τοιγαροῦν πολλῶν μὲν μεταναστάσεων ἐν τῇ Ἑλλάδι γεγονυιῶν διέμειναν ἐν τῇ ἑαυτῶν, πολλοὶ δὲ ὑπὲρ δικαίων ἀντιλέγοντες ἐπέτρεπον ἐκείνοις, πολλοὶ δὲ ὑπὸ κρειττόνων ὑβριζόμενοι κατέφευγον πρὸς ἐκείνους.

[81] Σωκράτης, (469. - Atena, 399. p. n. e.), čuveni helenski filozof iz Atene.

(„Stoga, iako je u Heladi bilo mnogo migracija, oni /misli se na Atenjane op. S.M./ su nastavili živjeti u svojoj zemlji. Mnogi su im se obraćali sa svojim suparničkim tvrdnjama, mnogi su kod njih našli utočište od brutalnosti ugnjetača.“).

Platon, *Menexenus*, 237 B : τε καὶ παιδείαν: ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν τῶν ἔργων πρᾶξιν ἐπιδείξωμεν, ὡς καλὴν καὶ ἀξίαν τούτων ἀπεφήναντο. τῆς δ᾽ εὐγενείας πρῶτον ὑπῆρξε τοῖσδε ἡ τῶν προγόνων γένεσις οὐκ ἔπηλυς οὖσα, οὐδὲ τοὺς ἐκγόνους τούτους ἀποφηναμένη μετοικοῦντας ἐν τῇ χώρᾳ ἄλλοθεν σφῶν ἡκόντων, ἀλλ᾽ αὐτόχθονας καὶ τῷ ὄντι ἐν πατρίδι οἰκοῦντας καὶ ζῶντας, καὶ τρεφομένους οὐχ ὑπὸ μητρυιᾶς ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλ᾽ ὑπὸ
(“Nakon toga ćemo pokazati karakter njihovih /atenskih op. S.M./ podviga, koliko su ih plemenito i dostojno činili. Što se tiče plemenitosti po rođenju, njihova prva tvrdnja za to je ovo: da pretci ovih ljudi nisu bili doseljenici, niti su ovi njihovi sinovi bili po svome porijeklu proglašeni strancima u zemlji koja je nastala od doseljenika, nego domorodci potekli iz zemlje u kojoj žive i prebivaju u njihovoj sopstvenoj otadžbini, i njegovani također ne od pomajke, nego od majke domovine.”).

Isokrat (*Paneg*. 24 - 25) se tako u jednom od svojih govora obraća sunarodnicima sljedećim riječima: ταύτην γὰρ οἰκοῦμεν οὐχ ἑτέρους ἐκβαλόντες οὐδ᾽ ἐρήμην καταλαβόντες οὐδ᾽ ἐκ πολλῶν ἐθνῶν μιγάδες συλλεγέντες, ἀλλ᾽ οὕτω καλῶς καὶ γνησίως γεγόναμεν, ὥστ᾽ ἐξ ἧσπερ ἔφυμεν, ταύτην ἔχοντες ἅπαντα τὸν χρόνον διατελοῦμεν, αὐτόχθονες ὄντες καὶ τῶν ὀνομάτων τοῖς αὐτοῖς, οἷσπερ τοὺς οἰκειοτάτους, τὴν πόλιν ἔχοντες προσειπεῖν: μόνοις γὰρ ἡμῖν τῶν Ἑλλήνων τὴν αὐτὴν τροφὸν καὶ πατρίδα καὶ μητέρα καλέσαι προσήκει. καίτοι χρὴ τοὺς εὐλόγως μέγα φρονοῦντας καὶ περὶ τῆς ἡγεμονίας δικαίως ἀμφισβητοῦντας καὶ τῶν πατρίων πολλάκις μεμνημένους τοιαύτην τὴν ἀρχὴν τοῦ γένους ἔχοντας φαίνεσθαι.
(“Jer mi nismo postali stanovnici ove zemlje tjerajući druge iz nje, niti je našavši nenaseljenom, niti okupljajući ovdje šaroliku hordu sastavljenu od mnogih naroda, nego smo mi iz loze toliko plemenite i čiste da smo kroz našu historiju stalno bili u posjedu ove zemlje koja nas je porodila, budući da smo iznikli iz njenoga samoga tla i sposobni smo obraćati se našem polisu upravo onim imenima koja primjenjujemo kada se obraćamo našoj najbližoj rodbini. Jer samo mi od svih Helena imamo pravo da odjednom svoj polis zovemo i dojiljom, i otadžbinom i majkom.”).

Isokrat, *Panathenaicus*, 124 – 125 : οὕτω γὰρ ὁσίως καὶ καλῶς καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν καὶ τὰ περὶ σφᾶς αὐτοὺς διῴκησαν, ὥσπερ προσῆκον ἦν τοὺς ἀπὸ θεῶν μὲν γεγονότας, πρώτους δὲ καὶ πόλιν οἰκήσαντας καὶ νόμοις χρησαμένους, ἅπαντα δὲ τὸν χρόνον ἠσκηκότας εὐσέβειαν μὲν περὶ τοὺς θεοὺς δικαιοσύνην δὲ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ὄντας δὲ μήτε μιγάδας μήτ᾽ ἐπήλυδας, ἀλλὰ μόνους αὐτόχθονας τῶν Ἑλλήνων, καὶ ταύτην ἔχοντας τὴν χώραν τροφὸν ἐξ ἧς περ ἔφυσαν, καὶ στέργοντας αὐτὴν ὁμοίως ὥσπερ οἱ βέλτιστοι τοὺς πατέρας καὶ τὰς μητέρας τὰς αὑτῶν, πρὸς δὲ τούτοις οὕτω θεοφιλεῖς ὄντας, ὥσθ᾽ ὃ δοκεῖ χαλεπώτατον εἶναι

καὶ σπανιώτατον, εὑρεῖν τινας τῶν οἴκων τῶν τυραννικῶν καὶ βασιλικῶν ἐπὶ τέτταρας ἢ πέντε γενεὰς διαμείναντας.
(“Jer oni su upravljali i državnim i svojim sopstvenim poslovima onako pravedno i časno kao što se moglo očekivati od ljudi koji potiču od bogova, i koji su bili prvi da su osnovli polis i koristili se zakonima, koji su u svim tim vremenima praktikovali poštovanje u bogove i pravdu u odnosu prema čovječanstvu, koji nisu bili niti miješanog porijekla niti osvajaći stranog teritorija, nego su bili, naprotiv, sami među Helenima, potekli iz same zemlje, imajući u ovoj zemlji njegovateljicu od svoga samoga postojanja i njegujući je onako kako najbolja od djece njeguju svoje očeve i majke, i koji su, nadalje, bili toliko voljeni od bogova da – što je od svih stvari na svijetu najteže i najređe, naime, pronaći primjere kraljevskih domova i kuća apsolutnih vladara koji su ostajali na vlasti kroz četiri ili pet generacija.”).

Strabon, Geografija, V, 2, 4 : τοὺς δὲ Πελασγούς, ὅτι μὲν ἀρχαῖόν τι φῦλον κατὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἐπιπολάσαν καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι τοῖς κατὰ Θετταλίαν, ὁμολογοῦσιν ἅπαντες σχεδόν τι. νομίζειν δέ φησιν Ἔφορος τὸ ἀνέκαθεν Ἀρκάδας ὄντας ἑλέσθαι στρατιωτικὸν βίον, εἰς δὲ τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν προτρέποντας πολλοὺς ἅπασι τοῦ ὀνόματος μεταδοῦναι καὶ πολλὴν ἐπιφάνειαν κτήσασθαι καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις, παρ᾽ ὅσους ποτὲ ἀφιγμένοι τετυχήκασι. καὶ γὰρ τῆς Κρήτης ἔποικοι γεγόνασιν, ὥς φησιν Ὅμηρος: λέγει γοῦν Ὀδυσσεὺς πρὸς Πηνελόπην ‘ἄλλη δ᾽ ἄλλων γλῶσσα μεμιγμένη: ἐν μὲν Ἀχαιοί, ἐν δ᾽ Ἐτεόκρητες μεγαλήτορες, ἐν δὲ Κύδωνες, Δωριέες τε τριχάικες, δῖοί τε Πελασγοί.’ καὶ τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἡ Θετταλία λέγεται, τὸ μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῶν Θερμοπυλῶν ἕως τῆς ὀρεινῆς τῆς κατὰ Πίνδον, διὰ τὸ ἐπάρξαι τῶν τόπων τούτων τοὺς Πελασγούς. τόν τε Δία τὸν Δωδωναῖον αὐτὸς ὁ ποιητὴς ὀνομάζει Πελασγικόν ‘Ζεῦ ἄνα, Δωδωναῖε, Πελασγικέ.’ πολλοὶ δὲ καὶ τὰ Ἠπειρωτικὰ ἔθνη Πελασγικὰ εἰρήκασιν, ὡς καὶ μέχρι δεῦρο ἐπαρξάντων: Πελασγούς τε πολλοὺς καὶ τῶν ἡρώων ὄνομα καλέσαντες, οἱ ὕστερον ἀπ᾽ ἐκείνων πολλὰ τῶν ἐθνῶν ἐπώνυμα πεποιήκασι: καὶ γὰρ τὴν Λέσβον Πελασγίαν εἰρήκασι, καὶ τοῖς ἐν τῇ Τρῳάδι Κίλιξιν Ὅμηρος εἴρηκε τοὺς ὁμόρους Πελασγούς ‘Ἱππόθοος δ᾽ ἄγε φῦλα Πελασγῶν ἐγχεσιμώρων, τῶν οἳ Λάρισαν ἐριβώλακα ναιετάασκον.’ τῷ δ᾽ Ἐφόρῳ τοῦ ἐξ Ἀρκαδίας εἶναι τὸ φῦλον τοῦτο ἦρξεν Ἡσίοδος. φησὶ γάρ ‘υἱεῖς ἐξεγένοντο Λυκάονος ἀντιθέοιο, ὅν ποτε τίκτε Πελασγός.’ Αἰσχύλος δ᾽ ἐκ τοῦ περὶ Μυκήνας Ἄργους φησὶν ἐν Ἱκέτισι καὶ Δαναΐσι τὸ γένος αὐτῶν. καὶ τὴν Πελοπόννησον δὲ Πελασγίαν φησὶν Ἔφορος κληθῆναι, καὶ Εὐριπίδης δ᾽ ἐν Ἀρχελάῳ φησὶν ὅτι ‘Δαναὸς ὁ πεντήκοντα θυγατέρων πατὴρ ἐλθὼν ἐς Ἄργος ᾤκισ᾽ Ἰνάχου πόλιν, Πελασγιώτας δ᾽ ὠνομασμένους τὸ πρὶν Δαναοὺς καλεῖσθαι νόμον ἔθηκ᾽ ἀν᾽ Ἑλλάδα.’ Ἀντικλείδης δὲ πρώτους φησὶν αὐτοὺς τὰ περὶ Λῆμνον καὶ Ἴμβρον κτίσαι, καὶ δὴ τούτων τινὰς καὶ μετὰ Τυρρηνοῦ τοῦ Ἄτυος εἰς τὴν Ἰταλίαν συνᾶραι. καὶ οἱ τὴν Ἀτθίδα συγγράψαντες ἱστοροῦσι περὶ τῶν Πελασγῶν ὡς καὶ Ἀθήνησι γενομένων, διὰ δὲ τὸ πλανήτας εἶναι καὶ δίκην ὀρνέων ἐπιφοιτᾶν ἐφ᾽ οὓς ἔτυχε τόπους Πελαργοὺς ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν κληθῆναι.

(„Što se tiče Pelazga, skoro svi se slažu da je neki drevni narod sa tim imenom bio raširen cijelom Grčkom i posebno među Eolcima Tesalije. Opet, Efor[82], govori da je njegovo mišljenje, pošto su oni bili izvorno Arkađani[83], da su izabrali vojnički način života, i da su mnoge narode preobrativši na isti način život, oni svima podijelili svoje ime i tako stekli veliku slavu, ne samo među Helenima, nego također među svim drugim narodima gdje god su imali šansu da dođu. Na primjer, pokazalo se da su oni bili naseljenici na Kreti, kao što Homer[84] kaže da Odisej govori Penelopi: „Tamo se jedan jezik miješa sa drugima. Tu su Ahajci, tu su Eteokrećani junaci, tu i Kidonci, Doraca tu su plemena tri i divni Pelazgi.“[85]I Tesalija se naziva „Pelaškim Argosom“ (mislim na onaj njen dio koji se nalazi između ušća rijeke Penej[86] i Termopila[87] sve do planinske zemlje Pinda[88]), zbog činjenice da su Pelazgi proširili svoju vlast nad ovim područijima. Dalje, sam pjesnik je Dodonskog Zeusa nazvao pelaškim. „O gospodaru Zeuse, dodonski, pelaški“. A i mnogi su plemena Epira nazivali pelaškim, jer su po njihovom mišljenju Pelazgi proširili svoju vlast sve dotle. I, nadalje, budući da su mnogi od heroja zvani Pelazgi po imenu, narodi kasnijih vremena su, od ovih heroja, imena prenijeli na mnoge narode. Na primjer, oni su zvali otok Lezbos „Pelasgija“, a Homer je nazivao Pelazgima narode koji su bili susjedi onim Kiličanima koji su živjeli

---

[82] Ἔφορος ὁ Κυμαῖος, grčki historičar, živio od cc 400. do cc 330. god. p. n. e.

[83] Αρκαδία, pokrajina u unutrašnjosti Peloponeza.

[84] Autorstvo epova Ilijada i Odiseja starohelenska tradicija pripisuje Homeru (Ὅμηρος). Najranije verzije pisanih, literarnih kompozicija oba epa se uobičajeno datiraju na kraj homerskog perioda i početak arhajskog perioda helenske historije (otprilike cc VIII. st. p. n. e.). Ove kompozicije su i osnove, uz redakcije u vrijeme Pizistrata i helenizma, svih kasnijih izdanja Ilijade i Odiseje.

[85] Isti stih iz Odiseje, Strabon ponavlja i u X, 4, 6 kada je opisivao otok Kretu.
Dorci su se doselili i politički nametnuli na većem dijelu Krete tek nakon završetka turbuletnog razdoblja krize kasnog brončanog doba. Kretski Ahajci, koji su kao i Dorci, govorili grčkim narječjima i pripadali helenskom etničkom i jezičkom kontinuumu, na Kreti su boravili još u kasnom brončanom dobu, o čemu svjedoće brojne na Kreti pronađene tablice pisane linearnim pismom B. U tom starijem željeznom dobu sigurno su postojali i identitetski prepoznatljivi Eteokraćani jer je prisustvo evidentirano i u kasnijim razdobljima, uključujući i epigrafske spomenike napisane grčkim pismom ali na njihovom nesumnjivo neindoeuropskom jeziku (koji još uvijek nije odgonetnut). Sudeći po njihovom samom imenu pod kojim se pojavljuju u vrelima (*Strab. Geo.* X, 4, 6 koji Eteokrećane i Kidonce smatra autohtonim.), a koje je kovanica na grčkom jeziku u značenju „Istinski Krećani“(ἐτεός = istinski, Κρής = kretski.), Eteokraćeni su starosjedilačka zajednica čije prebivanje je starije i od Ahajaca. Kidonci su sigurno vezani za oblast Kidoniju (gdje će u kasnije vrijeme biti grad Kidonija (Κυδωνία; *Cydonia*; moderna Chania, na sjeverozapadu Krete), a spominju se i na još jednom mjestu u Odiseji (III, 293) kako naseljavanju obale rijeke Jardanos (ἧχι Κύδωνες ἔναιον Ἰαρδάνου ἀμφὶ ῥέεθρα). Nejasan je međusobni etnički i jezički odnos Eteokrećana i Kidonaca. Dok se za ove četiri narodnosne skupine može sa preciznošću utvrditi vezanost sa Kretom, sa Pelazgima, koji se spominju u Odiseji, to baš i nije najjasnije. Jesu li i oni starosjedioci, i ako jesu u kakvom su odnosu sa Eteokrećanima i sa Kidoncima? Jesu li oni doseljenici, i u to slučaju u kakvom su odnosu sa „greek speaking“ Ahajcima i Dorcima.

[86] Πηνειός, rijeka na sjeveru Tesalije.

[87] Θερμοπύλαι, uski prolaz između planina i mora koji povezuje Tesalijom i Lokridom, odnosno središnjom Heladom.

[88] Πίνδος, prostrani i visoki planinski lanac u sjevernoj Grčkoj i dijelu današnje Albanije.

u Troadi. „Vođa plemena Pelazga kopljonosnih bijaše Hipotoj, oni življahu oko Larise grudastog mesta“. Ali Eforov izvor za njegovu tvrdnju da je ovaj narod porijeklom iz Arkadije je bio Hesiod, jer Hesiod[89] kaže: „“I sinovi su bili rođeni od bogolikog Likaona[90], kojega je svojedobno rodio Pelazg[91].“ Eshil[92] u svojim „Pribjegarkama“[93] ili pak svojim „Danaidama“[94] kaže da je narod Pelazga porijeklom iz onoga Argosa[95] koji je u okolini Mikene. I prema Eforu, Peloponez je bo zvan Pelasgija. I Euripid[96] također, u svome Arhelaju[97] kaže: „Danaj[98], otac pedeset kćerki, došavši u Argos, uzevši boravište u gradu Inahu, u cijeloj Grčkoj postavi zakon da svi ljudi do tada nazivani Pelazgima sada bi se trebali zvati Danajcima“. Antiklid[99] kaže da su oni bili prvi koji su naselili predjele oko Lemnosa i Imbrosa i doista da su neki od njih otplovili u Italiju sa Tirenom[100], sinom

---

[89] Ἡσίοδος, beotski pjesnik iz ranog arhajskog perioda.

[90] Λυκάων, mitski kralj Arkadije.

[91] Πελασγός, mitski eponimni predak Pelazga.

[92] Αἰσχύλος, atenski dramaturg, živio od cc. 525/524 do cc. 456/455. god. p. n. e.

[93] Eshilova drama „Pribjegarke“ (Ἱκέτιδες), za tematiku ima priču iz mitoloških ciklusa koji se odnose na najstarija razdoblja legendarnog južnobalkansko – egejskog prostora, i njen glavni lik je Pelazg, kralj Argosa. Sama radnja drame je sljedeća. Danaide, zajedno sa ocem Danajem, su pobjegle iz Egipta (kako ne bi bile prisilno udate za sinove Egipta) u Argos i zatražile azil od kralja Pelazga. Sama radnja drame je sljedeća. Danaide, zajedno sa ocem Danajem, su pobjegle iz Egipta (kako ne bi bile prisilno udate za sinove Egipta) u Argos i zatražile azil od kralja Pelazga. Kralj (250 - 259) se predstavlja Danaju i njegovim kćerima kao potomak Palehtona, koji je iz zemlje rođen (u smislu da je starosjedilac), i da je po njemu nazvan narod Pelazga koji „obrađuje zemlju“, u smislu da nastanjuje zemlju kojom vlada kralj Pelazg. Kralj za sebe govori da je gospodar svih krajeva kroz koje teće čisti Strimon, sa strane prema zalazećem suncu, da u granicama njegove vladavine leže zemlje Pereba, dijelovi iza Pinda blizu Peonaca i gorje Dodone i na kraju kralj istiće da rubovi vodenog mora graniče sa njegovim kraljevstvom. (250 τοῦ γηγενοῦς γάρ εἰμ᾽ ἐγὼ Παλαίχθονος / ἶνις Πελασγός, τῆσδε γῆς ἀρχηγέτης. / ἐμοῦ δ᾽ ἄνακτος εὐλόγως ἐπώνυμον / γένος Πελασγῶν τήνδε καρποῦται χθόνα. / καὶ πᾶσαν αἶαν, ἧς δι᾽ ἁγνὸς ἔρχεται / 255 Στρυμών, τὸ πρὸς δύνοντος ἡλίου, κρατῶ. / ὁρίζομαι δὲ τήν τε Περραίβων χθόνα, / Πίνδου τε τἀπέκεινα, Παιόνων πέλας, / ὄρη τε Δωδωναῖα. συντέμνει δ᾽ ὅρος /ὑγρᾶς θαλάσσης: τῶνδε τἀπὶ τάδε κρατῶ). Hor Danaida u drami kralja naziva gospodarom Pelazga na više mjesta (328 : ἄναξ Πελασγῶν; 349 : Πελασγῶν ἄναξ).

[94] Eshilova drama, isto dio triologije o Danajevim kćerima, koja je danas poznata samo po oskudno dostupnim fragmentima.

[95] Iz stihova (274 - 325) Danaida kojima se dokazuje njihovo argivsko daleko porijeklo jasno je da Eshil misli (zbog spominjanja mitske heroine Io, pramajke mnogih argolidskih heroja i Perseidske dinastije) na peloponeski Argos. Po Eshilu, Pelazgi su i Heleni (911 – 915 : οὗτος, τί ποιεῖς; ἐκ ποίου φρονήματος / ἀνδρῶν Πελασγῶν τήνδ᾽ ἀτιμάζεις χθόνα; / ἀλλ᾽ ἦ γυναικῶν ἐς πόλιν δοκεῖς μολεῖν;/ κάρβανος ὢν δ᾽ Ἕλλησιν ἐγχλίεις ἄγαν: / 915 καὶ πόλλ᾽ ἁμαρτὼν οὐδὲν ὤρθωσας φρενί.).

[96] Εὐριπίδης, atenski dramaturg, živio od cc 480. do cc 406. god. p. n. e.

[97] Ἀρχέλαος, drama sačuvana samo u fragmentima.

[98] Δαναός, po mitologiji porijeklom iz Egipta, pobjegao u Grčku sa svojim kćerima Danaidama. Kasnije postao kralj Argosa naslijedivši legendarnog kralja Pelazga. Eponim Danajaca.

[99] Ἀντικλείδης, atenski historičar, živio u razdoblju nakon Aleksandra III. Argeada Velikog Makedonskog.

[100] Τυῤῥηνός, mitski vođa iz zapadne Male Azije koji se dovodi u vezu sa Etrurcima, i Grci su po njemu Etrurce nazivali Tirsenima/Tirenima.

Atisa[101]. I sastavljači „Atida“[102] izvještavaju o Pelazgima, vjerujući da su Pelazgi ustvari bili također u Ateni, iako su Pelazgi od atičkog naroda bili zvani „Pelargi“[103], sastavljači dodaju, zato što su oni bili lutalice i poput ptica pribjegavali onim mjestima gdje ih je sudbina vodila.“).

Ova Strabonova informacija, a za nju se poziva na sastavljaće „Atida“, po kojoj su Pelazgi bili lutalice je kontradiktorna onoj Herodotovoj informacija da se pelaški pretci Atenjana nisu nigdje selili, a da su ustvari Dorci bili lutalice. Ipak moguće je da je ovo „pelaško lutalaštvo“ rezultat dvije činjenice. Prve, po kojoj su se u homersko, arhajsko pa i kladičnom helenskim razvojnim periodima Pelazgi (u manjim razbacanim enklavama) ili tradicija na njihovo postojanja (prije nego bi se utopili u procesu helenizacije) nalazili sve i svugdje u balkanskoj Grčkoj, pa se stekao utisak da je to rezultata njihovih stalnih seljakanja, migracija i odvajanja manjih skupina u procesima lutanja i naseljavanja na pojedinim područjima. Druge, da su autori Atida koji su pisali o lutajućem karakteru Pelazga, ustvari bili zavedeni zvučovnom sličnosti njihovog imena i grčke riječi za pticu rodu koja je ptica selica, pa je i mogučeg postojanja u skladu sa tim i određene pučke etimologije.

Strabon, IX, 2, 3 – 4 : Ἡ δ' οὖν Βοιωτία πρότερον μὲν ὑπὸ βαρβάρων ᾠκεῖτο Ἀόνων καὶ Τεμμίκων ἐκ τοῦ Σουνίου πεπλανημένων καὶ Λελέγων καὶ Ὑάντων· εἶτα Φοίνικες ἔσχον οἱ μετὰ Κάδμου, ὃς τήν τε Καδμείαν ἐτείχισε καὶ τὴν ἀρχὴν τοῖς ἐκγόνοις ἀπέλιπεν. ἐκεῖνοι δὲ τὰς Θήβας τῇ Καδμείᾳ προσέκτισαν, καὶ συνεφύλαξαν τὴν ἀρχὴν ἡγούμενοι τῶν πλείστων Βοιωτῶν ἕως τῆς τῶν Ἐπιγόνων στρατείας. κατὰ δὲ τούτους ὀλίγον χρόνον ἐκλιπόντες τὰς Θήβας ἐπανῆλθον πάλιν· ὡς δ' αὔτως ὑπὸ Θρᾳκῶν καὶ Πελασγῶν ἐκπεσόντες ἐν Θετταλίᾳ συνεστήσαντο τὴν ἀρχὴν μετὰ Ἀρναίων ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὥστε καὶ Βοιωτοὺς κληθῆναι πάντας. εἶτ' ἀνέστρεψαν εἰς τὴν οἰκείαν, ἤδη τοῦ Αἰολικοῦ στόλου παρεσκευασμένου περὶ Αὐλίδα τῆς Βοιωτίας, ὃν ἔστελλον εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ὀρέστου παῖδες. προσθέντες δὲ τῇ Βοιωτίᾳ τὴν Ὀρχομενίαν (οὐ γὰρ ἦσαν κοινῇ πρότερον, οὐδ' Ὅμηρος μετὰ Βοιωτῶν αὐτοὺς κατέλεξεν ἀλλ' ἰδίᾳ, Μινύας προσαγορεύσας) μετ' ἐκείνων ἐξέβαλον τοὺς μὲν Πελασγοὺς εἰς Ἀθήνας, ἀφ' ὧν ἐκλήθη μέρος τι τῆς πόλεως Πελασγικόν (ᾤκησαν δὲ ὑπὸ τῷ Ὑμηττῷ), τοὺς δὲ Θρᾷκας ἐπὶ τὸν Παρνασσόν. Ὕαντες δὲ τῆς Φωκίδος Ὕαν πόλιν ᾤκισαν. Φησὶ δ' Ἔφορος τοὺς μὲν Θρᾷκας ποιησαμένους σπονδὰς πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς ἐπιθέσθαι νύκτωρ στρατοπεδεύουσιν ὀλιγωρότερον ὡς εἰρήνης γεγονυίας· διακρουσαμένων [δ'] αὐτοὺς αἰτιωμένων τε ἅμα ὅτι τὰς σπονδὰς παρέβαινον, μὴ παραβῆναι φάσκειν ἐκείνους·

---

101 Ἄτυς, mitski kralj koji je vladao maloazijskim područjem kasnije zvanim Lidija.

102 Riječ je o zapisanim historijama Atike, uglavnom temeljenim na metodologiji ljetopisa. Njihovi autori se nazivaju Atidografi (Ἀτθιδογράφος), kojih je sudeći prema sačuvanim fragmentima i spominjajima kod drugih autora čija su djela dostupna bilo čak više od pedeset, od kojih su najpoznatiji bili Helanik iz Mitilene, Klidem, Andotrion, Fanodem, Demon, Melantije, Filohor.

103 Πελαργοί = ptice rode.

συνθέσθαι γὰρ ἡμέρας, νύκτωρ δ' ἐπιθέσθαι· ἀφ' οὗ δὴ καὶ τὴν παροιμίαν εἰρῆσθαι "Θρᾳκία παρεύ-"ρεσις." τοὺς δὲ Πελασγοὺς μένοντος ἔτι τοῦ πολέμου χρηστηριασομένους ἀπελθεῖν, ἀπελθεῖν δὲ καὶ τοὺς Βοιωτούς· τὸν μὲν οὖν τοῖς Πελασγοῖς δοθέντα χρησμὸν ἔφη μὴ ἔχειν εἰπεῖν, τοῖς δὲ Βοιωτοῖς ἀνελεῖν τὴν προφῆτιν ἀσεβήσαντας εὖ πράξειν· τοὺς δὲ θεωροὺς ὑπονοήσαντας χαριζομένην τοῖς Πελασγοῖς τὴν προφῆτιν κατὰ τὸ συγγενὲς (ἐπειδὴ καὶ τὸ ἱερὸν Πελασγικὸν ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν) οὕτως ἀνελεῖν, ἁρπάσαντας τὴν ἄνθρωπον εἰς πυρὰν ἐμβαλεῖν ἐνθυμηθέντας, εἴτε κακουργήσασαν εἴτε μή, πρὸς ἀμφότερα ὀρθῶς ἔχειν, εἰ μὲν παρεχρηστηρίασε, κολασθείσης αὐτῆς, εἰ δ' οὐδὲν ἐκακούργησε, τὸ προσταχθὲν αὐτῶν πραξάντων. τοὺς δὲ περὶ τὸ ἱερὸν τὸ μὲν ἀκρίτους κτείνειν τοὺς πράξαντας, καὶ ταῦτ' ἐν ἱερῷ, μὴ δοκιμάσαι, καθιστάναι δ' εἰς κρίσιν, καλεῖν δ' ἐπὶ τὰς ἱερείας, ταύτας δὲ εἶναι τὰς προφήτιδας αἳ λοιπαὶ τριῶν οὐσῶν περιῆσαν· λεγόντων δ' ὡς οὐδαμοῦ νόμος εἴη δικάζειν γυναῖκας, προσελέσθαι καὶ ἄνδρας ἴσους ταῖς γυναιξὶ τὸν ἀριθμόν· τοὺς μὲν οὖν ἄνδρας ἀπογνῶναι, τὰς δὲ γυναῖκας καταγνῶναι, ἴσων δὲ τῶν ψήφων γενομένων τὰς ἀπολυούσας νικῆσαι· ἐκ δὲ τούτων Βοιωτοῖς μόνοις ἄνδρας προθεσπίζειν ἐν Δωδώνῃ. τὰς μέντοι προφήτιδας ἐξηγουμένας τὸ μαντεῖον εἰπεῖν, ὅτι προστάττοι ὁ θεὸς τοῖς Βοιωτοῖς τοὺς παρ' αὐτοῖς τρίποδας * συλλέγοντας εἰς Δωδώνην πέμπειν κατ' ἔτος· καὶ δὴ καὶ ποιεῖν τοῦτο· ἀεὶ γάρ τινα τῶν ἀνακειμένων τριπόδων νύκτωρ καθαιροῦντας καὶ κατακαλύπτοντας ἱματίοις ὡς ἂν λάθρᾳ τριποδηφορεῖν εἰς Δωδώνην.

(„Bilo kako bilo, Beotija je u ranija vremena bila naseljena od barbara, Aonima[104] i Temicesima, koji su onamo došli iz Suniuma[105], i Lelega[106] i Hijanta[107]. Zatim su je naselili Feničani, mislim na Feničane sa Kadmom[108], čovjekom koji je utvrdio Kadmeju i ostavio vlast svojim nasljednicima. Ovi Feničani su osnovali Tebu uz Kadmeju i sačuvali su svoju vlast, vladajući većinom Beoćana sve do ekspedicije Epigona[109]. Ovom prilikom su oni zakratko napustili Tebu, ali su se vratili ponovo.[110] I, na isti način, kada su ih izbacili

---

[104] Po starohelenskoj tradiciji i mitologiji rani stanovnici područja kasnije poznatog kao Beotija, koji su prethodili dolasku Kadmejaca. Aonia je moguće bilo najranije poznato ime za ovo područje.

[105] Ακρωτήριο Σούνιο, najjužnija tačka, rt, atičkog poluotoka.

[106] Λέλεγες su bili drevni domorodački narod u egejskom području.

[107] Po starohelenskoj mitologiji i tradiciji naseljavali su srednju Grčku.

[108] Κάδμος, levantinski princ koji se smatrao utemeljiteljem Kadmeje, kasnije prozvane Teba. Osnivać i dinastije kojoj je pripadao i čuveni Edip. On i njegova supruga Harmonija, kćerka boga Aresa, je usko vezana i za najranija spominjanja Ilira.

[109] Ἐπίγονοι („Potomci") su bili sinovi heroja koji su se pohodu Sedmorice protiv Tebe neuspješno borili protiv Tebe. Pohod Epigona se desio deset godina nakon prvoga rata.

[110] Strabon (*Geo.* VII, 7, 1 - 2) spominje niz zajednica i naroda koji su naseljavali područje kasnije balkanske Helade : Ἑκαταῖος μὲν οὖν ὁ Μιλήσιος περὶ τῆς Πελοποννήσου φησὶν διότι πρὸ τῶν Ἑλλήνων ᾤκησαν αὐτὴν βάρβαροι. σχεδὸν δέ τι καὶ ἡ σύμπασα Ἑλλὰς κατοικία βαρβάρων ὑπῆρξε τὸ παλαιόν, ἀπ᾽ αὐτῶν λογιζομένοις τῶν μνημονευομένων, Πέλοπος μὲν ἐκ τῆς Φρυγίας ἐπαγαγομένου λαοὺς εἰς τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ κληθεῖσαν Πελοπόννησον, Δαναοῦ δὲ ἐξ Αἰγύπτου, Δρυόπων τε καὶ Καυκώνων καὶ Πελασγῶν καὶ Λελέγων καὶ ἄλλων τοιούτων κατανειμαμένων τὰ ἐντὸς Ἰσθμοῦ καὶ τὰ ἐκτὸς δέ: τὴν μὲν γὰρ Ἀττικὴν οἱ μετὰ Εὐμόλπου Θρᾷκες ἔσχον, τῆς δὲ Φωκίδος τὴν Δαυλίδα Τηρεύς, τὴν δὲ Καδμείαν οἱ μετὰ Κάδμου Φοίνικες, αὐτὴν δὲ τὴν Βοιωτίαν

Tračani i Pelazgi, oni su ustanovili svoju vlast u Tesaliji zajedno sa Arnejima[111] za dugo, tako da su oni svi bili zvani Beoćani. Zatim su se oni vratili u domovinu, u vrijeme kada je eolska flota, blizu Aulide[112] u Beotiji, bila sada spremna da otplovi, mislim na flotu koju su sinovi Oresta[113] slali u Aziju. Nakon dodavanja orhomenske zemlje Beotiji (u ranijim vremenima Orhomenjani[114] nisu bili dio beotske zajednice, niti ih je Homer nabrajao sa Beoćanima, nego kao poseban narod, koji je on zvao Minijcima), oni, sa Orhomenjanima, su protjerali Pelazge u Atenu (po tome je dio ovoga grada bio nazvan „Pelasgikon“ [115], iako

---

Ἄονες καὶ Τέμμικες καὶ Ὕαντες: καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων δὲ ἐνίων τὸ βάρβαρον ἐμφαίνεται, Κέκροψ καὶ Κόδρος καὶ Ἄικλος καὶ Κόθος καὶ Δρύμας καὶ Κρίνακος. οἱ δὲ Θρᾷκες καὶ Ἰλλυριοὶ καὶ Ἠπειρῶται καὶ μέχρι νῦν ἐν πλευραῖς εἰσιν: ἔτι μέντοι μᾶλλον πρότερον ἢ νῦν, ὅπου γε καὶ τῆς ἐν τῷ παρόντι Ἑλλάδος ἀναντιλέκτως οὔσης τὴν πολλὴν οἱ βάρβαροι ἔχουσι, Μακεδονίαν μὲν Θρᾷκες καί τινα μέρη τῆς Θετταλίας, Ἀκαρνανίας δὲ καὶ Αἰτωλίας τὰ ἄνω Θεσπρωτοὶ καὶ Κασσωπαῖοι καὶ Ἀμφίλοχοι καὶ Μολοττοὶ καὶ Ἀθαμᾶνες, Ἠπειρωτικὰ ἔθνη. περὶ μὲν οὖν Πελασγῶν εἴρηται,

(„Hekatej Miletski kaže za Peloponez da je prije vremena Helena bio naseljen barbarima. Moglo bi reči da je drevnim vremenima cijela Helada bila naseljena barbarima, ako bi se to izvodil iz samih predaja : Pelop je doveo narod iz Frigije na Peloponez koji je primio svoje ime po njemu. Danaj uz Egipta, dok su Driopi, Kaukoni, Pelazgi, Lelegi i drugi takvi narodi raspodijelili među sobom dijelove koji su unutar prevlake, i također dijelove koji su izvan. Atiku su nekoć držali Tračani koji su došli sa Eumolpom, Daulis u Fokidi sa Terejom, Kadmeja sa Feničanima koji su došli sa Kadmom, i sama Beotija sa Aonima i Temicima i Hijantima. Prema Pindaru, bilo je vrijeme kada je beotsko pleme bilo zvano Sijes. Štoviše, na barbarsko porijeklo nekih ukazuju njihova imena : Kekrop, Kodr, Aikl, Kot, Drijam i Krinak. I čak do današnjeg dana, Tračani, Iliri i Epiroti žive na obodima Helena (premda je to bio više slučaj ranije nego sada). Zaista, većina zemlja koja je u sadašnje vrijeme nesumnjivo Helada je bila držana od barbara. Makedonija i izvjesni dijelovi Tesalije od Tračana, i dijelovi iznad Akarnanije i Etolije od Tesporoćana, Kasopeji, Amfilohi, Molosi i Atamanti epirotska su plemena. Što se tiče Pelazga, o njima sam već diskutirao.“).

[111] Ἀρναῖοι, spominje ih samo Strabon.

[112] Αὐλίς, čuvena grčka luka.

[113] Ὀρέστης, sin Agamemnona i kasniji kralj Mikene.

[114] Ὀρχομενός, grad i polis u Beotiji.

[115] U Ateni se jedan dio zidina tvrđave, što su ih navodno sagradili već Pelazgi od golemog kamenja sa devet vrata, nazivao Pelargik. To je bio predio sa sjeverne strane Akropolja. Tukidid o Pelargiku u Ateni, govoreći o smještaju (unutar pojasa zaštićenog Dugim zidinama) izbjeglica iz seoskih predjela Atike u početku Peloponeskog rata, navodi sljedeće (II, 17) : ἐπειδή τε ἀφίκοντο ἐς τὸ ἄστυ, ὀλίγοις μέν τισιν ὑπῆρχον οἰκήσεις καὶ παρὰ φίλων τινὰς ἢ οἰκείων καταφυγή, οἱ δὲ πολλοὶ τά τε ἐρῆμα τῆς πόλεως ᾤκησαν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἡρῷα πάντα πλὴν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἐλευσινίου καὶ εἴ τι ἄλλο βεβαίως κλῃστὸν ἦν: τό τε Πελαργικὸν καλούμενον τὸ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν, ὃ καὶ ἐπάρατόν τε ἦν μὴ οἰκεῖν καί τι καὶ Πυθικοῦ μαντείου ἀκροτελεύτιον τοιόνδε διεκώλυε, λέγον ὡς 'τὸ Πελαργικὸν ἀργὸν ἄμεινον,' ὅμως ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ἀνάγκης ἐξῳκήθη. καί μοι δοκεῖ τὸ μαντεῖον τοὐναντίον ξυμβῆναι ἢ προσεδέχοντο: οὐ γὰρ διὰ τὴν παράνομον ἐνοίκησιν αἱ ξυμφοραὶ γενέσθαι τῇ πόλει, ἀλλὰ διὰ τὸν πόλεμον ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκήσεως, ὃν οὐκ ὀνομάζον τὸ μαντεῖον προῄδει μὴ ἐπ' ἀγαθῷ ποτὲ αὐτὸ κατοικισθησόμενον. κατεσκευάσαντο δὲ καὶ ἐν τοῖς πύργοις τῶν τειχῶν πολλοὶ καὶ ὡς ἕκαστός που ἐδύνατο: οὐ γὰρ ἐχώρησε ξυνελθόντας αὐτοὺς ἡ πόλις, ἀλλ' ὕστερον δὴ τά τε μακρὰ τείχη ᾤκησαν κατανειμάμενοι καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ πολλά. ἅμα δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἥπτοντο, ξυμμάχους τε ἀγείροντες καὶ τῇ Πελοποννήσῳ ἑκατὸν νεῶν ἐπίπλουν ἐξαρτύοντες. καὶ οἱ μὲν ἐν τούτῳ παρασκευῆς ἦσαν.

(„Kad su došli u grad, samo nekolicina je imala stan i utočište kod koga od prijatelja ili rođaka, a većina se nastanila na praznim mjestima u gradu i u svim svetištima bogova i polubogova osim tvrđave i Eleuzinija i drugoga kojega svetišta, ako je bilo čvrsto zaključano. Takozvani Pelargik pod tvrđavom, na kojem se pod prijetnjom prokletstva nije smjelo stanovati, što je zabranjivao i kraj nekoga pitijskoga stiha govoreći:

su se oni nastanili ispod Himeta), i Tračane u Parnas, i Hijanti su osnovali grad Hijas u Fokidi. Efor kaže da su Tračani, nakon sklapanja sporazuma sa Beočanima, napali ih po noći, kada su se oni, misleći da je postignut mir, utaborili prilično nehajno. I kada su Beočani nervirali Tračane, optužujući ih u isto vrijeme da su prekršili sporazum, Tračani su tvrdili da ga nisu prekršili jer je sporazum govorio „po danu“, dok su oni napali po noći. Odatle je nastala uzrečica „tračko pretvaranje“, i Pelazgi, dok je rat još trajao, otišli su da konsultiraju proročište, kao što su uradili i Beočani. Sada Efor nije u stanju, kako kaže, reći proročanski odgovor koji je bio dat Pelazgima, ali je proročica odgovorila Beočanima da će oni uspjeti ako počine svetogrđe, i glasnici koji su bili poslani da konsultiraju proročište, sumnjajući da je proročica tako odgovorila jer je bila na strani Pelazga, zbog srodstva sa njima (doista, hram je takođe od početaka bio pelaški), uhvatili su ženu i bacili je na lomaču, jer su smatrali da bez obzira je li postupila lažno ili nije, u oba slučaja su bili u pravu. Jer ako je izgovorila lažno proroćanstvo, bila je kažnjena, dok bi, ako nije postupila lažno, samo se pokoravali naredbi proročišta. Tada su oni zaduženi za hram, on kaže, nisu odobravali smrt bez suđenja – i to još u hramu, - ljude koji su učinili ovo, i nakon što su ih doveli na suđenje, pozvali su pred svećenice koje su bile i proročice, dvije preživjele od tri. Ali, kada su Beočani rekli da nigdje nije dopušteno da žene djeluju kao sudije, oni su izabrali jednaki broj muškaraca kao dopunu ženama. Sada su muškarci, on kaže, glasali za oslobođenje, ali su žene glasale za osudu, i pošto su glasovi bili jednako, oni za oslobođenje su prevladali. I kao posljedicu toga, muškarci izgovaraju proročanstva Dodoni samo Beočanima, dok proročice, međutim, objašnjavaju proročanstvo tako da je bog naredio Beočanima da ukradu tronožac i da jedna od njih svake godine donose u Dodonu, i to zapravo čine jer uvijek uzmu po noći jedan od onih posvećenih tronožaca i pokriju ga odjećom te ga potajno nose u Dodonu.“).

Strabon, IX, 1, 18: πολὺ δ᾽ ἂν πλείων εἴη λόγος, εἰ τοὺς ἀρχηγέτας τοῦ κτίσματος ἐξετάζοι τις ἀρξάμενος ἀπὸ Κέκροπος: οὐδὲ γὰρ ὁμοίως λέγουσιν ἅπαντες. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων δῆλον: ἀκτὴν μὲν γὰρ ἀπὸ Ἀκταίωνος φασίν, Ἀτθίδα δὲ καὶ Ἀττικὴν ἀπὸ Ἀτθίδος τῆς Κραναοῦ, ἀφ᾽ οὗ καὶ Κραναοὶ οἱ ἔνοικοι, Μοψοπίαν δὲ ἀπὸ Μοψόπου, Ἰωνίαν δὲ ἀπὸ Ἴωνος τοῦ Ξούθου, Ποσειδωνίαν δὲ καὶ Ἀθήνας ἀπὸ τῶν ἐπωνύμων θεῶν. εἴρηται δ᾽ ὅτι κἀνταῦθα φαίνεται τὸ τῶν Πελασγῶν ἔθνος ἐπιδημῆσαν, καὶ διότι ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν Πελαργοὶ προσηγορεύθησαν διὰ τὴν πλάνην.

„Bolje, besposlen da je Pelargik, ipak bude nastanjen zbog nenadane nužde.“ Meni se čini, da se proročanstvo ispunilo protivno nego što su očekivali, jer nisu poradi nedopuštenog nastanjenja nastale nesreće gradu, nego je nastala nužda nastambe zbog rata, koji proročanstvo nije spomenulo, ali je unaprijed znalo, da Pelargik u dobru nikad neće biti nastanjen. Mnogi se smjeste u kulama zidova i kako je tko gdje mogao, jer grad nije imao mjesta za tolike bjegunce. Kasnije se nastane napokon i na dugim zidovima, podijelivši ih između sebe, i u velikom dijelu Pireja. Ujedno su se bavili i pripremama za rat skupljajući saveznike i spremajući navalu na Peloponez sa stotinu lađa. Takva je bila njihova priprema.“).

(„Izvještaj bi bio mnogo duži ako bi se prošlo kroz pregled ranih osnivača naselja, počevši sa Kekropom. Svi se pisci ne slažu oko njih, što se pokazuje čak sa imenima. Npr. Aktike, oni kažu, je izvedeno iz Akteona, i Atis i Atika od Atis, sina Kranaja, po kojem su stanovnici također bili zvani Krajanci. I Mopsopia po Mopsu, i Jonija po Jonu, sinu Ksuta i Posejdonija i Atena po bogovima po kojima su imenovani. Kao što sam već rekao, rasa Pelasga očito je boravila također i ovdje, pa su zbog svojih lutanja od atičkog naroda bili zvani Pelargi.“).

Pausanija, I, 28 : τῇ δὲ ἀκροπόλει, πλὴν ὅσον Κίμων ᾠκοδόμησεν αὐτῆς ὁ Μιλτιάδου, περιβαλεῖν τὸ λοιπὸν λέγεται τοῦ τείχους Πελασγοὺς οἰκήσαντάς ποτε ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν.
(„Osim onoga što je Miltijadov sin Kimon zidao na Akropolju, kažu da su ostali dio zida oko njega sagradili Pelazgi koji su nekad pod Akropoljom živjeli.“).

O tome koliko je ta autohtonistička teorija bila prisutna u atenskom društvu zanimljivo svjedočanstvo pruža jedan modni detalj. Atenjani su nosili „tetige“ (τέττιξ), zlatne ukrase u obliku cvrčka ili skakavca, u svojoj kosi. Oni su na taj simbolični način željeli istaći da su, kao i ovi insekti, i oni „rođeni iz zemlje“ i samim tim starosjedioci Atike. Autohtonistički narativ se uklapao i u tada vladajuću ideologiju atenske demokratije, jer su po njemu svi Atenjani “rođeni iz zemlje” i samim tim trebali svi biti politički jednaki i imali isti pristup političkoj moći i institucijama koje nju reprezentiraju. Autohtonizam je bio uobičajena tema i u umjetničkim djelima (slikarstvu, kiparstvu, dramskom stvaralaštvu) Atene.

Pored autohtonističke ideologije o pelaškom, nehelenskom porijeklu Atenjana, među Atenjanima je bila prisutna i druga teza koja je polazila od toga da su Atenjani čisti Heleni. Tako, Platon (*Menex*. 245d) navodi sljedeće: διὰ τὸ εἰλικρινῶς εἶναι Ἕλληνας καὶ ἀμιγεῖς βαρβάρων. οὐ γὰρ Πέλοπες οὐδὲ Κάδμοι οὐδὲ Αἴγυπτοί τε καὶ Δαναοὶ οὐδὲ ἄλλοι πολλοὶ φύσει μὲν βάρβαροι ὄντες, νόμῳ δὲ Ἕλληνες, συνοικοῦσιν ἡμῖν, ἀλλ᾽ αὐτοὶ Ἕλληνες, οὐ μειξοβάρβαροι οἰκοῦμεν.
(“...sa takvom mržnjom prema barbarinu, zato jer smo mi čistokrvni Heleni, nepokvareni sa barbarskim sojem. Jer sa nama ne živi niko tipa Pelopa[116], Kadma[117], Egipta[118] ili Danaja i mnogih drugih slične vrste, koji su stvarno barbari iako su nominalno Heleni. Ali naš narod su čisti Heleni, a ne barbarska mješavina.“).

[116] Πέλοψ, doseljenik iz zapadne Male Azije. Po mitografiji ustanovio dinastiju Pelopida ili Atreida koja je nakon Perseida vladala i Mikenom i bila hegemon u mikenskom svijetu. Po njemu je nazvan Peloponez.

[117] Κάδμος, doseljenik sa Levanta. Po mitografiji osnivać Kadmeje na mjestu kasnije Tebe. Ustanovitelj Kadmejske dinastije koja je dugo vladala područje koje se kasnije nazvalo Beotija. Povezan je i sa najstarijim mitovima o Ilirima.

[118] Αἴγυπτος, mitski kralj Egipta. Preko svoga sina Linkeja (Λυγκεύς) koji je naslijedio Danaja na tronu Argosa, Egipt je bio i daleki predak dinastije Perseida.

Ova teza o "etničkoj čistoći" Atenjana, "antagonistička" u odnosu na onu tezu o pelaškom porijeklu je isto ideološka konstrukcija, koja je izgleda isto ima svrhu određivanja određene "genetske" predispozicije supremacije Atenjana u smislu "etničke čistoće". Međutim, teza o "helenskoj etničkoj čistoći" Atenjana u V. i IV. st. p. n. e. egzistirala je u uvjetima iznimno etnički, narodnosno, kulturološki šarolikog i raznolikog stanovništva Atike. Pored atenskih građana,[119] stanovništvo Atike je činio i veliki broj robova i oslobođenika kao i golema masa stranih doseljenika – meteka.

Kao što se vidi u atenskom društvu V. i sigurno prve polovice IV. st. p. n. e. bile su izražena dva narativa, koja su postala vrlo prisutna u rasnim, šovinističkim i nacionalističkim ideologijama od druge polovice XIX. st. u toku XX., pa čak i počekom XXI. st.

U Atenskoj javnosti V. i IV. st. p. n. e. je bio prisutan i narativ o tome da je Atika (samim tim i Atena, kao prijestolnica ovoga poluotoka) bila metropola iz koje je išlo naseljavanje Jonije, odnosno da su i maloazijski Jonjani porijeklom iz Atike, bar u svojoj esencijalnoj i identitetskoj osnovi. A zbog snage i raširenosti atenske pisane riječi, taj narativ se proširio ne samo tadašnjim helenskim svijetom, nego je i preko rimskog svijeta, postao u neku ruku i mainstream novovjekovne historiografije. Moguće je da su Atenjani narativom o atičkom porijeklu maloazijskih Jonjana željeli ukazati na svoje prirodno pravo da budu vezani za Joniju, bilo sopstvenom hegemonijom ili nekom vrstom "savezništva" i zajedničkih korealacija (koje bi naravno išle u korist atenskih političkih, ekonomskih, vojnih i drugih interesa). Sa druge strane, ostaje otvorena i stvarna mogućnost da je Atika stvarno bila ili bar da je djelimično sudjelovala kao polazna tačka za helensko naseljavanje maloazijske Jonije.

[119] Sve do donošenja Periklovog zakona iz 451/450. god. p. n. e. o sastavu atinskog građanstva, atenskim građaninom je smatran je onaj kome je otac bio atinski građanin koji je morao da prizna novorođenče, da nad njim izvrši određene obrede i da ga uvede u spisak građana svoje deme. Majka novorođenčeta pri tome nije morala da bude atinska građanka. Atenski državnici i političari Klisten (Κλεισθένης, druga polovica VI. st. p. n. e.), Temistokle (Θεμιστοκλῆς, 524 – 459. god. p. n. e.), Kimon (Κίμων 510. – 450. god. p. n. e.), historičar Tukidid po svojim majkama nisu bili atinskog porekla. I tek sa zakonom iz 451/450. god. p. n. e. pravo atenskog građanstva je dobijao samo onaj čiji su i otac i majka bili atenski građani. Ovo jasno pokazuje da se ne može govoriti o bilo kakvoj etničkoj, narodnosnoj, građanskoj „čistoći" Atenjana.

Kraljevi drevnosti i kontinuiteta

Starohelenska mitologija i tradicija daju narativ drevne atičke/"atenske" prošlosti koji zadire u duboku drevnost. Za brončanodobno razdoblje sve do dorske seobe, mitografi donose listu kraljeva koji su vladali u Atici i Ateni i opise dešavanja vezanih za njih.[120] Najraniji poznati mitski kralj u Atici je bio Perifas (Περίφᾱς ili Περίφας).[121] Ogig (Ὠγύγης ili Ὤγυγος)[122] se u mitografiji poglavito tumači kao najraniji vladar područja koje se kasnije zvalo Beotija i naroda Ektena koji su bili prvi poznati stanovnici toga

[120] O mitološkim, tradicijskim i poluhistorijskim kraljevima u Atici i Ateni v. epigrafski spomenik Parska kronika (Mar. Par.), grčki kronološki tekst koji je pokrivao period od 1582. do 299. god. p. n. e. (o tome v. Jacoby, 1904; Isto, 1997:992 – 1005; 1993:665 – 702; Kerrigan, 2009:144 – 145; Young - Steinmann, 2012); FGrH 250 Kastor (Κάστωρ) sa Rodosa ili Masilije ili Galatije, grčkog gramatika i retoričara možda iz vremena kraja Rimske Republike; *Ps- Apol. Bibl.* III, 14 – 16 i Ep. 1; Jacoby, 1902; Graves, 1966; 1999; 2012; ch. 24 – 25; 38; 43 – 44; 46 - 48;94 – 104; Harding, 2007.

Djelo „Biblioteka" (Βιβλιοθήκη) je sažeti pregled mitova, legendi i heroja konvencionalno razvrstanih u tri knjige. Njegov nastanak se uobičajeno datira u I. ili II. st. n. e. Βιβλιοθήκη je djelimično sačuvana, jer je dio treće knjige koji govori i o Trojanskom ratu i povratku heroja iz rata (Νόστοι/"Povratci") izgubljen. Sadržaj izgubljenog dijela je poznat zahvaljujući Fotiju. Na nekim sačuvanim manuskriptima se spominjao izvjesni Apolodor (*Apollodorus*) kao autor, koji se kasnije pogrešno identificirao sa helenskim učenjakom, historičarem i gramatičarem Apolodorom iz Atene. Radi toga se autor u znanosti nominira kao Pseudo – Apolodor. Jedan od njegovih mnogih izvora je bilo djelo Τραγῳδούμενα/„Teme tragedija" u šest knjiga od Asklepijada iz Tragila (Ἀσκληπιάδης; IV. st. p. n. e.; učenik govornika Isokrata), što je do danas najranija poznata mitografska kompilacija.

Smith, W., 1854: „The original city on the Acropolis was said to have been built by Cecrops, and was hence called CECROPIA (Κεκροπία) even in later times. (Strab. ix. p.397; Eur. *Supp*. 658, *El*. 1289.) Among his successors, the name of Erechtheus I., also called Erichthonius, was likewise preserved by the buildings of Athens. This king is said to have dedicated to Athena a temple on the Acropolis, and to have set up in it the image of the goddess, made of olive wood,--known in later times as the statue of Athena Polias, the most sacred object in all Athens. Erechtheus is further said to have been buried in this temple of Athena, which was henceforth called the ERECHTHEIUM. In his reign the inhabitants of the city, who were originally Pelasgians and called Cranai, and who were afterwards named Cecropidae from Cecrops, now received the name of Athenians, in consequence of the prominence which was given by him to the worship of Athena. (Herod. viii. 44.) Theseus, the national hero of Attica, is still more celebrated in connection with the early history of the city. He is said to have united into one political body the twelve independent states into which Cecrops had divided Attica, and to have made Athens the capital of the new state. This important revolution was followed by an increase of the population of the city, for whose accommodation Theseus enlarged Athens, by building on the ground to the south of the Cecropia or Acropolis. (Comp. Thuc. 2.15.) The beautiful temple--the THESEIUM--erected at a later time in honour of this hero, remains in existence down to the present day. Homer mentions the city of Athens, and speaks of the temple of Athena in connection with Erechtheus. (Hom. *Il*. ii.546, seq.) It was during the mythical age that the Pelasgians are said to have fortified the Acropolis. Their name continued to be given to the northern wall of the Acropolis, and to a space of ground below this wall in the plain. (Paus. i.28.3; Thuc.ii.17.)"

[121] Njega je Zeus pretvorio u orla, i učinio ga kraljem svih ptica i čuvarem njegovog, Zeusovog svetoga skeptra. Mit o Peripasu je sigurno bio inspiracija Aristofana za njegovu alegorijsku komediju „Ptice".
O Peripasu v. Smith W., 1849: III, 201; PWRE, 1937, XIX. 1, *col*. 838; Srejović – Cermanović, 1987: 335 - 336.

[122] O Ogigu v. Smith W., 1849: III, 20; PWRE, 1937, XVII. 2, *col*. 2066 - 2078; Srejović – Cermanović, 1987: 295.

područja, ali se u nekim mitografskim verzijama spominje da je Ogig bio osnivač i Eleusine na sjeverozapadu Atike koju je i nazvao po jednom od svojih sinova. Po jednoj mitografskoj verziji, nakon Ogigijevog potopa[123] u Atici je nastupio duži hijatus kraljevske vlasti sve do Kekropa. Po drugoj verziji, nakon Ogiga, Aktej (Ἀκταῖος) [124] je vladao gradom Akte (Ἀκτή) ili Aktika u Atici. Po mitografskim podacima ili po njemu ili po Atis, kćerci Kranaja (jednog od narednih atičkih kraljeva) je nazvan poluotok Atika. Sa Kekropom I. (Κέκροψ)[125] započinje Eretheidska dinastija koja je po mitovima i tradiciji obilježila brončanodobnu Atiku i Atenu. Kekropu se pripisuje osnivanje same Atene, pa je tako on bio i prvi kralj Atene. Kekrop I. je oženio Aglariju (Ἄγραυλος)[126], kćerku Akteja, kojega je onda naslijedio na tronu Atike. Kekropa je naslijedio Kranaj (Κραναός)[127], čija kćerka Atis (Ατθίς)[128] je dala ime Atici. Njega je sa atenskog trona zbacio zet Amfiktion (Ἀμφικτυών)[129], sin[130] Deukaliona (Δευκαλίων)[131]. Amfiktiona je zbacio Erihtonije (Ἐριχθόνιος)[132], još jedan iz reda „iz zemlje rođenih“ atičkih i atenskih herosa i kraljeva.

Strabon, IX, 1, 5 – 7: τὸ παλαιὸν μὲν οὖν Ἴωνες εἶχον τὴν χώραν ταύτην οἵπερ καὶ τὴν Ἀττικήν, οὔπω τῶν Μεγάρων ἐκτισμένων: διόπερ οὐδ᾽ ὁ ποιητὴς μέμνηται τῶν τόπων τούτων ἰδίως, ἀλλ᾽ Ἀθηναίους καλῶν τοὺς ἐν τῇ Ἀττικῇ πάντας συμπεριείληφε καὶ τούτους τῷ κοινῷ ὀνόματι Ἀθηναίους νομίζων, ὡς ὅταν φῇ ἐν τῷ καταλόγῳ “ οἳ δ᾽ ἄρ᾽ Ἀθήνας εἶχον, ἐυκτίμενον πτολίεθρον

[123] Navodni potop koji se desio za vrijeme kralja Ogiga. Moguća reminisencija na poplavu Kopaidskog jezera koje se nalazilo u Beotiji i bilo isušeno u XIX. st.

[124] O Akteju v. Smith W., 1867: I, 16; PWRE, 1894, I. 1 -2, *col.* 1212; Srejović – Cermanović, 1987: 15.

[125] O Kekropu I. v. Smith W., 1867: I, 657 - 658; PWRE, 1921, XI. 1, *col.* 119 - 125; Srejović – Cermanović, 1987: 198.

[126] O Aglariji v. Smith W., 1867: I, 75; PWRE, 1894, I. 1 -2, *col.* 826.

[127] O Kranaju v. Smith W., 1867: I, 871; PWRE, 1921, XI. 2, *col.* 1569 - 1570; Srejović – Cermanović, 1987: 216.

[128] O Atis v. Smith W., 1867: I, 412; PWRE, 1896, II. 2, *col.* 2180.

[129] On je po mitografiji prvo bio kralj Termopila, a nakon zbacivanja tasta, preuzeo je i kraljevsku vlast u Ateni.
O Amfiktionu v. Smith W., 1867: I, 149; PWRE, 1894, I. 1 -2, *col.* 1904; Srejović – Cermanović, 1987: 27.

[130] Postoje i verzije gdje on nije Deukalionov sin, nego da je i on „iz zemlje rođen“.

[131] O Deukalionu v. Smith W., 1867: I, 994 - 995; PWRE, 1905, V. 1- 2, *col.* 261 - 276.

[132] Pored ptica, i zmije su vrlo prisutne u ranoatičkoj mitografiji, posebice onim mitovima koji su se odnosili na Kekropa i Erihtonija.
O Erihtoniju v. Smith W., 1849: II, 48; PWRE, 1907, VI. 1, *col.* 440 - 446; Srejović – Cermanović, 1987: 144 - 145.

”1 δέχεσθαι δεῖ καὶ τοὺς νῦν Μεγαρέας, ὡς καὶ τούτους μετασχόντας τῆς στρατείας. σημεῖον δέ: ἡ γὰρ Ἀττικὴ τὸ παλαιὸν Ἰωνία καὶ Ἰὰς ἐκαλεῖτο, καὶ ὁ ποιητὴς ὅταν φῇ “ ἔνθα δὲ Βοιωτοὶ καὶ Ἰάονες

”τοὺς Ἀθηναίους λέγει: ταύτης δ᾽ ἦν μερὶς καὶ ἡ Μεγαρίς. :

καὶ δὴ καὶ τῶν ὁρίων ἀμφισβητοῦντες πολλάκις οἵ τε Πελοποννήσιοι καὶ Ἴωνες, ἐν οἷς ἦν καὶ ἡ Κρομμυωνία, συνέβησαν καὶ στήλην ἔστησαν ἐπὶ τοῦ συνομολογηθέντος τόπου περὶ αὐτὸν τὸν Ἰσθμόν, ἐπιγραφὴν ἔχουσαν ἐπὶ μὲν τοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον μέρους “ τάδ᾽ ἐστὶ Πελοπόννησος οὐκ Ἰωνία,

” ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸς Μέγαρα “ τάδ᾽ οὐχὶ Πελοπόννησος ἀλλ᾽ Ἰωνία.

”οἵ τε δὴ τὴν Ἀτθίδα συγγράψαντες πολλὰ διαφωνοῦντες τοῦτό γε ὁμολογοῦσιν οἵ γε λόγου ἄξιοι, διότι τῶν Πανδιονιδῶν τεττάρων ὄντων, Αἰγέως τε καὶ Λύκου καὶ Πάλλαντος καὶ τετάρτου Νίσου, καὶ τῆς Ἀττικῆς εἰς τέτταρα μέρη διαιρεθείσης, ὁ Νῖσος τὴν Μεγαρίδα λάχοι καὶ κτίσαι τὴν Νίσαιαν. Φιλόχορος μὲν οὖν ἀπὸ Ἰσθμοῦ μέχρι τοῦ Πυθίου διήκειν αὐτοῦ φησι τὴν ἀρχήν, Ἄνδρων δὲ μέχρι Ἐλευσῖνος καὶ τοῦ Θριασίου πεδίου. τὴν δ᾽ εἰς τέτταρα μέρη διανομὴν ἄλλων ἄλλως εἰρηκότων ἀρκεῖ ταῦτα παρὰ Σοφοκλέους λαβεῖν: φησὶ δ᾽ ὁ Αἰγεὺς ὅτι ὁ πατὴρ ὥρισεν ἐμοὶ μὲν ἀπελθεῖν εἰς ἀκτὰς τῆσδε γῆς πρεσβεῖα νείμας: εἶτα Λύκῳ “ τὸν ἀντίπλευρον κῆπον Εὐβοίας νέμει,

Νίσῳ δὲ τὴν ὅμαυλον ἐξαιρεῖ χθόνα

Σκείρωνος ἀκτῆς, τῆς δὲ γῆς τὸ πρὸς νότον

ὁ σκληρὸς οὗτος καὶ γίγαντας ἐκτρέφων

εἴληχε Πάλλας.

”1ὅτι μὲν οὖν ἡ Μεγαρὶς τῆς Ἀττικῆς μέρος ἦν, τούτοις χρῶνται τεκμηρίοις. μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν κάθοδον καὶ τὸν τῆς χώρας μερισμὸν ὑπ᾽ αὐτῶν καὶ τῶν συγκατελθόντων αὐτοῖς Δωριέων ἐκπεσεῖν τῆς οἰκείας συνέβη πολλοὺς εἰς τὴν Ἀττικήν, ὧν ἦν καὶ ὁ τῆς Μεσσήνης βασιλεὺς Μέλανθος: οὗτος δὲ καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐβασίλευσεν ἑκόντων, νικήσας ἐκ μονομαχίας τὸν τῶν Βοιωτῶν βασιλέα Ξάνθον. εὐανδρούσης δὲ τῆς Ἀττικῆς διὰ τοὺς φυγάδας φοβηθέντες οἱ Ἡρακλεῖδαι, παροξυνόντων αὐτοὺς μάλιστα τῶν ἐν Κορίνθῳ καὶ τῶν ἐν Μεσσήνῃ, τῶν μὲν διὰ τὴν γειτνίασιν, τῶν δὲ ὅτι Κόδρος τῆς Ἀττικῆς ἐβασίλευε τότε ὁ τοῦ Μελάνθου παῖς, ἐστράτευσαν ἐπὶ τὴν Ἀττικήν: ἡττηθέντες δὲ μάχῃ τῆς μὲν ἄλλης ἐξέστησαν γῆς, τὴν Μεγαρικὴν δὲ κατέσχον καὶ τήν τε πόλιν ἔκτισαν τὰ Μέγαρα καὶ τοὺς ἀνθρώπους Δωριέας ἀντὶ Ἰώνων ἐποίησαν: ἠφάνισαν δὲ καὶ τὴν στήλην τὴν ὁρίζουσαν τούς τε Ἴωνας καὶ τοὺς Πελοποννησίους.

(„U ranim vremenima, ovu zemlju /megarsko područje op. S.M./ su držali isti Jonjani koji su držali Atiku. Megara, međutim, još uvijek nije bila osnovana. I zato pjesnik /misli se na autora Ilijade op. S.M./ posebno ne spominje ovo područje, nego kada on zove sve narode

Atike Atenjanima, on uključuje također ove pod općim imenom, smatrajući ih Atenjanima. Tako, kada on kaže u „Katalogu“[133] : „I oni koji su držali Atenu, dobro utvrđeni grad“, mi ga moramo protumačiti da također misli i na narod koji sada zovemo Megaranima i pretpostaviti da su i oni sudjelovali u ekspediciji /na Troadu op. S.M./. I sljedeći je dokaz. U rano doba Atika se zvala Jonija i Jas, i kada pjesnik kaže „Tu su Beočani i Iaonjani“, on misli Atenjani; i Megara je bio dio ove Jonije. Nadalje, budući da su Peloponežani i Jonjani imali česte sporove oko svojih granica, na kojima se između ostalih mjesta nalazila i Kromionia[134], oni su se sporazumili i podigli stub na dogovorenom mjestu, u blizini samoga Istma /Korintske prevlake op. S.M./ sa natpisom okrenutim prema Peloponezu “Ovo je Peloponez, ne Jonija” i na strani prema Megari “Ovo nije Peloponez, nego Jonija”. I iako se pisci Atida u mnogim stvarima razilaze, svi se u tome slažu (barem svi pisci koje vrijedi spomenuti), da je je Pandion imao četiri sina : Egeja, Lika, Palada i Nisa, i da je kada je Atika bila podijeljena na četiri dijela. Nis je dobio Megaru kao svoj dio i osnovao je Nisu. Sada, prema Filohoru[135], njegova vladavina se protezala od Istma do Pitija[136], ali prema Andronu[137], samo do Eleusine i Triasijanijske ravnice[138]. Iako su različiti pisci na različite načine navodili podjelu na četiri dijela, dovoljno je uzeti sljedeće iz Sofokla: Egej kaže da mu je otac odredio da ode na obalu, dodijelivši mu kao najstarijem najbolji dio zemlje. Zatim Liku je ”on dodijelio Eubejski vrt koji leži uz njega. I za Nisa odabire susjednu zemlju skeironske obale. I južni dio zemlje pripao je ovome surovom Palantu, uzgajivaču divova”. Ovo su dakle dokazi koje pisci koriste da pokažu da je Megara bila dio Atike. Ali nakon povratka Heraklida i podjele zemlje, dogodilo se da su mnogi bivši stanovnici bili protjerani iz svojih domovina u Atiku od Heraklida i Doraca koji su došli sa njima. Među njima je bio Melant, kralj Mesene. I on je vladao također nad Atenjanima, uz njihov pristanak, nakon pobjede u jednoj borbi nad Ksantom, kraljem Beoćana. No, budući da je Atika sada bila mnogoljudna zbog prognanika, Heraklidi su postali zaplašeni, i tek na poticaj uglavnom stanovnika Korinta i naroda Mesene, prvih zbog njihove blizine, a potonjih zbog Kodra, sina Melanta, koji je u to vrijeme bio kralj Atike, oni su poveli napad protiv Atike. Ali, bijavši poraženi u bitci oni su se povukli iz cijele zemlje izuzev megarske

---

133 „Katalog brodova“ (Ilijada, II, 494 - 759) je popis kontigenata ahajske vojske koja kreće prema Troadi. U katalogu su navedena imena lokalnih poglavara i vojskovođa (sa nekim epitetima i podatcima o njihovom porijeklu i mjestu rođenja) koji zapovijedaju određenim kontigentima, te imena gradova i oblasti iz kojih ti kontigenti dolaze i broj brodova sa kojima svaki od kontingenata raspolaže. Sličan katalog ahajskih snaga nalazi se i u Pseudo-Apolodorovoj Biblioteci, koji se ne poklapa u svemu Homerovim spiskom.

134 Po gradu Κρομμυών ili Κρομυών ili Κρεμμυών na Istamskoj, korintskoj prevlaci na saronskom zalivu.

135 Φιλόχορος ὁ Ἀθηναῖος (cc 340. – cc 261. god. p. n. e.), atidograf.

136 Nije jasno na koji se Pitij odnosi. Možda se misli na hram Pitijskog Apolona u demi Oenoe, sjeveroistočno od Eleusine ili na hram Apolona koji se nalazio između Eleusine i Atene na mjestu modernog manastira Dafne.

137 Ἄνδρων, pisac iz vjerojatno IV. st. p. n. e.

138 Θριάσιο Πεδίο, plato u zapadnoj Atici.

teritorije. Nju su oni bili zauzeli i samo osnovali grad Megaru, nego učinili njenu populaciju dorskom umjesto jonskom. I oni su također uništili stub koji je bio granica između Jonjana i Peloponežana.”).

Strabon, IX, 1, 21: Κέκροπα πρῶτον εἰς δώδεκα πόλεις συνοικίσαι τὸ πλῆθος, ὧν ὀνόματα Κεκροπία Τετράπολις Ἐπακρία Δεκέλεια Ἐλευσὶς Ἄφιδνα (λέγουσι δὲ καὶ πληθυντικῶς Ἀφίδνας) Θόρικος Βραυρὼν Κύθηρος Σφηττὸς Κηφισιά ... πάλιν δ᾽ ὕστερον εἰς μίαν πόλιν συναγαγεῖν λέγεται τὴν νῦν τὰς δώδεκα Θησεύς. ἐβασιλεύοντο μὲν οὖν οἱ Ἀθηναῖοι πρότερον, εἶτ᾽ εἰς δημοκρατίαν μετέστησαν.
(„Kekrop je prvo naselio stanovništvo u 12 gradova, od kojih su sljedeća imena: Kekropija, Tetrapolis, Epakrija, Dekeleja, Eleusina, Afidna (također zvana Afidne u množini), Torik, Brauron, Kiter, Sfet, Kefisija. A govori se da se je u kasnije vrijeme Tezej ujedinio 12 u jedan polis, onaj današnji. U ranije vrijeme Atenjanima su vladali kraljevi, a zatim su oni prešli na demokratiju.“).

Njega je naslijedio sin Pandion I. (Πανδίων)[139], a ovoga nasljeđuje sin Erehtej (Ἐρεχθεύς)[140]. Poslije Erehteja, na vlast dolazi njegov brat ili sin Kekrop II.[141], a njega nasljeđuje sin Pandion II.[142] Sa Pandionovim biološkim ili adoptiranim sinom Egejem (Αἰγεύς)[143] započinje najpoznatiji niz kraljeva iz Eretheidske dinastije. Između vladavine Pandiona II. i Egeja, prijestolje Atene su privremeno uzurpirali sinova Metiona[144], inače bliži rođaci Pandiona II. i njegovih sinova koji su tada bili protjerani. Po Egeju je navodno nazvano Egejsko more. Egeja je naslijedio sin Tezej (Θησεύς)[145], najpoznatiji atički i atenski heroj i kralj, a drugi po važnosti općegrčki heroj, odmah nakon Herakla. Tezeju se pripisuje i sinoikiziam (συνοικισμός) Atike pod vodstvom Atene, odnosno njeno institucionalno i političko ujedinjenje. Tezeja je na tronu naslijedio Menestaj

[139] O Pandionu I. v. Smith W., 1849: III, 111; PWRE, 1949, XVIII. 3, *col*. 513 - 517; Srejović – Cermanović, 1987: 318.

[140] O Erehteju v. Smith W., 1849: II, 48; PWRE, 1907, VI. 1, *col*. 404 - 410; Srejović – Cermanović, 1987: 140 - 141.

[141] O Kekropu II. v. Smith W., 1867: I, 657 - 658; PWRE, 1921, XI. 1, *col*. 119 - 125; Srejović – Cermanović, 1987: 198.

[142] O Pandionu II. v. Smith W., 1849: III, 111; PWRE, 1949, XVIII. 3, *col*. 513 - 517; Srejović – Cermanović, 1987: 318 - 319.

[143] O Egeju v. Smith W., 1867: I, 25; PWRE, 1894, I. 1 -2, *col*. 952 - 955; Srejović – Cermanović, 1987: 124 - 125.

[144] Metion je bio sin kralja Erehteja ili Erehtejevog sina Eupalamus. Metionovi sinovi (*Metionidae*) su protjerali Pandiona II., ali su na kraju i sami bili zbačeni od sinova Pandiona. O njemu v. Smith W., 1849: II, 1067 - 1068; PWRE, 1932, XV. 2, *col*. 1408 - 1409.

[145] O Tezeju v. Smith W., 1849: III, 1099 - 1100; PWRE, 1973, S. XIII, *col*. 194; Srejović – Cermanović, 1987: 401 - 406.

(Μενεσθεύς),[146] praunuk Erehteja i dalji rođak samoga Tezeja, koji je ovoga dao i protjerati. Menestaj je predvodio atenski kontingent u Trojanskom ratu. Nakon njegove smrti, na kraljevski tron je došao Demofon (Δημοφῶν ili Δημοφόων)[147], najmlađi sin Tezeja. Demofon se borio u Trojanskom ratu. Njega je naslijedio sin Oksint (Οξύντης)[148], a ovoga sin Afeid (Ἀφείδας)[149], Nakon kratkotrajne vladavine Afeida, na tron je stupio njegov brat Timoet (Θυμοίτης)[150] sa kojim i završava Eretheidska dinastija. Melant (Μέλανθος)[151] bio je kralj Mesenije iz Neleidske dinastije. U vrijeme „povratka Heraklida“, odnosno dorske seobe, Melant je sa mnogim drugim izbjegao u Atiku, gdje je kasnije i postao kralj. Pausanija (VII, 1) smješta u vrijeme vladavine Melanta protjerivanje Jonjana sa sjevera Peloponeza i njihovo smještanje u Atiku. Melanta je naslijedio sin Kodro (Κόδρος)[152], koji je bio i zadnji atenski kralj. Predvodio je atičku vojsku u bitci protiv Doraca, u kojoj je izvršio samožrtvovanje kako omogućio pobjedu Atičanima.

Pausanija, I, 2 : τὴν δὲ βασιλείαν Ἀμφικτύων ἔσχεν οὕτως. Ἀκταῖον λέγουσιν ἐν τῇ νῦν Ἀττικῇ βασιλεῦσαι πρῶτον: ἀποθανόντος δὲ Ἀκταίου Κέκροψ ἐκδέχεται τὴν ἀρχὴν θυγατρὶ συνοικῶν Ἀκταίου, καί οἱ γίνονται θυγατέρες μὲν Ἕρση καὶ Ἄγλαυρος καὶ Πάνδροσος, υἱὸς δὲ Ἐρυσίχθων: οὗτος οὐκ ἐβασίλευσεν Ἀθηναίων, ἀλλά οἱ τοῦ πατρὸς ζῶντος τελευτῆσαι συνέβη, καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν Κέκροπος Κραναὸς ἐξεδέξατο, Ἀθηναίων δυνάμει προύχων. Κραναῷ δὲ θυγατέρας καὶ ἄλλας καὶ Ἀτθίδα γενέσθαι λέγουσιν: ἀπὸ ταύτης ὀνομάζουσιν Ἀττικὴν τὴν χώραν, πρότερον καλουμένην Ἀκταίαν. Κραναῷ δὲ Ἀμφικτύων ἐπαναστάς, θυγατέρα ὅμως ἔχων αὐτοῦ, παύει τῆς ἀρχῆς: καὶ αὐτὸς ὕστερον ὑπὸ Ἐριχθονίου καὶ τῶν συνεπαναστάντων ἐκπίπτει: πατέρα δὲ Ἐριχθονίῳ λέγουσιν ἀνθρώπων μὲν οὐδένα εἶναι, γονέας δὲ Ἥφαιστον καὶ Γῆν.
(„Amfikition je kraljevsku vlast ovako dobio. Kažu da je Aktej bio prvi vladar u Atici. Kad je Aktej umro, vlast je preuzeo Kekrop, koji se oženio Aktejevom kćerkom. Njemu su se rodile tri kćeri: Hersa, Aglaura i Pandrosa, te sin Erisihton. Ovaj nije dobio kraljevsku vlast nad Atenjanima, nego se dogodilo da je umro za života svog oca, te je kraljevsku vlast Kekropa zauzeo Kranaj, koji se u Ateni isticao svojom moći. Kažu da je Kranaj uz ostale kćeri imao i Atidu, a po njoj pak zemlju, koja se prije nazivala Akteja, sada nazivaju Atika.

[146] O Menestaju v. Smith W., 1849: II, 1040; PWRE, 1931, XV. 1, *col*. 850 - 852; Srejović – Cermanović, 1987: 260.

[147] O Demofonu v. Smith W., 1867: I, 978 - 979; PWRE, 1905, V. 1 - 2, *col*. 149 - 152; Srejović – Cermanović, 1987: 111 - 112.

[148] O Oksintu v. PWRE, 1942, XVIII. 2, *col*. 2042; Srejović – Cermanović, 1987: 304.

[149] O Afeidu v. PWRE, 1894, I. 1 -2, *col*. 2714; Srejović – Cermanović, 1987: 304.

[150] O Timoetu v. Smith W., 1849: III, 1117; PWRE, 1936, VI A. 1, *col*. 716; Srejović – Cermanović, 1987: 304.

[151] O Melantu v. Smith W., 1849: II, 1015 - 1016; PWRE, 1931, XV. 1, *col*. 434 – 435; Srejović – Cermanović, 1987: 253.

[152] O Kodru v. Smith W., 1867: I, 811; PWRE, 1821, XI. 1, *col*. 984 – 994; Srejović – Cermanović, 1987: 212.

Iako je Anifiktion imao za ženu Kranajevu kćerku, digao se na njega i lišio ga vlasti. Ali i sam je kasnije srušen od Erihtonija i od onih koji su se s njim pobunili. Kažu da Erihtonij nije imao za oca nikoga od ljudi, već su mu roditelji bili Hefest i Zemlja.“).

Paus. I, 5 : Ἐρεχθεύς τέ ἐστιν ἐν τοῖς ἐπωνύμοις, ὃς ἐνίκησεν Ἐλευσινίους μάχῃ καὶ τὸν ἡγούμενον ἀπέκτεινεν Ἰμμάραδον τὸν Εὐμόλπου: Αἰγεύς τέ ἐστι καὶ Οἰνεὺς Πανδίονος υἱὸς νόθος καὶ τῶν Θησέως παίδων Ἀκάμας. Κέκροπα δὲ καὶ Πανδίονα—εἶδον γὰρ καὶ τούτων ἐν τοῖς ἐπωνύμοις εἰκόνας—οὐκ οἶδα οὓς ἄγουσιν ἐν τιμῇ: πρότερός τε γὰρ ἦρξε Κέκροψ, ὃς τὴν Ἀκταίου θυγατέρα ἔσχε, καὶ ὕστερος, ὃς δὴ καὶ μετῴκησεν ἐς Εὔβοιαν, Ἐρεχθέως υἱὸς τοῦ Πανδίονος τοῦ Ἐριχθονίου. καὶ δὴ καὶ Πανδίων ἐβασίλευσεν ὅ τε Ἐριχθονίου καὶ ὁ Κέκροπος τοῦ δευτέρου: τοῦτον Μητιονίδαι τῆς ἀρχῆς ἐξελαύνουσι, καί οἱ φυγόντι ἐς Μέγαρα—θυγατέρα γὰρ εἶχε Πύλα τοῦ βασιλεύσαντος ἐν Μεγάροις—συνεκπίπτουσιν οἱ παῖδες. καὶ Πανδίονα μὲν αὐτοῦ λέγεται νοσήσαντα ἀποθανεῖν, καί οἱ πρὸς θαλάσσῃ μνῆμά ἐστιν ἐν τῇ Μεγαρίδι ἐν Ἀθηνᾶς Αἰθυίας καλουμένῳ σκοπέλῳ: οἱ δὲ παῖδες κατίασί τε ἐκ τῶν Μεγάρων ἐκβαλόντες Μητιονίδας, καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων Αἰγεὺς πρεσβύτατος ὢν ἔσχεν.
(„Među eponime spada i Erehtej koji je u bici pobijedio Eleusinjane i ubio im zapovjednika Imarada, sina Eumolpova. Tu pripada Egej i nezakoniti sin Pandiona Enej te od Tezejeve djece Akamant. Medu eponimima sam vidio kipove Kekropa i Pandiona, ali ne znam kojeg od njih oni zapravo časte. Kekrop, koji je uzeo Aktejevu kćerku, prvi je vladao, a poslije drugi, mlađi Kekrop, koji je na Eubeji osnovao naseobinu i koji je bio sin Erehteja, unuk Pandiona, a praunuk Erihtonija. Vladao je i Pandion, sin Erihtonija, ali i Pandion sin Kekropa drugoga. Njega su Metionidi zajedno s njegovim sinovima potjerali s vlasti i on je pobjegao u Megaru, jer je imao za ženu kćerku megarskog kralja Pile. Pričaju da se tu Pandion razbolio i umro. Pokraj mora u megarskoj zemlji stoji mu nadgrobni spomenik na takozvanoj hridi Atene Gnjurke.Djeca su se vratila iz Megare i kad su izbacila s vlasti Metionide, vlast je u Ateni preuzeo najstariji sin Egej.“).

Pausanija, I, 31 : Κραναὸν δὲ τὸν βασιλεύσαντα Ἀθηναίων ὅτι μὲν ἐξέβαλεν Ἀμφικτύων κηδεστὴν ὄντα, ἔτι πρότερον εἴρηταί μοι: φυγόντα δὲ αὐτὸν σὺν τοῖς στασιώταις ἐς τὸν δῆμον τὸν Λαμπτρέα ἀποθανεῖν τε αὐτοῦ καὶ ταφῆναί φασι, καὶ ἔστι καὶ ἐς ἐμὲ καὶ ἐν τοῖς Λαμπτρεῦσι Κραναοῦ μνῆμα. Ἴωνος δὲ τοῦ Ξούθου — καὶ γὰρ οὗτος ᾤκησε παρὰ Ἀθηναίοις καὶ Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ἐλευσινίους ἐπολεμάρχησε — τάφος ἐν Ποταμοῖς ἐστι τῆς χώρας.
(„Već sam prije govorio o Kranaju koji je vladao u Ateni i kojeg je Amfiktion zbacio sa vlasti iako mu je bio zet. Kažu da je on sa svojim ljudima pobjegao u Lamptreu, da je tu umro i pokopan. Spomenik Kranaju postoji u Lamptreu i u moje doba. Grob Ksutova sina Jona je u Atici na mjestu zvanom Potami. I on je živio među Atenjanima i predvodio je Atenjane u ratu protiv Eleusine.“).

Ono što se može primijetiti iz mitografije Atike jeste da se u njoj jasno ocrtava jedna kontinuiranost za drevnija razdoblja. Tu se ne nailazi na nagle i suštinske dinastijske preokrete i prevrate, veće migracije i doseljavanja, nema prikaza stranih invazija, osvajanja, iz svega kao da proizlazi jedna autohtonost, postupnost razvitka. U kontekstu toga, vrijedi istaći da se za neke rane vladare Atike i Atike (Peripas, Ogig, Kekrop, Kranaj, Erihtonije) u mitovima naglašava da su „rođeni iz zemlje“[153], pa se nazivaju i γηγενής („domorodački, urođenički“). Nakon Erihtonija, slijedi u mitografiji jedan slijed smjenjivanja na tronu Atene u okviru jedne, eretheidske, dinastije sve do Timoeta. Tek tada, i to u vrijeme (u kasno brončanodobnom XII. st. p. n. e.) velikih migracionih poremećaja u balkanskoj Grčkoj uzrokovanih pokretima i seobama Doraca, mitografija bilježi i promjene na atičkom tlu. Tako se bilježi dinastijska promjena, pa umjesto domaće, na tron dolazi strana Neleidska dinastije. Istine radi, mitografija nastoji dokazati da do ove smjene ne dolazi nasilno, nego da je riječ o tome da izbjegli Melant preuzima tron mirnim putem. Starohelenska mitografija i atenska tradicija ove seobe na atičko tlo u vrijeme migracionih i kulturoloških turbulencija u kasnom brončanom dobu više tumači kao doseljevanje izbjeglica koje traže refugij u tada izoliranijoj Atici i koje starosjedioci prihvataju bez ikakvih sukoba. U prvom redu riječ je o jonskim izbjeglicama sa sjevera Peloponeza. Najbolji primjer takvog narativa pruža Pausanija (VII, 1) : Ἴωνας δὲ ἀφικομένους ἐς τὴν Ἀττικὴν Ἀθηναῖοι καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Μέλανθος Ἀνδροπόμπου συνοίκους ἐξεδέξαντο Ἴωνός τε δὴ ἕνεκα καὶ ἔργων ἃ ἔπραξε πολεμαρχῶν Ἀθηναίοις: λέγεται δὲ ὡς ἐν ὑπονοίᾳ ποιούμενοι τοὺς Δωριέας οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ οὐδὲ αὐτῶν ἐθέλωσιν ἀπέχεσθαι, ἰσχύος μᾶλλον οἰκείας ἕνεκα ἢ εὐνοίᾳ τῇ ἐς τοὺς Ἴωνας συνοίκους σφᾶς ἐδέξαντο.
(„Jonjani su došli u Atiku, i njih su Atenjani i njihov kralj Melant, sin Andropompov, primili kao sugrađane zbog Jona i zbog djela koja je izvršio kao zapovjednik Atenjana. Govori se i to da su ih Atenjani primili zbog sumnje da Dorci neće ni njih poštedjeti i više zbog toga da ojačaju sebe nego zbog naklonosti prema Jonjanima.“).

Dosadašnji nivo arheoloških spoznaja ukazuje na prisutnu naseljenost u Atici, i na atenskom prostoru, uključujući i Akropolj u neolitičko doba. Za epohu Mikenske civilizacije, pronađeni su nalazi koji sugeriraju da je Atena bila bitan centar, sa Akropoljem koji je bio utvrđen sa karakterističnim „kiklopskim zidinama“. [154] I arheologija potvrđuje naseobinsku kontinuiranost na atenskom prostoru od neolitika pa kroz brončano doba.

[153] U staroj Grčkoj, koncept autohtonosti (αὐτός + χθών : „oni koji potekli iz zemlje“) označavao je domorodačke stanovnike nekog područja u odnosu prema doseljenicima ili kasnijim naseljenicima, ili one koji su se čuvali miješanja sa drugim zajednicama ili koji su sačuvali tradiciju o stvarnom, eventualnom ili navodnom drevnom porijeklu. Često se ovo načelo primjenjivalo na drevne vladare određenog područja, koji bi nerijetko bili i eponimi određene zajednice, grada, naroda, područja.

[154] O arheološkim nalazima iz neolitika na atenskom području v. Broneer, 1939; Iakovides, 1962; Prokopiou - Smith, 1964; Immerwahr, 1971.

Zaključak

Iako su nesumnjivo političke ideologije i „viši“ ciljevi Atenske države i njenog društva imali određenu ulogu u obličavanju autohtonističkog narativa, uključujući i onaj sa pelaškim porijeklom, ipak se ne bi mnoštvo informacija o tome koje se javljaju u izvornoj građi trebalo samo svesti kao produkt toga. Samim tim, i teoriju o starosjedilaštvu Atenjana i njihovom eventualnom porijeklu od Pelazga, bar njihovog esencijalnog, “demijurškog” dijela, ne bi trebalo ni promatrati isključivo iz konteksta političkih ideologija i dominantnih povijesnih ili pseudo-historijskih narativa V. i IV. st. p. n. e. I sva ta atenska priča o autohtonizmu i pelagizmu je ipak morala biti zasnovana na nekim osnovama na koje bi se nailazilo u mitovima, legendama, tradiciji, atenskih arhivama, spomenicima i kronikama (Atidama). A te osnove su vrlo moguće u sebi sadržavale i neke stvarne povijesne činjenice.

Uostalom, atenska tradicija je vrlo jasna da Dorci, koji su prokrstarili dobar dio balkanske Grčke, ipak nisu uspjeli da prodru niti zauzmu Atiku, izuzev područja Megare. Činjenica je i da mitografija pokazuje određenu kontinuiranost vladajuće dinastije i to u jednom iznimno dugom periodu. U prilog autohtonosti, pa i pelazgizma, esencije iz koje su se razvili kasniji historijski Atenjani govorio bi i citirani Strabonov podatak (*Geo*. VII, 7, 1 – 2) po kojem su imena dvojice atičkih kraljeva Kekropa i Kodra bila barbarskog porijekla. Iz smisla Strabonovog informacijskog slijeda iz ovog podatka jasno je da korišteni „barbarski“ izraz ima ne kulturološku i civilizacijsku, nego lingvističko – etničku konotaciju u smislu da je riječ o nehelenskim riječima, o govornicima jezika koji ne pripada helenskom jezičkom kontinuumu.

Vrlo indikativ i zanimljiv mitografski i tradicijski narativ koji se odnosi na ranu povijest Atene (preciznije vrijeme vladavine Kekropa I.) mogao bi na neki indirektni da ukazuje na starosjedilačko, pelaško izvorno porijeklo Atičana (odnosno Atenjana). Augustin[155] (*De civitate Dei*, XVIII, 9), pozivajući se na rimskog eruditu i znanstvenika Marka Terencija Varona[156], navodi sljedeće: *Nam ut Athenae uocarentur, quod certe nomen a Minerua est, quae Graece Athena dicitur, hanc causam Varro indicat. Cum apparuisset illic repente oliuae arbor et alio loco aqua erupisset, regem prodigia ista mouerunt, et misit ad Apollinem Delphicum sciscitatum quid intellegendum esset quidue faciendum. Ille respondit, quod olea Mineruam significaret, unda Neptunum, et quod esset in ciuium potestate, ex cuius potius nomine duorum deorum, quorum illa signa essent, ciuitas*

[155] *Aurelius Augustinus Hipponensis*, (13. XI. 354. – 28. VIII. 430. god. n. e.), poznat i kao sv. Augustin, sjevernoafrički teolog, filozof i pisac.

[156] *Marcus Terentius Varro* (116. – 27. god. p. n. e.), jedan od najvećih rimskih učenjaka.

uocaretur. Isto Cecrops oraculo accepto ciues omnes utriusque sexus (mos enim tunc in eisdem locis erat, ut etiam feminae publicis consultationibus interessent) ad ferendum suffragium conuocauit. Consulta igitur multitudine mares pro Neptuno, feminae pro Minerua tulere sententias, et quia una plus inuenta est feminarum, Minerua uicit. Tum Neptunus iratus marinis fluctibus exaestuantibus terras Atheniensium populatus est; quoniam spargere latius quaslibet aquas difficile daemonibus non est. Cuius ut iracundia placaretur, triplici supplicio dicit idem auctor ab Atheniensibus affectas esse mulieres, ut nulla ulterius ferrent suffragia, ut nullus nascentium maternum nomen acciperet, ut ne quis eas Athenaeas uocaret. Ita illa ciuitas, mater aut nutrix liberalium doctrinarum et tot tantorumque philosophorum, qua nihil habuit Graecia clarius atque nobilius, ludificantibus daemonibus de lite deorum suorum, maris et feminae, et de uictoria per feminas feminae Athenas nomen accepit, et a uicto laesa ipsam uictricis uictoriam punire compulsa est, plus aquas Neptuni quam Mineruae arma formidans. Nam in mulieribus, quae sic punitae sunt, et Minerua quae uicerat uicta est; nec adfuit suffragatricibus suis, ut suffragiorum deinceps perdita potestate et alienatis filiis a nominibus matrum Athenaeas saltem uocari liceret et eius deae mereri uocabulum, quam uiri dei uictricem fecerant ferendo suffragium. Quae et quanta hinc dici possent, nisi sermo ad alia properaret!
(„Grad se zove Atena, što svakako potječe od Minerve, koja se na grčkom zove Ἀθηνᾶ, i to je razlog koji Varon navodi. Naime, kad je ondje odjednom na jednome mjestu izraslo stablo masline, a na drugome mjestu izbila voda, ta su čudesa zbunila kralja i poslao je ljude delfijskome Apolonu da upitaju kako to treba shvatiti i što im je činiti. Odgovorio im je kako maslina označuje Minervu, a voda Neptuna[157], te da je u ovlasti građana odlučiti po kojem će od to dvoje božanstava (kojih su to znaci) nazvati svoj grad. Primivši proroštvo Kekrop okupi građane oba spola - **bijaše tada običaj u tim mjestima da čak i ženskinje sudjeluju u javnome odlučivanju - kako bi o tome glasovali**. Pošto tako predmet bi iznesen pred mnoštvo, muškarci su glasali za Neptuna, a žene za Minervu, i jer žene nadglasaše jednim glasom, pobijedila je Minerva. Tada je rasrđeni Neptun morskom vodom preplavio zemljišta Atenjana; jer zlodusima nije uopće teško razliti vode koliko god im se prohtjedne. A kako bi se umirila ta srdžba (isti pisac kaže), Atenjani kazniše žene trostrukom kaznom: **da više nikad ne glasuju, da ni jedno od novorođenčadi ne primi materino ime, te da njih same nitko ne naziva Atenjankama**. I tako taj polis, majka ih hraniteljica slobodnih umijeća te takvih i tolikih filozofa (od kojeg Grčka nije imala ništa ni slavnije ni poznatije), dobi svoje ime po ludoriji zloduha i prepirci svojih božanstava, muškoga i ženskoga, i to pobjedom žene po ženama; a pošto je pogođen od pobijeđenoga, polis je bio prisiljen kazniti pobjedu pobjednice plašeći se više Neptunovih voda negoli Minervina oružja. Naime, u tim ženama - koje su tako kažnjene - poražena je i Minerva iako je pobijedila; dočim ona nije ni pritekla u pomoć svojim glasačicama, jer

[157] Bog Posejdon je po *interpretation romana* odgovarao rimskom božanstvu Neptunu.

pošto su već izgubile pravo glasa i sinovi im bili otuđeni od materinjih imena, barem se mogla pobrinuti da se nazivaju Atenjankama i tako ponesu ime božice kojoj su svojim glasovanjem priredile pobjedu nad bogom muškarcem. Sto bi se i koliko toga o tome moglo reći, da nas rasprava ne požuruje na ostalo!“).

Izloženi narativ, koji se izvorno sigurno nalazio u nekoj od atenskih kronika, ukazuje na političku ravnopravnost muškaraca i žena u drevnoj Atici, kao i moguću dominaciju matrilinearnog u nasljeđivanju. Narativ ustvari i objašnjava razlog kojeg su žene izgubile i svoju političku ravnopravnost, ali i kako je patrilinearno nasljeđivanje, a sa njim i strogi patrijarhat, zamijenio matrilinearno. Ipak ostaje činjenica da je u atenskoj tradiciji još uvijek bilo prisutno kolektivno sjećanje na doba kada su i žene bile punopravne građanke i ravnopravno učestvovale u skupštinama i političkom odlučivanju. To kolektivno sjećanje je moglo biti moguće samo ako nije bilo nekih radikalnih etničkih, narodnosnih, migracionih, kulturoloških političkih, ratnih prijeloma i ako je razvitak u Atici tekao više – manje evolutivnim putem. E sada ako su u nekoj davnini pretci Atenjana imali takvu društvenu i političku strukturu koja je imala ravnopravan odnos prema oba pola, pa i uključivala i matrilinearnost, onda to donosi još jedan vrijedan argument u korist starosjedilaštva izvornih Atenjana. Indoeuropljani, kojima su pripadali i prvi govornici protogrčkog koji su prodrli na jug Balkana i koji su bili nukleus izrastanja (uključujući i helenizaciju Pelazga i drugih domorodačkih i negrčkih skupina i zajednica) helenskog etničkog i jezičkog kontinuuma, su bili iznimno patrijahalni i patrilinearni sa dominantno ratničkom kulturom. Sa druge strane, matrilinearni elementi i veća uloga žena su bili prisutniji u staroeuropskim etničkim zajednicama, kulturama i religijsko – kultnim aspektima, a kojima su nesumnjivo pripadali i Pelazgi.

Kratice

FGH	*Fragmenta Historicorum Graecorum*, Karl Wilhelm Ludwig Müller*, Vol. I – V*, 1841 – 1884.
FGrH[158]	Die Fragmente der griechischen Historiker
LCL	The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press
MH	Matica Hrvatska
MS	Matica Srpska
PWRE[159]	Paulys - Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft, Stuttgart

[158] "Die Fragmente der griechischen Historiker" (Fragmenti grčkih historičara) je edicija starohelenskih historičara čija djela su izgubljena, ali su od njih sačuvani određeni fragmenti ili sažetci. Autor edicije je klasični filolog Felix Jacoby, i to uglavnom na temelju ranijeg djela *Fragmenta Historicorum Graecorum*, kojeg je u periodu od 1841. do 1873. godina objavljivao Karl Wilhelm Ludwig Müller. Jacoby je svoje monumentalno djelo započeo 1923. god. i na njemu je radio sve do smrti 1959. god. Čitav je projekat bio podijeljen na pet dijelova, od kojih su objavljena samo prva tri. Prvi je obuhvatao mitografe i najstarije antičke historičare (autori 1–63), drugi dio historičare u užem smislu riječi (autori 64–856), a treći dio autobiografe, lokalne historije i djela o stranim zemljama (autori 262–856). Ta tri dijela objavljena su u ukupno 15 tomova. Četvrti deo (biografija i antikvarska književnost) i peti dio (historijska geografija) nikad nisu napisani. Taj zadatak danas pokušava da obavi grupa urednika (*Die Fragmente der griechischen Historiker. Continued*). *Brill's New Jacoby* (BNJ) objavljuje se na Internetu i daje engleski prevod fragmenata.

[159] Paulys - Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft ili Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft ili Pauly-Wissowa takođe i Pauly-Wissowa-Kroll (pored PWRE, skraćenice i P.-W. ili RE) je obimna i sveobuhvatna njemačka enciklopedija antičkog svijeta i helensko – rimske klasične civilizacije koja je izlazila od 1893. do 1978 — Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (BHS: „Paulijeva Realna enciklopedija klasične nauke o starini"). PWRE je bila zamišljena kao potpuna dopuna i prerada ranijeg djela pod nazivom Real-Encyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft in alphabetischer Ordnung (BHS:"Realna enciklopedija klasnične nauke o starini uređena po alfabetskom redosledu"). (Realna enciklopedija klasične nauke o starini) čiji je autor bio August Fridrih Pauli (kojem se pridružilo još 17 autora) i koja je pokrenuta 1837. god., a nastavljena i nakon smrti Paulija (1845. god.) sve do 1852. god. Na osnovi ovoga originalnog enciklopedijsko – leksikografskog djela započeo je Georg Visova sa izdavanjem svoje edicije, a nakon njega su taj posao nastavili Vilhelm Krol, Karl Mitelhaus, Konrat Cigler i Hans Gartner.
PWRE ima 66 tomova, 15 sveski dopuna i dva registra koji su objavljeni 1980. god., dok je 1997. god. izašao konačni registar u dva dijela po alfabetskom redu i sistemtiziran. Svaki članak u PWRE pisali su priznati stručnjaci za odgovarajuću oblast. Neke članke s obzirom na dužinu mogu se smatrati kao manje monografije. Neki članci su bili izdati samostalno.
Pored toga, od 1964. do 1975. je izlazila skraćeno, modernizovano i svima dostupno izdanje — Der Kleine Pauly Lexikon der Antike. Auf Grundlage von Pauly's Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Konrat Ziegler, Walther Sontheimer und Hans Gärtner. (tzv, „Mali Pauly"). Od 1996. izašlo je 12 tomova Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike (tzv. „Novi Pauly"), koji su prošireni sa tri toma historije recepcije i historije nauke, kao i jednom serijom dodataka.

Osim antike Novi Pauly u svojim sadržajima bavi se i temama iz osnovne grčko-rimske civilizacije u staroorijentalnim kulturama kao i egipatskoj kulturi kao i kulturama okolnih naroda i vizantistikom. U saglasnosti sa savremenim trendovima Novi Pauly više prati transformacije starovekovnog sveta u kasnoj antici i proširuje svoje posmatranje sve do godine 600. pa i dalje.
Specifikum za projekat Novog Paulija je izdanje posebnih svezaka koje se odnose na historiju izučavanje antike i klasičnih civilizacija. Najpre je bilo u vidu izdavanje 12 tomova Leksikona antike, 3 toma ka Recepciji antike i jedan registar. Umesto 16 tomova na kraju je izašlo 19. Svezak dopuna je izašao 2002. god., a dalji (6 zasada) su u pripremi. Od 2002. u izdavaštvu Bril izlazi i engleska verzija Novog Paulija.

Izdanja izvora

Aristofan *Scholia* 1883.: *Scholia graeca in Aristophanem*, Dubner, Friedrich, Pariz.

Aristofan 1998.: *Acharnians. Knights*, Henderson, Jeffrey, LCL.

Aristofan 1998.: *Clouds. Wasps. Peace*, Henderson, Jeffrey, LCL.

Aristofan 2000.: *Birds. Lysistrata. Women at the Thesmophori*a, Henderson, Jeffrey, LCL.

Aristofan 2002.: *Frogs. Assemblywomen. Wealth*, Henderson, Jeffrey, LCL.

Aristofan 2008.: *Fragments*, Henderson, Jeffrey, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1957.: *Augustine, City of God, Books 1 – 3*, G. E. McCracken, LCL.

Augustin, O Božijojdržavi 1963.: *Augustine, City of God, Books 4 –7*, W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1968.: *Augustine, City of God, Books 8 – 11*, David S. Wiesen, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1966.: *Augustine, City of God, Books 12 – 15*, Philip Levine, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1965.: *Augustine, City of God, Books 16 – 18.35*, Eva M. Sanford - W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1960.: *Augustine, City of God, Books 18.36 – 20*, W. C. Greene, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1972.: *Augustine, City of God, Books 21 – 22*, W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1982.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. I.*, Tomislav Ladan, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Augustin, O Božijoj državi 1995.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. II.*, Tomislav Ladan, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Eshil, Pribjegarke, 2009.: *Persians. Seven against Thebes. Suppliants. Prometheus Bound*, Alan H. Sommerstein, LCL.

Eshil, Orestija, 2009.: *Oresteia: Agamemnon. Libation-Bearers. Eumenides*, Sommerstein, Alan H. Sommerstein, LCL.

Euripid, 1995.: *Children of Heracles. Hippolytus. Andromache. Hecuba*, Kovacs, David, LCL.

Euripid, 1998.: *Suppliant Women. Electra. Heracles,*Kovacs, David, LCL.

Euripid, 1999.: *Trojan Women. Iphigenia among the Taurians. Ion,* Kovacs, David, LCL.

Euripid, 2002.: *Helen. Phoenician Women. Orestes*, Kovacs, David, LCL.

Euripid, 2003.: *Bacchae. Iphigenia at Aulis. Rhesus,* Kovacs, David, LCL.

Fragmenta Historicorum Graecorum 1851: *Fragmenta Historicorum Graecorum, Carolus Mullerus, Parisi*is/Pariz.

Fragmenta Historicorum Graecorum 1848, 1849, 1851, 1868 : *Fragmenta Historicorum Graecorum,* Karl Otfried Müller, Karl Müller , Philologue, Theodor Müller, Letronne (Antoine-Jean), Parisiis/Pariz. http://www.archive.org/search.php?query=fragmenta%20historicorum%20graecorum

Fragmenti rimskih historičara 2013: *The Fragments of the Roman Historians, Vol. I – III,* General Editor T. J. Cornell, Oxford University Press.

Herodot 1920.: *The Persian Wars, Volume I: Books 1-2,*Godley, A. D., LCL.

Herodot 1921.: *The Persian Wars, Volume II: Books 3-4,*Godley, A. D., LCL.

Herodot 1922.: *The Persian Wars, Volume III: Books 5-7,*Godley, A. D., LCL.

Herodot 1925.: *The Persian Wars, Volume IV: Books 8-9,*Godley, A. D., LCL.

Herodot 1980.: *Herodot, Historije,* Milan Arsenić, MS.

Hesiod, 1914.: *Homeric Hymns, Epic Cycle, Homerica,* Evelyn-White, H G., LCL.

Hesiod 2006.: *Hesiod, Poslovi i dani, Postanak bogova*, Homerove himne, Branimir Glavičić, Zagreb: Demetra Filološka biblioteka.

Hesiod 2007.: *Hesiod, Theogony. Works and Days. Testimonia*, Most, Glenn W. LCL.

Historici Graeci Minores 1870.: *Historici Graeci Minores, Vol. I, Ludovicus Dindorfius* (Ludwig August Dindorf), *Lipsiae* / Lajpcig : Teubneri; http://www.archive.org/details/historicigraecim01dinduoft

Historicorvm romanorvm reliqviae, volumen I, 1914.: ed. Hermannus Peter, Lipsiae: Teubneri.

Historicorvm romanorvm reliqviae, volumen II, 1906.: ed. Hermannus Peter, Lipsiae: Teubneri.

Homer, Ilijada, *Homer: The Iliad, Books I - XII,* (trans. MURRAY, A.T. - WYATT, W. F.), LCL, 1924.

Homer, Ilijada, *Homer: The Iliad, Books XIII - XXIV,* (trans. MURRAY, A.T. - WYATT, W. F.), LCL, 1925.

Homer, Ilijada, *Homer, Ilijada*, (prev. T. Maretić), MH, 1965.

Homer, Odiseja, *Homer, Odiseja,* (prev. M. Đurić), MS, 1990.

Homer, Ilijada, *Homer, Ilijada,* (prev. M. Đurić), Beograd: Dereta, 2004.

Homer, Ilijada, The Iliad: A Commentary: Volume I, Books 1-4, (trans. *KIRK, G.S.*), Cambridge University Press, 1985.

Homer, Ilijada, The Iliad: A Commentary: Volume II, Books 5-8, (trans. *KIRK, G.S.*), Cambridge University Press, 1990.

Homer, Ilijada, The Iliad: A Commentary: Volume V, Books 17–20, (trans. *EDWARDS, M. W. - KIRK, G.S.*), Cambridge University Press, 1991.

Homer, Ilijada, The Iliad: A Commentary: Volume IV, Books 13-16, (trans. *EDWARDS, M. W. - KIRK, G.S. - Janko, R.*), Cambridge University Press, 1992.

Homer, Ilijada, The Iliad: A Commentary: Volume III, Books 9-12, (trans. HAINSWORTH, B. - *KIRK, G.S.*), Cambridge University Press, 1993.

Homer, Ilijada, *The Iliad: A Commentary: Volume VI, Books 21–24*, (trans. *RICHARDSON, N. - KIRK, G.S.*), Cambridge University Press, 1993.

Homeri, Opera, Homeri Opera Vol. I, ed. (ed. THOMAS W. A.), Oxford University Press, 1920.

Homeri Opera, Homeri Opera Vol. II, (ed. THOMAS W. A.), Oxford University Press, 1902.

Homeri, Opera, Homeri Opera Vol. III, (ed. THOMAS W. A.), Oxford University Press, 1908.

Homeri, Opera, Homeri Opera Vol. IV, (ed. THOMAS W. A.), Oxford University Press, 1908.

Homeri, Opera, Homeri Opera Vol. V, (ed. THOMAS W. A.), Oxford University Press, 1912.

Isokrat 1928.: *To Demonicus. To Nicocles. Nicocles or the Cyprians. Panegyricus. To Philip. Archidamus*, Norlin, George, LCL.

Isokrat 1929.: *On the Peace. Areopagiticus. Against the Sophists. Antidosis. Panathenaicus*, Norlin, George, LCL.

Isokrat 1945.: *Evagoras. Helen. Busiris. Plataicus. Concerning the Team of Horses. Trapeziticus. Against Callimachus. Aegineticus. Against Lochites. Against Euthynus. Letters,* Van Hook, La Rue, LCL.

Ksenofont, Kiropedija 1914.: *Xenophon, Cyropaedia, Volume I: Books 1-4,*Walter Miller, LCL.

Ksenofont, Kiropedija 1914.: *Xenophon, Cyropaedia, Volume II: Books 5-8,*Walter Miller, LCL.

Ksenofont, Helenska historija 1918.: *Hellenica, Volume I: Books 1-4,* Brownson, Carleton L., LCL.

Ksenofont, Helenska historija 1921.: *Hellenica, Volume II: Books 5-17,* Brownson, Carleton L., LCL.

Ksenofont, Helenska historija 1918.: *Hellenica, Volume I: Books 1-4,* Brownson, Carleton L., LCL.

Ksenofont, Helenska historija 1918.: *Hellenica, Volume I: Books 1-4,* Brownson, Carleton L., LCL.

Ksenofont, Helenska historija 1980.: *Ksenofont, Helenska istorija,* Milena Dušanić, MS.

Ksenofont, Povratak, 1998.: *Xenophon, Anabasis,* Carleton L. Brownson, LCL.

Ksenofont, Spomeni Sokrata 1923.: *Xenophon, Memorabilia and Oeconomicus. Symposium and Apologia,* E. C. Marchant - O. J. Todd, LCL.

Ksenofont, O prihodima, 1968.: *Xenophon, Hiero. Agesilaus. Constitution of the Lacedaemonians. Ways and Means. Cavalry Commander. Art of Horsemanship. On Hunting. Constitution of the Athenians,* E. C. Marchant, LCL.

Lisija 1930.: *Lysias*, Lamb, W. R. M., LCL.

Platon 1921.: *Theaetetus. Sophist*, Fowler, Harold North, LCL.

Platon 1924.: *Laches. Protagoras. Meno. Euthydemu*s, Lamb, W. R. M., LCL.

Platon 1925.: *Lysis. Symposium. Gorgias*, Lamb, W. R. M., LCL.

Platon 1925.: *Statesman. Philebus. Ion*, Fowler, Harold North - Lamb, W. R. M., LCL.

Platon 1926.: *Laws, Volume I: Books 1-6*, Bury, R. G., LCL.

Platon 1926.: *Laws, Volume II: Books 7-12*, Bury, R. G., LCL.

Platon 1926.: *Cratylus. Parmenides. Greater Hippias. Lesser Hippias*, Fowler, Harold North, LCL.

Platon 1927.: *Charmides. Alcibiades I and II. Hipparchus. The Lovers. Theages. Minos. Epinomis*, Lamb, W. R. M., LCL.

Platon 1929.: *Timaeus. Critias. Cleitophon. Menexenus. Epistles*, Bury, R. G., LCL.

Platon 2002.: *Platon, Država,* Albin Vilhar – Branko Pavlović, Beograd : Izdavačko – grafički zavod.

Platon 2013.: *Republic, Volume I: Books 1-5,* Emlyn-Jones, Christopher - Preddy, William, LCL.

Platon 2013.: *Republic, Volume II: Books 6-10,* Emlyn-Jones, Christopher - Preddy, William, LCL.

Pausanija 1913.: *Description of Greece,* James Frazer (edited with commentary and translated).

Pausanija 1989.: *Pauzanija, Opis Helade*, Uroš Pasinij, Split: Logos.

Pseudo - Apolodor 1921.: *Apollodorus, The Library, Volume I: Books 1-3.9,* James G. Frazer, LCL.

Pseudo - Apolodor 1921.: *Apollodorus, The Library, Volume II: Books 3.10-end. Epitome,* James G. Frazer, LCL.

Pseudo - Apolodor 1976.: *Gods & Heroes of the Greeks: The Library of Apollodorus,* Michael Simpson, The University of Massachusetts Press.

Pseudo - Apolodor 2007.: *Apollodorus' Library and Hyginus' Fabulae: Two Handbooks of Greek Mythology*, Smith, R. Scott - Trzaskoma, Stephen M., Indianapolis: Hackett Publishing.

Sofokle, 1917.: *The Fragments of Sophocles, Volume I,* Edited by Richard Claverhouse Jebb - W.G. Headlam - A.C. Pearson, Cambridge University Press.

Sofokle, 1917.: *The Fragments of Sophocles, Volume II,* Edited by Richard Claverhouse Jebb - W.G. Headlam - A.C. Pearson, Cambridge University Press.

Sofokle, 1917.: *The Fragments of Sophocles, Volume III,* Edited by Richard Claverhouse Jebb - W.G. Headlam - A.C. Pearson, Cambridge University Press.

Sofokle, 1994.: *Antigone. The Women of Trachis. Philoctetes. Oedipus at Colonus*, Lloyd – Jones, Hugh, LCL.

Sofokle, 1994.: *Ajax. Electra. Oedipus. Tyrannus*, Lloyd – Jones, Hugh, LCL.

Sofokle 2009.: *The Fragmentsof Sophocles, Volume 1,* Edited by Richard Claverhouse Jebb - W.G. Headlam - A.C. Pearson, Cambridge University Press.

Sofokle 2009.: *The Fragments of Sophocles, Volume 2,* Edited by Richard Claverhouse Jebb - W.G. Headlam - A.C. Pearson, Cambridge University Press.

Sofokle 2009.: *The Fragments of Sophocles, Volume 3,* Edited by Richard Claverhouse Jebb - W.G. Headlam - A.C. Pearson, Cambridge University Press.

Strabon 1917.: *Strabo, Geography, Volume I: Books 1-2,* Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1923.: *Strabo, Geography, Volume II: Books 3-5*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1924.: *Strabo, Geography, Volume III: Books 6-7,* Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1927.: *Strabo, Geography, Volume IV: Books 8-9,* Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1928.: *Strabo, Geography, Volume V: Books 10-12,* Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1929.: *Strabo, Geography, Volume VI: Books 13-14,* Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1930.: *Strabo, Geography, Volume VII: Books 15-16,* Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1932.: *Strabo, Geography, Volume VIII: Books 17. General Index*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1954.: *The Geography of Strabo,* H. L. Jones, LCL.

Tukidid 1919.: *History of the Peloponnesian War, Volume I: Books 1-2*, Smith, C. F., LCL.

Tukidid 1920.: *History of the Peloponnesian War, Volume II: Books 3-4*, Smith, C. F., LCL.

Tukidid 1921.: *History of the Peloponnesian War, Volume III: Books 5-6*, Smith, C. F., LCL.

Tukidid 1923.: *History of the Peloponnesian War, Volume IV: Books 7-8,* Smith, C. F., LCL.

Tukidid, 1957.: *Tukidid, Povijest Peloponeskog rata,* Stjepan Telar, Zagreb.

Literatura

Beekes, Robert S. P., 2014, *Pre-Greek: Phonology, Morphology*, Lexicon. Brill.

Broneer, Oscar, 1939, A Mycenaean Fountain on the Athenian Acropolis, *Hesperia VIII*.

Cadogan, Gerald, ed., 1986, The End of the Early Bronze Age in the Aegean. Leiden: E. J. Brill.

Christopoulos, George A. - Bastias, John C., 1974, Pelasgians, *History of the Hellenic World: Prehistory and Protohistory*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press. pp. 368–370.

Erskine, Andrew, ed., 2007, *The Myth of Athenian Autochthony, in A Companion to Ancient History*, Oxford: Blackwell, 158–163.

Finkelberg, Margalit, 2006, *Greeks and Pre-Greeks: Aegean Prehistory and Greek Heroic Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.

Graves, Robert, 1966, *The Greek Myths Vol. I-II*, Penguin Books.

Graves, Robert, 1999, *Grčki mitovi,* Beograd.

Graves, Robert, 2012, *Grčki mitovi,* Beograd: Admiral Books.

Harding, Phillip, 2007, *The Story of Athens: The Fragments of the Local Chronicles of Attika,* Routledge.

Iakovides, S., 1962, *E mykenaïke akropolis ton Athenon*, Athens.

Immerwahr, Sara Anderson, 1971, *The Athenian Agora: The Neolithic and Bronze Ages,* Princeton, NJ: The American School of Classical Studies at Athens.

Jacoby, Felix, 1902, Die Attische Königsliste, *Klio* 3, 406–439.

Jacoby, Felix, 1904, *Das Marmor Parium,* Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.

Jacoby, Felix, 1997, *Die Fragmente der griechischen Historiker*, II B (Leiden: Brill, 1997 reprint) pp. 992–1005; Kommentar II B (Leiden: Brill reprint, 1993) pp. 665–702.

Kerrigan, Michael, 2009, *The Ancients in Their Own Words,* Fall River Press, Amber Books.

Loraux, Nicole, 2000, Selina Stewart, trans. and (ed.), *The Benefits of Autochthony, Born of the Earth: Myth and Politics in Athens*, Ithaca: Cornell University Press. 13–27.

Munro, J. A. R., 1934, Pelasgians and Ionians, *The Journal of Hellenic Studies. 54 (2),* 109–128.

Myres, J. L., 1907, A History of the Pelasgian Theory, *The Journal of Hellenic Studies. 27*, 170–225.

Prokopiou, Angelos - Smith, Edwin, 1964, *Athens: City of the Gods from Prehistory to 338 B.C.* New York, NY: Stein and Day.

Rosivach, Vincent J, 1987, Autochthony and the Athenians, *The Classical Quarterly, 37 (2):* 294–306.

Smith, William,[160] 1849, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Vol. I – III*, London : Taylor, Walton, and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row : John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1854, *Dictionary of Greek and Roman Geography, Volume I,* London: Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1857, *Dictionary of Greek and Roman Geography, Volume II,* London: Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1859, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Boston: Little, Brown and Company.

---

[160] William Smith (20. V. 1813. – 7. X.1893. god.) je bio britanski leksikograf koji je najzaslužniji za objavljivanje niza epohalnih leksikografskih rječnika koji su se bavili baštinom klasične grčko – rimske civilizacije:

1. Prvo je 1842. god. objavljen „A Dictionary of Greek and Roman Antiquities“. Drugo veće i poboljšano izdanje je iz 1848, a i kasnije izlazio u editiranim izdanjima sve do 1890. Veći dio ovoga rječnika za grčke i rimske starine je sam William Smith napisao.
2. Zatim je 1849. slijedio „Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology“ u tri volumena. Ustvari ovo djelo je originalno objavljeno 1844. pod nešto drugačijim naslovom. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske biografije i mitologije je učestvovalo još 35 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.
3. I na kraju „Dictionary of Greek and Roman Geography“. Prvi tom rječnika za grčku i rimsku geografiju je izašao 1854, a drugi tom 1857. god. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske geografije je učestvovalo još 17 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.

Iako su na ovim leksikografskim rječnicima radili i mnogi drugi učenjaci, u bibliografiji, natuknicama u glavnom tekstu i fusnotama ovoga djela oni se navode kao Smith, W. godina izdanja, tom, broj stranice. Stvarni autor citiranog članka ili natuknice se uvijek nalazi u inicijalima na kraju članka u konkretno korištenim rječnicima. U slučaju da iza članka/natuknice nema inicijala autora, onda je clanak/natuknica napisan od Editora/urednika = Smith, 1867: I, vi : „The Articles which have no initials attached to them are written by the Editor“.
William Smith je zaslužan i za objavljivanje nekoliko školskih rječnika, zatim seriju „Principia“ za učenje starogrčkog i latinskog jezika, „Student's Manuals of History and Literature“, „Latin–English Dictionary based upon the works of Forcellini and Freund“ (završeno 1855. god.), „Dictionary of the Bible“ (1860–1865), „Dictionary of Christian Antiquities“ (1875–1880), „Dictionary of Christian Biography“ (1877–1887), „The Atlas“ (1875).

Smith, William, 1867, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, *Vol. I – III*, Boston: Little, Brown and Company.

Smith, William, 1870, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Boston: Little, Brown and Company.

Smith, William, 1875, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London: John Murray.

Smith, William, 1890, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London: John Murray.

Snyder, Abel, V. Lynn, 1966, *Fifth Century B.C. Concepts of the Pelasgians*. Stanford, CA: Stanford University.

Srejović D. – Cermanović A., 1987, Rečnik grčke i rimske mitologije, Beograd: Srpska književna zadruga.

Van Windekens, Albert Joris, 1952, *Le Pélasgique: Essai sur une Langue Indo-Européenne Préhéllenique*, Louvain-la-Neuve: Université de Louvain, Institut Orientalistique.

Van Windekens, Albert Joris, 1960, *Études Pélasgiques*, Louvain-la-Neuve: Université de Louvain, Institut Orientalistique.

Young Rodger C. – Steinmann, Andrew E., 2012, Correlation of Select Classical Sources Related to the Trojan War with Assyrian and Biblical Chronologies, *Journal of the Evangelical Theological Society* 1.2 (2012), 223–248.

Životopis

Salmedin Mesihović je rođen 5. IV. 1975. god., u Sarajevu gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U akademskoj 1995/1996. god. upisuje studij historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na kojem je i diplomirao u oktobru 1999. god., na temu „Glasinačka kultura“. Od aprila 2000. god. zaposlen je na istom Odsjeku kao asistent. Poslijediplomski studij iz arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je krajem 2001. god., i magistrirao na temu «Problem kulturne i etničke zajednice Autarijata» 7. VI. 2004. god. u Zagrebu. Naredne 2005. god. nastavio je školovanje na jednogodišnjem doktorskom studiju iz stare povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Doktorirao je na temi «Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba» 30. I. 2007. god. u Zagrebu. U martu 2009. god. izabran je u zvanje docenta na oblast stari vijek na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta, a u septembru 2013. god. je izabran u zvanje vanrednog profesora za istu oblast. U zvanje redovnog profesora za nastavne predmete iz drevnih civilizacija, klasične civilizacije i ilirskih studija prof. dr. sc. Mesihović Salmedin je izabran 2. VII. 2019. godine.

U dosadašnjem naučno - istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio 44 naučna rada, kao i sljedeće knjige:

1. ANTIQVI HOMINES BOSNAE.
2. Revolucije stare Helade i Rimske Republike.
3. Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba.
4. Progresivizam.
5. Popratna djela. Sabrani članci, opservacije, 34 komentara.
6. Zemlje antičkog Ilirika prije i poslije Milanskog edikta, koautorstvo.
7. Historija Autarijata.
8. PROCONSVLES, LEGATI ET PRAESIDES. Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije.
9. Ilirike.
10. ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije).
11. Filipike.
12. Historija Ilira, koautorstvo sa Amrom Šačić.
13. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji.
14. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan.
15. Tito i mi – jučer, danas, sutra, koautorstvo.

16. Drugo izdanje knjige “Tito i mi – jučer, danas, sutra”, koautorstvo.
17. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji”, II (printano) izdanje.
18. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan, II (printano) izdanje.
19. Geneza zla. Agrarna kriza: ekonomski i socijalni pad Republike.
20. Hrestomatija. *Origines*. Izbor iz izvorne građe o nastanku rimskog svijeta.
21. Bitka za Ilirik.
22. Kraljevstvo pobunjenih robova.
23. Epizoda iz povijesti montiranih sudskih i političkih procesa – Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona.
24. Publije Mucije Skevola. Jurista, revolucionar, historičar.
25. Preci u nama. Genetičko blago Bosne i Hercegovine. Koautorstvo sa Damir Marjanović i Dragan Primorac.
26. CORNELIA AFRICANA MINOR, FILIA SCIPIONIS ET MATER GRACCHORVM. Prilog izučavanju revolucionarne uloge žena u politici klasične civilizacije.
27. LEX SEMPRONIA AGRARIA. Prilog historiji revolucionarnog zakonodavstva.
28. Kako se kalio revolucionar.
29. Historijsko daleko zrcalo.
30. Tajna drevnog svijeta: Paladij / The secret of ancient world: Palladium.
31. Izvori o Troji, Ilionu, Wilusi.
32. Prva dalmatinska i Druga dalmatinska kohorta.
33. RIMLJANI – život, naslijeđe, sjećanje.
34. ORIGINES – Nastanak rimskog svijeta.
35. PRINCIPAT – Vlast “Prvog građanina”.
36. DOMINAT – Vlast gospodara.
37. PRVA REPUBLIKA.
38. ILIRI – Postanci.
39. Ratni zločini u teoriji i praksi antičkog perioda. Hanibal, ratni zločinac!?